

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	7
Sayı	Issue	4
Yıl	Year	2024

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.4

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Turizm Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi, Ankara, Türkiye.
editor@sobibder.org
editor.sobibder@gmail.com
Telefon: +90 312 231 73 60/1847

DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Ayşe Nevin SERT, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. nevin.sert@hbv.edu.tr

EDİTÖRLER KURULU

Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. megilmez@kastamonu.edu.tr

Coğrafya: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye. fdoker@sakarya.edu.tr

Çalışma Ekonomisi: Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. sakyalcin@anadolu.edu.tr

Çocuk Gelişimi: Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. ayukselen@medipol.edu.tr

Dilbilimi ve Edebiyat: Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye. kihsan@gazi.edu.tr

Ekonomi: Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. atilla.aydin@rumeli.edu.tr

Felsefe: Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye. nerkizan@mu.edu.tr

İletişim Çalışmaları: Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. yusufyurdagul@hotmail.com

İşletme Yönetimi: Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye. tarhan@baskent.edu.tr

Maliye: Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. acelikka@ogu.edu.tr

Muhasebe: Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. seyhan.cil@hbv.edu.tr

Pazarlama: Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD. ctosun@gwu.edu

Psikoloji ve PDR: Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. sefa.bulut@ihu.edu.tr

Psikoloji: Doç. Dr. Kemale SALMANOVA, Simqait State University, Simgait, Azerbaycan. salamovak11@gmail.com

Siyasi Tarih: Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onursen@mersin.edu.tr

Sosyoloji: Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye. suna.tekel@inonu.edu.tr

Turizm ve Otel İşletmeciliği: Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Maskat, Umman sedatyuksel@gmail.com

Temel İslam Bilimleri: Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. caglayanharun@gmail.com

Uluslararası İlişkiler: Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. snaktiyok@atauni.edu.tr

Yakın Çağ Tarihi: Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye. agunduz@gantep.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri: Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ersinkaraman@atauni.edu.tr

Yönetim ve Strateji: Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye. harundemirkaya@kocaeli.edu.tr

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD.

Prof. Dr. Evren GÜÇER, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Central Florida Üniversitesi, Orlando, ABD.

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üni., Muğla, Türkiye.

Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet BAŞ, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye,

Prof. Dr. Metehan TOLON, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Şeyhmus BALOĞLU, Nevada Üniversitesi, Las Vegas, ABD.
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ, Portsmouth Üniversitesi, Portsmouth, İngiltere.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, AHBV Üniversitesi, Ankara.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni., Nevşehir, Türkiye.
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Osmangazi Üni., Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üni., Maskat, Umman
Doç. Dr. Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üni., Kastamonu, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZDEMİR AKGÜL, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ, İstanbul Üniversitesi.
Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP, Harran Üniversitesi.
Prof. Dr. Pınar BİLASA, Gazi Üniversitesi.
Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ, Balıkesir Üniversitesi.
Doç. Dr. Ali Osman KOCALAR, Marmara Üniversitesi.
Doç. Dr. Ayhan URAL, Gazi Üniversitesi.
Doç. Dr. Cennet ŞANLI, Pamukkale Üniversitesi.

Doç. Dr. Ejder ÇELİK, Yozgat Bozok Üniversitesi.
Doç. Dr. Emek ÜŞENMEZ, İstanbul Üniversitesi.
Doç. Dr. Fahri ATASOY, Gazi Üniversitesi.
Doç. Dr. Feyzi ÇİMEN, İstinye Üniversitesi.
Doç. Dr. Mehmet BÜKÜM, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
Doç. Dr. Yaşar ZORLU, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AYÇİÇEK, İstanbul Beykent Üniversitesi.
Dr. Ahmet NİZAMOĞLU, Bağımsız Araştırmacı.
Dr. Emine Dikmen ÇETİN, Bağımsız Araştırmacı.
Dr. Özge GÜLVER, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;
Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;
Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Eğitim Bilimleri, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyo-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĞI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayınlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

INDEX

SOBIAD Atıf Dizini

DRJI | Directory of Research Journals Indexing

RI-ROOTINDEXING

ReseachBib – Academic Resource Index

ROAD | ROAD, The Directory of Open Access Scholarly Resources

ISI | International Scientific Indexing

Eurasian Scientific Journal Index

ICI Index Copernicus International

General Impact Factor

CiteFactor

Asos Index

Scientific Indexing Services

EuroPub Database

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.4

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Üst Kuşak Anneliği ve Yeni Kuşak Anneliği Arasında Değişen Annelik Algı ve Pratiklerine İlişkin Bir Analiz: "Kızılıcak Şerbeti" Dizisi Örneği

(An Analysis of Changing Perceptions and Practices of Motherhood Between Older Generation Motherhood and Younger Generation Motherhood: The Example of The TV Series 'Kızılıcak Şerbeti')

Vildan ÜSTÜN, Hacer TOR

ss.251-273.

Araştırma Makalesi

Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları Eserinin Coğrafya ve Edebiyat Disiplini Bağlamında Analizi

(Analysis of Cenap Şahabettin's European Letters in the Context of Geography and Literature Disciplines)

Sümeyye SİNAN, Oğuz Kağan SİNAN, Ziya İNCE

ss.274-292.

Araştırma Makalesi

Suçta Maruz Kalma Korkusu: Van İli Özelinde Sosyolojik Bir Değerlendirme

(Fear of Being Exposed to Crime: A Sociological Evaluation Specific to Van Province)

Dolunay ŞENOL, Dilek KESKİNER CANDAN

ss.293-316.

Kavramsal Makale

Hamzanâme'nin 51. Cildinde Masal ve Fantastik Roman Unsurları

(In Volume 51 of Hamzanâme Fairy Tale and Fantasy Novel Elements)

Nuray KILIÇ

ss.317-325.

Kavramsal Makale

Türk Lehçelerinde Organ Adlarının Karşılaştırılması

(Comparison of Organ Names in Turkish Dialects)

Selin MERCİMEK

ss.326-333.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Üst Kuşak Anneliği ve Yeni Kuşak Anneliği Arasında Değişen Annelik Algı ve Pratiklerine İlişkin Bir Analiz: “Kızılılık Şerbeti” Dizisi Örneği

Vildan ÜSTÜN, Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, e-posta: vildan.ustun@hbv.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Prof. Dr. Hacer TOR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara, e-posta: hacer.tor@hbv.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7187-5814>

Öz

Annelik, kadının çocuk sahibi olmasıyla birlikte içinde yaşadığı dönemin özellikleri ve kişinin yaşantısal deneyimine göre şekil alan bir kimliği oluşturmaktadır. Annelik tarihsel süreçte toplumun ihtiyacına göre gelişen ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve teknolojik değişimler ile yeniden kurgulanmakta ve tanımlanmaktadır. Anneliğe ilişkin algı ve pratiklerin kuşaklararası değişiminde ise kadının toplum içindeki konumu, kadının algılanış biçimi, içinde yaşanılan dönemin çocuğu tanımlama biçimi, çocuktan beklenen nitelikler, çocuğun yetiştirilmesine ilişkin hâkim görüş ve ideal olarak algılanan annelik tanımlamaları doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Çalışmanın amacı ise üst kuşak anneliği ile yeni kuşak anneliği arasında değişen annelik tanımlamaları, anneliğe ilişkin bilgi kaynakları ve anneliğe ilişkin değişen pratikler ele alınıp kuşaklararası anneliğin değişimine ilişkin bilgileri betimleyip, yorumlamak ve günümüzde oluşan yeni annelik anlayışını ele alıp tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada “Kızılılık Şerbeti” adlı dizinin karakterlerinden üst kuşak anneliği temsil eden kayıvalide ‘Pembe’ karakteri ile yeni kuşak anneliği temsil eden gelin ‘Doğa’ karakterinin anneliğe ilişkin algı ve pratiklerini işaret eden diyalog ve söylemleri ele alınmıştır. Bu çalışma da ele alınan konu ile ilişkili olan dizinin 13 bölümü ‘amaçlı örneklem tekniği’ ile seçilmiş ve bölümler doküman incelemesi tekniği ile deşifre edilmiştir; elde edilen veriler kategorilere ayrılmış nitel içerik analizi ve betimsel analiz yöntemi ile dizi içindeki diyaloglara alıntı şeklinde yer verilerek alan yazın bilgisine dayalı bir biçimde analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda toplumsal değişim faktörlerinin etkisi, kadın ve çocukluğa ilişkin algının değişimi ile birlikte anneliğe ilişkin algının, anneliğe ilişkin bilgi kaynaklarının ve pratiklerin kuşaklararası annelik deneyiminde değiştiği ve dönüştüğü gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kızılılık Şerbeti, Annelik, Çocukluk, Üst Kuşak Anneliği ve Yeni Kuşak Anneliği.

Makale Gönderme Tarihi: 25.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.04.2024

Önerilen Atf:

Üstün, V. ve Tor, H. (2024). Üst Kuşak Anneliği ve Yeni Kuşak Anneliği Arasında Değişen Annelik Algı ve Pratiklerine İlişkin Bir Analiz: “Kızılılık Şerbeti” Dizisi Örneği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 251-273.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(4): 251-273. DOI:10.26677/TR1010.2024.1391

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

An Analysis of Changing Perceptions and Practices of Motherhood Between Older Generation Motherhood and Younger Generation Motherhood: The Example of The TV Series 'Kızılılık Şerbeti'

Vildan ÜSTÜN, Ph.D. Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs Ankara, e-mail: vildan.ustun@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Prof. Dr. Hacer TOR, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Ankara, e-mail: hacer.tor@hbv.edu.tr

Abstract

Motherhood constitutes an identity that is shaped according to the characteristics of the period in which the woman has a child and her own experiential learning. In the historical process, motherhood is being reconstructed and redefined through economic, social, political, cultural and technological changes according to the needs of society. As for the intergenerational change in perceptions and practices related to motherhood, they are being reshaped in line with the position of women in society, the way women are perceived, the way the current period defines the child, the qualities expected from the child, the prevailing view on the upbringing of the child, the current period and society's definitions of fatherhood and the definitions of motherhood perceived as ideal. The aim of this study, which is handled with qualitative research method, is to describe and interpret the information on the transformation of the intergenerational motherhood by addressing the changing definitions of motherhood between two generations of motherhood, sources of information on motherhood and changing practices related to motherhood, and thus to discuss the new understanding of motherhood emerging nowadays. In this study, among the characters of the TV series "Kızılılık Şerbeti", the dialogues and discourses of the mother-in-law 'Pembe' character representing the older generation motherhood and the daughter-in-law 'Doğa' character representing the younger generation motherhood, which indicate the perceptions and practices of motherhood, are discussed. In this study, 13 episodes of the series related to the subject were selected with the 'purposive sampling technique' and the episodes were transcribed with the document analysis technique; the data obtained were categorized and analysed in a way based on literature data by using qualitative content analysis and descriptive analysis method by quoting the dialogues in the series. As a result of the study, it was observed that the perception of motherhood, information sources and practices related to motherhood have changed and transformed in the intergenerational motherhood experience with the change in the perception of women and childhood with the effect of social change factors.

Keywords: Motherhood, Older Generation Motherhood and Younger Generation Motherhood.

Received: 25.01.2024

Accepted: 04.04.2024

Suggested Citation:

Üstün, V. and Tor, H. (2024). An Analysis of Changing Perceptions and Practices of Motherhood Between Older Generation Motherhood and Younger Generation Motherhood: The Example of The TV Series 'Kızılılık Şerbeti', *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 251-273.

GİRİŞ

Aile dünyaya gelen çocuğun bakımını sağlayan, ihtiyaçlarını tedarik eden ve çocuğun sosyal inşasının gerçekleşmesi için çocuğun toplum ile bağını kuran ve toplumsal sürekliliği sağlayan ve birçok işleve sahip sosyal bir kurum olarak tanımlanmaktadır (Can, 2019: 57). Toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilen aile aynı zamanda dinamik bir yapıya sahiptir. Aile toplumda meydana gelen ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki, teknolojik gelişme ve değişimden etkilenmekte; bu değişimlerin etkisiyle ailenin yapısı, aile üyelerinin sayısı, aile üyelerinin aile içindeki konumu, rol ve sorumlulukları değişmekte ve farklılaşmaktadır. Aile yapısının geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye dönüşümünde ekonomik alanın yani üretim tarzının değişmesi etkili olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen değişimlerle birlikte geleneksel geniş aile yapıları içindeki kadının rol ve sorumlulukları farklılaşmıştır.

Modernleşme sürecinde aile, kadının konumunun eşitlik temelli yeniden rol dağılımının yapıldığı bir kurum olmuştur (Can, 2019: 187). Türk toplumunda geleneksel geniş aile içinde kadın 'sevencen anne' ve 'iyi eş' olmaya ilişkin gereklilikleri yerine getirirken güzel, sabırlı, nazik, sessiz, itaatkâr, temiz ve tutumluluğa ilişkin davranışsal özellikleri de barındırması beklenmekteydi. Geleneksel kadın sadece eşi ve çocukları için yaşaması gereken kişi olarak ifade edilir (Aydoğan, 2019: 43). Modernleşme ile birlikte ekonomik alandaki değişime bağlı olarak kadının çalışma hayatına katılması ve "eşit işe eşit ücret" temelli kadının eşitlik temelli talepleri doğrultusunda erkekler ile eşit haklara sahip olmuştur. Modernleşme sürecinde süre gelen değişimlerle birlikte kadın sadece anne olarak değil meslek sahibi olan ve karar verme yetisi olan bir birey olarak erkek ile arasındaki rol farklılıkları eşitlemeye çalışmıştır (Can, 2019:187). Bu doğrultuda tarihsel süreçte kadının birtakım hakları edinmesi, kadının anneliğine algıyı da değiştirmiştir.

Tarihsel süreçte süregelen değişimler ile kadının rolleri ve sorumlulukları farklılaşmış olsa da kadının tanımlanmasında 'annelik kimliği' önemini korumuştur. Kadının aile içindeki anne olmaya ilişkin rollerinin temelde çocuğun fizyolojik, sosyal, psikolojik alanlarının iyileştirilmesine yönelik genişlemesi ise çocuğa ilişkin algının değişerek ailede çocuğun merkezi konuma gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu konuya ilişkin Tan (1998:80)'ın belirttiği üzere "Modernleşme ile birlikte çekirdek aileye dönüşüldü... küçük ben merkezli evlilik birimlerinde çocuk önem kazandı. Çocuğun saf ve masum oluşu ile ilgili ideoloji oluşturuldu ve 'Çocukluk Çağı' yaratıldı". Modern dönemde kadının birtakım haklara sahip olması ve çocukluğa ilişkin algının değişimi anneliğe ilişkin algı ve pratiklerin değişimine de neden olmuştur.

Annelik biyolojik bir süreçten ziyade tarihsel süreçte değişen ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve teknolojik değişimler ile yeniden kurgulanan ve inşa edilen kimliktir (O'Reilly, 2004: 5, Akt.: Alparslan, 2020: 18). Annelik algısının değişimine etki eden süreçleri ve anneliğe ilişkin pratiklerinin kuşaklararası değişimine yönelik çalışmalar yapmak bu alana ilişkin süreçlerin bütünsel olarak ele alınması ve yeni kuşak anneliğe ilişkin literatürün oluşturulması açısından önem taşımaktadır.

Anneliğe ilişkin algı ve pratiklerin değişimini görsel imaj ile yansıtan televizyon dizisi ele alınarak incelenmesi ise konunun toplumluma etkisini anlamak açısından anlamlıdır. Kitle iletişim aracı olarak televizyon en ulaşılabilir, en ucuz, iletişim dili basit ve anlaşılabilir olmasından dolayı diğer kitle iletişim araçlarından bu özellikleriyle ayrılmaktadır. Postman (2010: 91) ifadesiyle "... televizyon epistomolojinin kumanda merkezidir. En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilemez. En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. Ve en önemlisi kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanı dışında kalmaz. Yani halkın konuları kavrayış biçimi televizyon yönelimleriyle şekillenmektedir." Postman'ın da ifade ettiği üzere televizyon

programları üzerinden elde edilen bilginin yaygınlığı ve ulaşılabilirliği izleyici kitlesinin aile, kültür, ilişkiler ve değerlere ilişkin algısını etkileyebilmektedir.

Son zamanlarda Türk televizyon dizilerinin izlenme oranlarındaki artışı etkileyen unsurlardan biri de 'gerçek hayattan esinlenmiştir', 'gerçek hayattan uyarlanmıştır' söylemleridir. Televizyon dizileri izleyicileri izlediği programda hem kendi bireysel yaşamına dair izler bulduğu için izlemekte hem de izlediği içeriğin etkisiyle sunulan kültürü taklit ederek sürdürmektedir. Pahad vd., (2015)'ın belirttiği üzere televizyon içinde yaşadığı kültürden referans alarak o kültürü taklit eden aynı zaman da var olan kültürü etkileyebilen popüler, güçlü ve kitlesel bir mecradır (Aslantaş, 2021: 439). Türk dizisi olan 'Kızılçık Şerbeti' adlı dizi izlenme oranları hesaplandığında reyting toplam puanları ile ilk sıralarda yer almaktadır. Show TV internet sitesinden yapılan açıklamaya göre; 15 Aralık 2023 tarihli yayınlanan 43.bölüm reyting sonuçlarına göre toplam olarak 8.90 izlenme oranı ve 21.13 izlenme payı ile ilk 100 program arasında birinci sıraya yerleşmiştir. Ayrıca internet ortamında Kızılçık Şerbeti etiketinin dünya gündeminde 3 saat 40 dakika TT (Twitter Trend) listesinde yer almıştır (www.showtv.com.tr). İzlenme oranları da dikkate alındığında Kızılçık Şerbeti adlı dizinin sunduğu mesajları ele almak hem var olan kültürü anlamak hem de yansıtılmak istenilen kültürel mesajları anlamak açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada Kızılçık Şerbeti adlı dizinin karakterlerinden üst kuşağı temsil eden kayınvalide Pembe karakteri ile yeni kuşağı temsil eden gelin Doğa karakterinin tarihsel süreçte değişen anneliğin algı ve pratiklerinin değişimine ilişkin diyalog ve söylemleri ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı ise iki kuşak anneliği arasında değişen annelik tanımlamaları, çocukluk algıları, anneliğe ilişkin bilgi kaynakları ve anneliğe ilişkin değişen pratikleri ele alınıp kuşaklararası anneliğin değişimini ilişkin bilgileri betimleyerek yorumlamak ve günümüzde oluşan yeni annelik anlayışını ele alıp tartışmaktır.

ANNELİĞE İLİŞKİN ALGI ve PRATİKLERİN DEĞİŞİMİ

Annelik tarihsel süreçte içinde bulunduğu toplumun içindeki toplumsal rollere ve toplumsal değişimlere bağlı olarak anlam kazanan ve inşa edilen bir olgudur. Anneliğe ilişkin algı ve pratikler hem öznel olarak içinde yer aldığı kültürel, sosyal ve ekonomik yapıdan etkilenmekte hem de anneliğe ilişkin üretilen ideolojik hâkim bilgiye göre şekillenmektedir (Sadıkoğlu, 2023: 21).

Annelik ve kadınlık kavramları birbiri yerine kullanılır ve ideal söylem tarafından her kadının anne olmayı isteyeceği varsayılmaktadır. Böylelikle anneliğe ilişkin söylemler neredeyse bütün kültürlerde romantikleştirilmekte ve bu söylemler tüm ataerkil toplumlarda kadının toplumsal cinsiyet rolleri ile özdeşleştirilmektedir. Ataerkil toplumlarda kadın annelik kimliği içinde çocuğun gereksinimlerini kendi ihtiyaçlarından önde tutan fedakâr, sevecen ve sabırlı olarak tanımlanmaktadır (Sağlam, 2016: 18). Bandinter "Anne Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi" adlı eserinde idealize edilen annelik tanımlamalarının içgüdüsel olduğu düşüncesine karşı çıkararak; annelik tanımlamaların çocukluk algısına ilişkin düşüncelere bağlı olarak idealize edilerek değiştirildiğini ifade etmektedir (Aktaş ve Özden, 2020: 99).

Batı toplumu deneyiminde Aries (1962) Antikçağdan Ortaçağa kadar geçen süreçte çocuklara dair resimlerin olmayışından yola çıkarak çocukların 'küçük yetişkinler' olarak tanımlandığını ve çocukların kundaktan çıkarıldıktan sonra aynı yetişkinler gibi giydirilip yetişkin olarak kabul edildiğini belirtmektedir (İnal,2007: 19). Elkind (2001) göre Ortaçağ döneminde ise çocuklar mal gibi görülmekte köle gibi çalıştırılmaktaydı hatta 18. yüzyıla kadar en çok işlenen suç çocuk cinayetleri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde "ilk günah" inancına bağlı olarak çocukların "günahkâr" olarak dünyaya geldiği düşüncesi ise çocuğa ilişkin olumsuz algı ve ilgisizliğin temelini oluşturmuştur (Özcan, 2017: 259). Rönesans döneminde ise çocuklara ilişkin

algı değiştirilerek ilk günah öğretilerine karşı çıkılıp çocukların masum olduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Rousseau'nun çocuklara dair temel tezi "doğuştan masum, naif ve hassas" düşüncesi çocuklara bakım veren annelerin algı ve pratiklerinin değişimine neden olmuştur (Postman, 1995: 78). 18. yüzyıla gelindiğinde ise çocukluğa ilişkin algının değişimiyle annelik algısı da değişmiştir. Badinter (1992: 15)'e göre 18. yüzyılın sonlarına doğru Rousseau'nun pedagojik içerikli 'Emile' adlı eseri ile annelik söylemleri değişerek her kadının her şeyden önce anne olmaya adanması gerektiği belirtilerek 'annelik içgüdü'sü' yani her annenin çocuğunu sevmesi gerekliliğine ilişkin bir efsanenin yaratıldığını ifade eder. Buna ilişkin annelere sorumluluklar yüklenir ve bu sorumluluklar eksik olduğunda suçluluk duyguları harekete geçirilmektedir (Soy Gençaslan, 2023: 38).

Sanayileşme devriminden itibaren değişen ekonomik süreçler toplumsal alanda özellikle aile yapıları ve aile üyelerinin rol ve sorumluluklarının değişiminde de etkili olmuştur. Kırdan kente doğru gerçekleştirilen göç ile birlikte geleneksel geniş aile yapıları biçimsel ve içerik olarak şekil değiştirerek çekirdek aile yapılarına dönüşmüş başlangıçta erkek kamusal alanda iş hayatına ilişkin sorumlulukları üstlenirken, kadın ev içi özel alandaki sorumlulukları üstlenmiştir. Bu süreçte tanımlanan modern kadınlık; anneliği hayatının merkezini yerleştirmeli, ev işlerini yaparak yuvayı yuva yapmalı, eşinin ve çocuklarının tüm ihtiyaçlarını gidermeli, ayrıca kadın kişilik özelliklerinde ise itaatkar bir eş ve hayatını yakınlarına adayan vefakar bir anne olarak idealize edilmiştir (Badinter, 1992: 50). Kadınların iş hayatına dahil olması özel alandan çıkmalarını sağlamış olsa da toplumsal cinsiyete ilişkin rollerinin sürdürülmesine engel olmamıştır.

Ev dışı ortam da çalışan kadın işe gittiği süreçte çocuğa ilişkin bakım ve eğitim sorumluluğunu kreş, yuva, okul gibi kurumlara devretmiş olsa da anneliğe ilişkin rolleri çocuğun fiziksel, sosyal, bilişsel, psikolojik tüm ihtiyaçlarını karşılamak zorunda ayrıca ev içi tüm işler ve işleyiş kadının sorumluluğu olmaya devam etmiştir. Toplum tarafından 'çalışmayan anne' 'geleneksel anne' eş görüldüğü için kadın hem çalışarak modern anne vasfını taşımak istemekte hem de anneliği ve ev kadınlığına ilişkin tüm rolleri yerine getirmeye çalışmaktadır (Aktaş ve Özden, 2020: 102). Böylelikle modern dönemin anneleri geleneksel döneme ait toplumsal cinsiyet rollerini sürdürürken bunun yanı sıra modernitenin inşa ettiği çocukluk algısına uygun bir şekilde çocuğuna bakım veren, sevgi dolu, fedakâr, sabırlı, bilgili, çalışan ve üretken bir anne olmaları beklenmiştir.

Postmodern dönem de ise küreselleşme ile birlikte hızlı, akışkan bilgi akışı aracılığıyla tüketim politikaları annelik ideolojilerini araçsallaştırmıştır. Bu dönem de ideal anne tanımlamaları çocuğunun sağlıklı gelişimi için 'tüketen anne' rolü ile yüceltilmiştir. Anneliğe ilişkin bilgi kaynakları uzmanlar, eğitimler, kişisel gelişim uzmanları, doğum koçları, kişiye özel ebeler, fenomenler vd. eliyle anneler tarafından tüketilmektedir. Annelik deneyiminde kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgi ve sezgisel bilginin yerini ise psikologların, pedagogların ve çocuk gelişim uzmanlarının bilgileri almıştır. Bu dönemde ideal anneliği tanımlayan uzmanların çoğul niteliği ve annelik bilgisine yönelik doğru bilgi arayışı annelerin bilgi karmaşası içinde yetersizlik duygusuyla baş başa kalmalarına neden olmuştur (Sadıkoğlu, 2023: 16). Modern dönemin keskin toplumsal cinsiyet rolleri ile tanımlanan anneliği Postmodern dönemin çocuk merkezli ideal çocukluk algısında Elkind (2001)'in belirttiği üzere günümüz dünyasında "çocukları nasıl büyütmeli?" sorusu ebeveynliğe ilişkin anlayışın farklılaşmasını sağlamış ve çocuk büyütmeyle ilişkin roller babalar ile paylaşılmaya başlanmıştır.

Postmodern çocukluk paradigması ile modern çocukluk anlayışı aksine çocuğu aktif özne haline gelmesini yüceltilmiştir. Modern dönemin edilgen, üretken, yurttaş çocuk imgesi yerine Postmodern dönemde bireyselleşen, aktör olan ve tüketen çocuk imgesi oluşturulmuştur (İnal, 2007: 141). Postmodern annelik algısı ise postmodern çocukluk algısı doğrultusunda çocuğu

ailenin merkezi konumuna alarak karar verici ve tüketen çocuk imajına yeterli olmaya çalışan ve kaygı duygusunu yoğun yaşayan 'sorumlu ebeveynlik' kavramı ile özdeşleşmiştir (Sterns, 2021: 23). Postmodern döneme özgü sosyo-kültürel, iktisadi ve teknolojik gelişmeler anneliğe ilişkin tanımlama ve algıları da değiştirmiştir. Bu dönemin anneleri uzman merkezli, risk bilinçli, çocuk merkezli, kaygılı ve çocuk merkezli olarak tanımlanmaktadır (Sadıkoğlu, 2023: 16).

Türk toplumunun tarihsel süreç içerisindeki anneliğe ilişkin deneyimi ise Batı toplumunun modernlik anlayışı çerçevesinde inşa edilen çocukluk, kadınlık ve annelik tanımlamalarından etkilenmiş olsa da her toplumda olacağı gibi Türk toplumundaki annelik algısına ilişkin değişimi Türk toplumunun kendine özgü kültürel kodları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Türk toplumunda modernlik öncesi dönemde çocuğa ilişkin algıda Batı toplumu aksine çocuğu günahkâr ve suçlu olarak değil; masum, günahsız, melek olarak tanımlanmamıştır. Eski Türkler döneminden beri çocuğun dünyaya gelişi aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanmıştır ve Destanlarda çocukların gücü, kuvveti, savaşçı ve kahramanlık özelliklerine vurgu yapılarak, kahraman çocuğu yetiştirecek olan anneye ilişkin sorumluluklar verilmiştir (Doğan, 2000: 7). Çocuğun dünyaya gelişine ilişkin kutlamalar ve çocuğa ilişkin olumlu atıflar bu doğrultuda annelere ilişkin öğütler Türk toplumunda çocuğun değerinin ve konumunun Batı toplumundaki çocukluk algısından farklılaştığını göstermektedir.

Osmanlı döneminde ise İslam dinin öğretilerinin de etkisiyle örfi kanunlar ve dini kurallar çerçevesinde çocuk yetiştirme yüceltilmiştir. Osmanlı dönemindeki ahlak eserlerini inceleyen Toksöz (2012: 86) çocuğunu terbiye edecek ve ona görgü kurallarını öğretecek olan anne, sütanne veya dadının güzel ahlak sahibi olmasına ilişkin gerekliliğin vurgulandığını belirtmektedir. İslam Kültüründe annelik kadının fitratına uygun kutsal bir görev olarak görülmekte ve anneliğe ilişkin yapılan büyük fedakârlıklarının ise 'iyi amel' olarak mükâfatlandırılacağı belirtilmektedir (Schleifer, 2004: 71, Akt.: Soy Gençaslan, 2023: 42). Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Türk toplumunda kadına ilişkin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algı 'iyi anne ve iyi eş olmak' üzerine temellendirilmiştir. Ataerkil ideoloji çerçevesinde kadının toplumda var olabilmesi ve tanınabilmesinin koşulu ise kadının evlenip çocuk dünyaya getirmesi ve bu iki rolde başarılı olabilmesi olarak belirlenmiştir (Erçevik Yüksel, 2022: 12).

Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde ise Batılılaşma ekseninde gerçekleşen yenilikler ile kadına ve çocuğa ilişkin hak temelli tanımlamalar annelik algısını da değiştirmiştir. Tanzimat döneminde bağımsız özne olarak tanımlanan çocuk, II. Meşrutiyet döneminde kamusal özneye dönüşerek "küçük yurttaşlar" olarak tanımlanmıştır (Öztan, 2019: 45-46). Meşrutiyet döneminde çocuk yetiştirmeye ilişkin etkin görev annelere verilmiştir ve o dönem de yazılan eserler de 'iradesiz annenin iradesiz çocuk yetiştireceği' düşüncesinden hareketle 'pasifleştirilen anne modeli' eleştirilmiş ve bunun yerine güçlü ve irade sahibi annelerin doğru, dürüst, ilerlemeci, ahlaki, eğitilmiş ve çalışkan çocuklar yetiştirebileceği düşünülerek anneye 'topluma iyi bir vatandaş yetiştirme' görevi verilmiştir (Aydoğmuş Ördem, 2020: 45).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yeni kurulan ulus devlet anlayışına hizmet etmesi beklenen "İdeal Türk Çocuğu" tanımlaması yapılmıştır. Bu dönemin çocukluk algısında cumhuriyet değerlerine ve inkılâplarına bağlı zeki, güçlü, mert ve gururlu nitelikleri taşıyan "Cumhuriyet neslini" oluşturmak amaçlanmıştır (Çiçek, 2012: 89). Türk modernleşme deneyiminde kadınlar ve çocuklar toplumu değiştiren dönüştüren sosyal aktör olarak görülmüş ve bu rolü çerçevesinde 1926 yılında hukuki alanda gerçekleştirilen yenilikler ve Türk Medeni Kanun'un kabulü ile kadınlar erkekler ile hukuksal ve toplumsal alanda eşit haklara sahip olmuştur. Kadınlar 'ulusu doğuran ve yetiştiren analar' olarak tanımlanarak; ulusun varlığı anaların emeği ve çabası ile ilişkilendirilmiştir. İdeal Türk çocuğunu yetiştiren İdeal Türk Kadını gerektiğinde vatani için savaşıyor, çocuklarını vatan için yetiştiren, ailesi için fedakarlık yapan, ahlaklı ve itaatkar olarak tanımlanmıştır (Karaymirza, 2019 :27).

Mustafa Kemal Atatürk İzmir’de halka hitaben yaptığı konuşmanın içeriğinde kadınların toplumda birincil görevinin annelik olduğunu, kadınların eğitilmiş ve birtakım haklara sahip olmasının onların daha iyi anneler olmalarını sağlamak açısından önemli olduğunu ve kadınlara ‘milletin anası’ olduklarına ilişkin betimleme yaparak vatan ve annelik arasındaki güçlü bağı vurgulamak istemiştir (Sağlam, 2016: 25). Bu dönemin ‘yanağından kan damlayan sağlıklı ve mutlu çocuk’ beklentisi ‘Gürbüz Çocuk’ olarak adlandırılmıştır. Çocuğun bakımına ilişkin uyku, temizlik, beslenme (anne sütünün önemi), bedensel hareketler ile ilgili konular üzerine annelere ve eğitimcilere yönelik metinler yayımlanmıştır (Öztaş, 2019: 144). Anneliğin bu dönemde siyasi bir mesele ve sorumluluk olduğu “Çocuk aile, aile ise Türkiye demektir, çocuğun bakımsızlıktan ve hastalıktan ölümü Türkiye’nin zerre zerre ölümüdür” söylemi ile betimlenmektedir (Uçan, 2012: 186).

Türkiye’de 1960’lı yıllarda izlenen sanayileşme politikası çerçevesinde gerçekleşen ekonomik büyüme ile kırsal alanlardan iş imkânının olduğu kentlere göç yaşanmıştır. Geleneksel geniş aile yapılarındaki birçok roller kurumlara devredilerek; kentsel alanda çekirdek aile yapıları oluşmuştur. Türk toplumu modernleşme deneyiminde spesifik olarak kentler de kimi zaman ekonomik ve kültürel gerekçelerle geleneksel geniş aile yapıları da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde kadınlar çalışma hayatında daha etkin bir şekilde görünür olurken kamusal alana da dahil olmuştur ancak tarihsel süreçte anneliğin ve eş olmanın kutsallığı üzerinden tanımlamaların getirdiği sorumluluk duygusu ve toplumsal beklenti ile bir taraftan ev dışı alanda emek verirken diğer taraftan evin içinde ev içi sorumluluklar, çocuğun bakımı ve eğitimine ilişkin işlerin sorumluluğunu sürdürmeye çalışmıştır.

Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişimi ile küreselleşen dünyada annelik algı ve pratikleri değişmeye başlamıştır. Özellikle Postmodern çocukluk algısı ile çocukların ailelerin merkezinde konumlandırılmıştır ve modern dönemin araçsal nesnesi olan çocuklar Postmodern çocukluk algısı ile kendi yaşamlarının öznesi haline getirilmiştir. Şirin (2017:115)’in belirttiği üzere ‘dünyanın yükselen biricik değeri çocuk’ olmuştur.

Postmodern çocukluk algısı ile oluşturulan çocuğun özerk, bireyselleşen, tüketen ve riske açık tanımlamaları ise neoliberal tüketim kültürü tarafından kullanılmıştır. Çocukluk tanımlamaları doğrultusunda annelik tanımlamaları da değişmiştir. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin pratikler uzmanlık gerektiren bir alan haline gelerek sezgiye dayalı doğal ebeveynlik ve geleneksel deneyime dayalı kuşaklardan aktarılan annelik bilgisi yetersiz görülmüştür. Bu doğrultuda çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi kaynakları ve ebeveyn tutumları da değişmiş ve dönüşmüştür. Furedi (2013: 49)’nin ifadesiyle “20.yüzyılın başında ortaya çıkan uzmanlar anne babalığın cahil annelere bırakılmayacak kadar önemli bir bilim olduğunu öne sürmüşlerdir”. Bu bakış açısından yola çıkarak yeni kuşak annelik sürekli gözlemci, üniversite derecesine sahip, uzman denetiminde annelik sorumluluklarını sürdüren ve onlara tabi hale gelmiştir (Furedi, 2013: 49). Ayrıca yeni çocukluk algısında çocuğun sağlıklı; psikolojik, sosyal ve bilişsel gelişiminin babanın çocuğa bakımı ve eğitimi ile sağlanacağına ilişkin yaklaşımlar ile ‘yeni babalık’ tanımlamaları yapılmıştır. Böylelikle toplumsal cinsiyet temelli annelik tanımları, rol ve sorumlulukları da değişime uğramıştır. Yeni babalık tanımlamalarında bebeğin bakımına (bez değiştirme, besleme, uyutma, banyo yaptırma vb.), çocuğun eğitimine, bebeğin ve çocuğun boş zaman değerlendirilmesine (gezme, oyun oynama) ilişkin sorumlulukları anne ile paylaştığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte annelik algı ve pratiklerinin değişen çocukluk algısı ve kadına ilişkin yapılan tanımlamalar doğrultusunda değiştiği gözlenmektedir. Türk toplumunda annelik algısı toplumsal değişimin getirdiği ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik gelişmelerin etkisinde kalmasının yanı sıra içinde bulunduğu kültürel değerlerin etkisiyle de özgün bir değişim dönüşüm süreci yaşamaktadır. Çalışma da annelik algısına ilişkin ele alınan bu kavramsal

çerçeve dâhilinde 'Kızılık Şerbeti' adlı dizide üst kuşak anneliği temsil eden kayınvalide Pembe karakterinin geleneksel geniş aile kültürünü sürdüren annelik deneyimi ile yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin yeni kuşak annelik/ Postmodern annelik deneyimi dizi içindeki her ikisinin de anneliğe ilişkin söylem ve diyalogları ele alınarak analiz edilmiştir. Böylelikle dizi temsilinde Türk toplumunun deneyiminde annelik algısının değişimi ele alınıp analiz edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada ele alınan konu ve amaç ile ilişkili olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar araştırma problemini yorumlayıcı bir bakış açısıyla ele almakta bir başka deyişle olaylara, olgulara, kavramlara, durumlara ilişkin ne tür anlamlar yüklediğini derinlemesine bir biçimde çözümlenmektedir (Özdemir, 2010:328). Nitel araştırma yöntemi ile ele alınan çalışma grubu "olasılıklı olmayan amaçlı örneklem" yöntemiyle seçilmiştir. Bu örnekleme yönteminde belli kriterlere uyan, çalışmanın amacına uygun olan içerikler seçilerek çalışmaya dâhil edilmektedir (Neuman, 2010: 322). Bu çalışmada amaçlı örneklemin kapsamı ise; dizi de yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa'nın hamilelik sürecinde anneliğe ilişkin tanımlamalarının yer aldığı 3 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan 15. Bölüm ve dizide çocuğun doğumu sonrası üst kuşak anneliği temsil eden kayınvalide Pembe karakterinin ve yeni kuşak anneliği temsil eden gelin Doğa karakterinin çocuğa, anneliğe ve annelik bilgi ve pratiklerine ilişkin söylem ve diyaloglarının yer aldığı 15 Eylül 2023- 8 Aralık 2023 tarihleri arasında 30. Bölümden 42. Bölüme kadar (12. bölüm) yayınlanan toplamda 13 bölümden oluşmaktadır. Bu 13 bölüm içerisinde Pembe ve Doğa karakterlerinin anneliğine ilişkin söylemler ve diyalogları ayrıca dizideki diğer karakterlerin bu iki kuşağın anneliğine ilişkin söylem ve diyalogları da çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

Kuşak tanımlamasına ilişkin yaş aralığı ise Türk Dil Kurumunun kuşağa ilişkin tanımından hareketle "25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği" sınırlandırılmasına göre belirlenmiştir (TDK, 2024). Dizinin de yaşa ilişkin yapılan diyaloglardan elde edilen verilere göre Pembe karakterinin 53 yaşında, Doğa karakterinin ise 20 yaşında olduğu belirlenmiştir. Bu durum da iki kuşak arası 33 yıllık yaş farkı, kuşakların farklı olduğu sonucuna ulaştırmıştır ve çalışmamızda ele alacağımız iki karakterden üst kuşak anneliğini Pembe karakteri ve yeni kuşak anneliğini ise Doğa karakterinin temsil ettiği varsayılmıştır.

Nitel araştırma yönteminde veriler gözlem, görüşme ve doküman incelemesi yoluyla toplanmaktadır (Berg ve Lune, 2015, Akt.: Kırıl, 2020: 172). Bu çalışmada veriler ise yazılı ve görsel materyallerin analizinde kullanılan doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021:189). Doküman incelenmesi tekniği belirli bir amaca yönelik ve sistemli bir biçimde hem basılı hem de kayıt altına alınmış elektronik materyalleri incelemek için kullanılabilir (Kırıl, 2020: 173). Bu çalışmada hem konuya ilişkin alan yazın incelemesi yapılmıştır hem de Kızılık Şerbeti adlı dizinin örneklem olarak belirlenen bölümlerindeki annelik algısına ilişkin kuşaklararası değişimi analiz edebilmek için dizinin örneklem olarak belirlenen bölümleri izlenilmiş, çalışmanın konusu ile ilişkili olan replikler, roller, davranışlar ve diyaloglar not edilerek doküman incelenmesi tekniğinden yararlanılarak veriler toplanmıştır.

Bu çalışmada elde edilen veriler ise belirli bir materyalin ayrıntılı ve sistematik olarak incelenip, yorumlanması olarak tanımlanan içerik analizi yöntemi (Berg ve Lune, 2015) ve verilerin tematik çerçeveye göre işlenen, tanımlanan ve yorumlandığı aynı zaman da yorumlanırken söylem ve diyaloglara yani alıntılara sık sık yer verildiği betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 237). İçerik analizi metnin-metin iletişim ortamı görevi gören her türden yazılı (kitap, gazete, dergi makaleleri), görsel (fotoğraf, sanat eserleri), sözlü (şarkı sözleri, söyleşi) ve elektronik ortamdaki kayıtlı veriler (film, reklam, dizi film gibi) öğelerdir-içeriğini

toplama ve analiz etme yöntemidir (Neuman, 2010: 466). Nitel içerik analizi yönteminde ise metnin içinde (dizi deki replik ve diyaloglarda son tahlilde metnin ifade ediliş biçimidir) ele alınan konu ile ilişkili temalardan kategoriler oluşturularak sosyal gerçekliğin çoklu tanımlamalarıyla betimlemeler yapılmaktadır (Metin ve Ünal, 2022: 277).

Nitel içerik analizi betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç sıralı aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama da araştırma konusu ile ilişkili durum betimlenerek ortaya konulmakta, ikinci aşamada doküman incelemesi ile toplanan ve betimlenen veriler sınıflandırılarak kategorilere ayrılmakta, üçüncü aşamada ise kategorize edilmiş veriler anlamlı bir şekilde bir araya getirilerek kapsamlı ve derinlemesine bir çözümlemeye çalışılmaktadır (Sağlam, 2023: 25). Bu çalışma da niteliksel içerik analiz yöntemi ele alınarak elde edilen veriler konunun daha iyi ifade edileceği biçimde temalara ayrılmış ve elde edilen veriler kategorileştirilmiş ve bu kategoriler altında konuyu amacı ile ilişkili olarak alan yazını bilgisi ile ilişkili olarak verilerin ifade ediliş anlamları incelenilerek yorumlanmıştır. Bu çalışma da nitel içerik analizi yanı sıra betimsel analiz yönteminden de yararlanılmış olunmasının nedeni oluşturulmuş olunan kategoriler altında yorumlanma sırasında dizi içindeki replik ve diyaloglara 'doğrudan alıntı' şeklinde yer verilmiş olunmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın sınırlılığı ise; çalışma konusu sadece dizi karakterleri üzerinden analiz edildiği için tüm topluma genellenemez oluşudur. Çalışmada karakterler ve söylemleri kuşaklar hakkında bilgi vermesi amaçlı olarak temsili bir şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca dizinin belli bölüm ve sahnelerinin çalışma kapsamına dâhil edilmesi de çalışmanın sınırlılığını göstermektedir.

Pembe ve Doğa Karakterinin Özellikleri

Son zamanların en çok izlenen diziler arasına giren Kızılıcak Şerbeti adlı dizi 'gerçek hayattan uyarlanmıştır' tanıtımı ile dikkat çekmektedir. Dizinin senaryosu Melis Civelek tarafından yazılmakta ve Hakan Kırvavaç tarafından ise yönetilmektedir (www.haberturk.com). Genel olarak dizi geleneksel ve dindar aile yapısına sahip olan Fatih karakteri ile modern aile yapısına sahip olan Doğa karakterinin evlenmesi, evlenmeleri sonrası aile görüşleri temelinde yaşadıkları çatışmalar, dönüşen yaşam pratikleri, çatışan ve dönüşen ilişkiler üzerine kurgulanmıştır. Pembe (Sibel Taşcıoğlu) karakteri, geleneksel ve dindar bir aile ortamında yetişmiş on sekiz yaşında görücü usulü ile Abdullah (Settar Tanrıöğen) ile evlendirilen, evlendiği evde kayınvalide kayınpeder, kardeşinin erkek kardeşleri ile birlikte geniş geleneksel bir aile yapısında yaşayan bir kız ve iki erkek çocuğa sahip 53 yaşında olan bir ev kadınıdır. Pembe karakteri ataerkil toplumun kadına ilişkin eş olma ve annelik rolleri üzerinden tanımlama kodlarını barındırmaktadır. Pembe karakteri ekonomik olarak eşinin şirket sahibi olmasından kaynaklı üst düzey ekonomik gelire sahip, ev dışında çalışmayan genellikle ev içi temizlik, düzen ve yemek yapımı ile ilgilenen, ibadet eden, dini sohbetlere katılan bir hayat rutini içinde yaşantısını sürdürmektedir. Pembe karakteri erişkin çocuklarının yaşantılarına müdahalede bulunan, eşine karşı itaatkâr, ev içinde beklentilerine karşı bir tavır ile karşılaştığında ise annelik hakkı, eşlik hakkı üzerinden emeklerini dile getirip, sağlık açısından hastalanacağına dair söylem ile otoritesine yönelik yeri vicdan üzerinden temellendirmeye çalışmaktadır.

Doğa (Sıla Türkoğlu) karakteri dizi de 20 yaşında diş hekimliği fakültesi ikinci sınıf öğrencisiyken arkadaşları aracılığıyla geleneksel ve dinsel özellikleri baskın ve aile şirketinin ortağı olan Fatih (Doğukan Güngör) ile tanışır ve sevgili olur. Doğa karakteri Fatih ile sevgililik sürecinde evlilik dışı hamile kalır bu süreçte Doğa'nın annesi Kıvılcım bu evliliğe ve çocuğun doğumuna karşı çıkarken; Fatih'in ailesi annesi Pembe ve babası Abdullah bu evliliği onaylar ve Doğa ile Fatih evlenerek geleneksel geniş aile içine dâhil olurlar. Doğa karakterinin annesi ile babası boşanmıştır; annesi ise hayat ile mücadelede bir kadının olarak bir kadının güçlü olması

gerektiğine dair eğitim hayatının ve kadının çalışma yaşantısını incelemektedir. Doğa karakteri modern ve seküler bir aile yapısında yetişmiş biri olarak geleneksel ve dindar ailenin hayat görüşü ve yaşantısal patriklerine ilişkin çelişki ve zaman zaman da çatışma yaşar; bu çatışma ve çelişki sürecine kimi zaman doğanın ailesi (annesi) de katılır. Doğa hamilelik sürecinde bir taraftan eğitim hayatını sürdürürken diğer yandan evlilik hayatına ilişkin düzen oluşturmaya çalışmaktadır. Doğa karakterinin kadın olma, eş olma ve hatta anne olmaya ilişkin algı ve pratikleri kayınvalidesi Pembe karakterinden farklılaşmaktadır. Eğitim alırken ve arkadaşları ile sosyalleşirken ev dışı ortamda zaman geçiren Doğa bu yönleri ile Pembe karakteri tarafından eleştirilmektedir. Doğa'nın eşine ilişkin iletişim biçimi, yaklaşımı ve çocuk yetiştirme biçimi Pembe karakterinin eleştiri konusu olmaktadır. Doğa karakterinin eş ilişkisinde kendi görüşlerini dile getiren, eşitlik talep eden ve zaman zaman eşine karşı çıkan ilişki ve iletişim biçimi, eşine karşı itaat duygusunu temel edinmiş Pembe karakteri tarafından eleştirilmektedir. Modern bir yaşam anlayışına sahip olan Doğa karakteri geleneksel ve dindar aile yapısı içinde anne olduktan sonra anneliğe ilişkin algı, çocuğa ilişkin bakım ve yetiştirme pratikleri açısından da Pembe karakteri ile farklılaşan söylem ve davranışları dizi film içinde izleyiciye sunulmaktadır.

BULGULAR ve YORUM

Bulgular başlığı altında dizinin kapsamı çerçevesinde ele alınan bölümler niteliksel içerik analizi ile ele alınıp belirli tema ve kategoriler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ayrıca oluşturulan kategorilerde dizideki diyalogların doğrudan alıntısına da yer verilerek betimsel analiz yönteminden de faydalanılmaktadır. Üst kuşak anneliğini temsil eden Pembe karakteri ile yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin anneliğe ilişkin söylem ve diyalogları annelik algısının değişimi, anneliğe ilişkin bilgi kaynakları ve pratiklerin değişimi olarak iki temel kategoride karşılaştırmalı olarak kuşaklararası şekilde analiz edilmektedir.

Annelik Algısının Değişimi

Anneliğe ilişkin algı tarihsel süreçte yaşanan toplumsal süreçlerin etkisi ve bu süreçte annelik olgusu ile ilişkili iki kimlik olan kadınlık ve çocukluk tanımlarının değişimiyle birlikte de farklılaşmaktadır. Annelik algısının değişimi ana kategorisi altında; kadınlık algısının değişimi ve annelik algısının yeniden inşası alt başlığı ile çocuğa ilişkin tanımlamaların değişimi ve annelik algısının değişimi alt başlıkları altında veriler alan yazısı bilgisi çerçevesinde analiz edilmektedir.

Kadınlık Algısının Değişimi ve Annelik Algısının Yeniden İnşası

Annelik algısı kuşaklararası değişiminde, kadın algısının tarihsel süreçte temel de kadın -erkek rol ve imkânlarının eşitsizliğinin dönüşümü ve ataerkil toplum özelliklerine dayanan keskin toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşması etkili olmuştur. Kadın tanımı tarihsel süreçte evrensel düzeyde temel paradigmanın değişimine bağlı olarak ekonomik sosyal ve teknolojik değişim ile ilişkili olarak eşitlik temeline oturtulmaya çalışılmış olsa da yaşanan toplumun kültürel etkisi ile birlikte kadının ve dolayısıyla annenin toplumdaki rolüne özgü tanımlamaları yapılabilmektedir. Bu bakış açısından hareketle dizide Pembe karakterinin ve Doğa karakterinin (Doğanın annesinin Doğa'ya yönelik yaptığı kadın tanımlamaları) söylem ve diyaloglarından kadınlık algısından hareketle değişen annelik olgusuna ilişkin bakış açıları ele alınmaya çalışılmıştır.

Pembe: Kadın dediğin anaç olacak, çocuklarına kol kanat gerecek. En önemli şey aile... yuva kurmak oyun değil, ömürlük bir anlaşma...Kadın dediğin yapıcı olacak (30. Bölüm).

Pembe: Kadının görevi evine bakmak, çocuklarını yetiştirmek ve evinin huzurunu sağlamaktır. Evin geçimini sağlamakta erkeğin görevidir. Öyle her iki tarafta görevlerini birbirine karıştırırsa evin huzuru kalmaz kadın ve erkek eşit falan değildir (33. Bölüm).

Doğa: Annem bizim güçlü bir kadın olmamız için Amazonda gibi herkesle savaştı (31. Bölüm).

Doğanın annesi (Kıvılcım): Ebeveynlik dediğin fedakârlık gerektirir ama önce kendini düşünmek zorundasın uçakta bile tehlike anında tehlike anında maskeyi önce kendine takarsın sonra çocuğuna sen iyi olacaksın ki sonra çocuğun iyi olacak. Mutlu kadınlar, mutlu anneler ancak mutlu çocuklar yetiştirebilir (31. Bölüm).

Doğanın annesi (Kıvılcım): Doğa bitemezsin kendin için kızın için bizim için bitemezsin, Yumruk mu yedin, silkeleneceksin! Yaralandın mı doğrulacaksınız! Düştün mü tekrar ayağı kalkacaksınız! Bu dünya da kadın olmak bu demek, sakın ağlayayım deme toparlan gidiyoruz tekrar geri geleceğiz (33. Bölüm).

Pembe karakterinin anne ve kadın olmaya ilişkin düşünceleri ataerkil toplumun kadına yönelik olarak oluşturduğu bilinç ve sorumluluktan hareketle, geleneksel annenin sadece eşi ve çocukları için yaşaması gerektiğine ilişkin öğretileri benimsediğini göstermektedir (Aydoğan, 2019: 43). Kadının eğitim ve iş hayatına katılımı ise yeni anneliğin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Doğa'nın annesi Kıvılcım karakterinin kadınlık ve annelik tanımlamasında kültürel olarak sahip olunan değer algısının farklılaşması etkili olsa da bu algı farklılığının oluşmasını da eğitilmiş olması ve çalışıp kendi parasını kazanıp kendi ayakları üzerinde duruyor olması da etkili olmuştur. Doğa karakterinin de annesinin yaklaşımlarından hareketle kadınlık ve anneliğe ilişkin tanımlamaları Pembe karakterinden farklılaşmaktadır. Yeni annelik algısında kadına atfedilen roller farklılaşmıştır ve kadın özellikle medya da özgür, bağımsız, kariyer sahibi güzel, başarılı anne olarak görünür hale gelmektedir (Gülmez, 2021: 87).

Kadınlık algısının değişimi ile aile içinde erkeğin (babanın) tek otorite olmasına ilişkin algıyı da değiştirmiştir. Kadının kendisine ve ailesine ilişkin söz hakkı almaya başlaması, çocuğa bakıma ve yetiştirmeye yönelik süreçlerde erkeğin (babanın) yer almaya başlaması ise kadının evin içindeki özel alandan çıkıp kamusal alana da dahil olmasını da kolaylaştırmıştır. Dizi içinde geleneksel kadınlık ve annelik rollerini taşıyan Pembe karakterinin eşin otorite olmasına ilişkin algısı, toplumsal cinsiyet ve dinsel öğretiler temelli kadın ve anne tanımlamaları genç kuşağı temsil eden Doğa karakterinin kadınlık, eş olma ve annelik tanımlamalarından farklılaşmaktadır. Pembe ve Doğa karakterlerinin anne olmaya ve eş olmaya ilişkin diyalogları;

Pembe: Fatih senin okula gitmene müsaade etmez seni çocuğunun başında ister (35. Bölüm).

Doğa: Fatih bana karışamaz! İster çocuğuma bakarım ister okula giderim. Siz bunları dert etmeyin! Benim hayatım, benim kararım, benim bebeğim! (35. Bölüm).

Pembe: Evlilik idare işidir, yuvayı dişi kuş yapar. Kızım sabredeceksin şuncacık bebek için sabredeceksin! Yoksa ne var kolay tak sepeti koluna herkes kendi yoluna, ben bu 35 seneyi kolay mı geçirdim (36. Bölüm).

Doğa: Ben sizin gibi davranamam yapamam mizacım bu değil (36. Bölüm).

Pembe: Bende böyle değildim bir evin en küçük kızyıdım ama kadının kendi evi kendi ailesi olunca öyle olmuyor işte... (36. Bölüm).

Pembe: Aslında Cemre'nin adı Pembe olmalıydı adettendir ama Doğa bilmiyor böyle şeyleri... Bende kızımın adının Nursema olmasını istemezdim ama Abdullah Bey halamın adı olacak dedi. Ben Hafsanur istemiştim ama bizde Abdullah Bey'in sözü kanundur (40. Bölüm).

Geleneksel cinsiyet rollerinde mutlak otorite figürü olan eş/baba rolleri de değişime uğramıştır. Modern dönem de kadının toplumdaki statüsü kadının akademik eğitime katılımı ve ev dışı kamusal alana katılımının artmasıyla birlikte yükselmeye başlamıştır (Zeybek Kaplan, 2018: 17). Özel alan ev içi ortamı; ev işleri, yemek, bulaşık, temizlik vb. işler ile ilgilenilen ve çocuk bakımının gerçekleştirildiği alan olarak kabul edilirken; kamusal alan ise ev dışı ortamda çalışarak gelir elde edilen ortam, eğitim alınan ortam ve sosyalleşmenin gerçekleştirildiği ev dışı ortamlar olarak belirlenmektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının aile içindeki rolü ve asli görevi çocuk sahibi olmak ve onu kendisi için ayarlanan özel alan (ev içinde) da yetiştirmesidir; erkeğin rolü ise rasyonel ve çatışmacı bir ortam olarak ifade edilen kamusal alanlara dâhil olup ev ile ev dışı ortam arasındaki ilişkiyi kurmaktır (Aydoğan, 2019: 43). Dizi de Pembe karakterinin anne olduktan sonra yaşamını sürdürdüğü alan ile Doğa karakterinin anne olduktan sonra bulunduğu alanlar farklılaşmaktadır. Üst kuşak anneliği temsil eden Pembe karakterinin ev ortamı olan özel alanda; yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin ise zaman zaman kamusal alanda da yaşantısını sürdürdüğü görülmektedir. Değişen annelik algısı üzerinden Pembe karakterinin, özel alandan uzaklaşan Doğa karakterini eleştirdiği diyalog ve söylemler ele alacak olursak;

Pembe: (Gelini Doğa'ya yönelik) Sabahtan bir çıkıyor sokağa akşama kadar o çocuğu gezdiriyor sokaklarda sonra da akşam eve gelince yoruluyor (38. Bölüm).

Pembe: (Kızı Nursema'ya Doğa'nın anneliğine ilişkin tepkisini anlatıyor) Bekle bekle görürsün Cemre'yi sen! Onun anası da senin gibi başıbozuk, aldı el kadar bebeği sokaklarda sürtüyor (39. Bölüm).

Doğa: ben akşam evde olmayacağım geçen seneki okuldan proje grubundaki arkadaşlarla dışarı çıkacağız (42. Bölüm).

Fatih: Olur. Anne gezmeye gidiyormuş bizde kızımın takılırız bay bay de anneye (42. Bölüm).

Doğa: Anne dışarı çıksın, gezsin, eğlensin (42. Bölüm).

Fatih: Hadi kızım bizde annesini geçirelim. Keyfini çıkar, tadını çıkar, rahat ol, biz buradayız (42. Bölüm).

Pembe: Dışarı mı çıkıyorsunuz? (42. Bölüm).

Doğa: Ben çıkıyorum arkadaşlarla görüşeceğim (42. Bölüm).

Pembe: (Fatih'e yönelir) Hanımın gece gezmesinde sende evde bebek bakacaksın öyle mi? Bari sabahları o işe gitsin sen de ev de hanımlık yap! Yahu hanginiz kadın hanginiz erkek belli değil, bu nasıl ilişki böyle! (42. Bölüm).

Fatih: Anne takılma ben iyiyim (42. Bölüm).

Pembe karakterin ev işleri, yemek yapma ve çocuklarının ilişkilerine ilişkin sorumluluk üstlenerek ev dışı ortamlarda bulunmaz, özel alanda yaşantısını sürdürürken; Doğa karakteri anneliğe ilişkin kimlik edindikten sonra anne olmadan önceki yaşamsal faaliyet, eğitim süreci, sosyalleşme ortamlarında bulunmaya ilişkin kamusal alanda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Badinter'e (1992:112) göre, Rousseau kadınlar ile ilgi ahlaki söyleminde; kadınları içerideki hayat içinde itaatkâr bir eş ve vefakâr bir anne olarak tanımlarken, erkeklere ise dışarıdaki yaşamı bırakmıştır (Soy Gençaslan, 2023: 39).

Çocuğa İlişkin Tanımlamalarının Değişimi ve Annelik Algısının Değişimi

Çocuğa ilişkin algının değişimi temelde annelik algısını da değiştirmektedir. Özellikle Postmodern çocukluk algısında çocuğun bireyselleşmesinin yüceltilmesi modern dönem de

sürecin nesnesi olan çocukluk algısından farklılaşmaktadır. Çocukluk algısının değişiminin annelik deneyimi üzerindeki etkisi ise geleneksel ve modern dönemin çocuk algısında çocuğun toplumsal rolü ve anne babaya itaati ve bağlılığı öncelenirken; Postmodern dönemin çocukluk algısında çocuğun bireyselleşmesi, ailede merkezileşmesi, aileye ve kendine ilişkin karar sürecine katılması ve çocuğun aileden bağımsızlaşması yüceltilmektedir. Bu doğrultuda dizi de Pembe karakterinin çocuğa ilişkin yaklaşımından hareketle annelik deneyimi ve Doğa karakterinin çocuğunun sahip olmasını istediği nitelikler doğrultusundaki annelik deneyimi birbirinden farklılaşmaktadır.

Pembe ve Doğa karakterinin bebeklerinin göbek bağıny üzerinden gerçekleştirdikleri diyalog ile çocuklarından bekledikleri niteliklerin farklılaştığı gözlenmektedir.

Doğa: Ben çocuğumun göbek bağıny Boğaziçi Üniversitesine gömdüm (42. Bölüm).

Pembe: Ben üç çocuğumun göbek bağınyda evdeki kasaya koydum ki hep etrafımda olsunlar... Şükür üç çocuğum da yanımdalar. Doğa Cemre'nin kini sormamış ama sen ver (diğer gelinin çocuğunun göbek bağıny) Abdullah'ın (diğer torunu) göbek bağıny kasaya koyalım hiç yanımızdan ayrılmasın (42. Bölüm).

Doğa: Ben okusun tahsilli olsun diye oraya gömdüm (42. Bölüm).

Pembe: (Kızını arar) Sizin çocukluk eşyalarınıza bakıyorum. Eskiden ne güzeldi, hep yanımdaydınız gözümün önündeydiniz, elinize kıymık batsa koşar gelirdim (42. Bölüm).

Nursema (Pembe'nin Kızı): Anneciğim senin hayatın babamla bizdik, hepimizi fedakârlıkla büyüttün, ailen için yaşadın (42. Bölüm).

Nursema: (Annesi Pembeye karşı kendini ifade eder) Bugüne kadar bizi büyüttün Allah razı olsun ama artık bizim bir birey olduğumuzu hatırla! Bırak kendi hayatımızı yaşayalım, bırak kendi kaderimizi yaşayalım... (39. Bölüm).

Pembe karakteri temsilinde üst kuşak anneliğinin çocuklarına ilişkin anne-babaya itaatkâr ve bağımlı olması beklenirken; Doğa karakteri temsilinde ise yeni kuşak anneliği ise Postmodern dönemin bireyselliği yüceltici bakış açısının etkisi ve çocukların özgüleşmesinin kişiliği ve yaşantısı üzerine olumlu etkisi olacağına ilişkin bilgiye dayanarak çocuğunun bireyselleşmesi ve kendi ayakları üzerinde durmasına ilişkin yaklaşım geliştirmektedir. Aktaş ve Özden'in (2020) "Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kuşaklararası Anneliğin Dönüşümü" adlı çalışmalarında; kuşaklararası çocuktan beklentiler konusunda, üst kuşak anneler için çocuklarının eğitimli olması önemliken; yeni kuşak anneler için ise çocuklarının girişimci, aktif, rekabetçi ve zorluklarla başa çıkma mücadelesinin olmalarına ilişkin beklentilerini dile getirmişlerdir. Bu bakış açısından hareketle kuşaklar arası annelik yaklaşımının ve deneyiminin; yaşanan dönemin çocuğa ilişkin algısına ve yaşanan dönem de çocuktan beklenen niteliklere göre farklılaştığı da görülmektedir.

Anneliğe İlişkin Bilgi Kaynakları ve Pratiklerin Değişimi

20. yüzyılın başında bilimsel ve endüstriyel gelişmelere paralel olarak anneliğe ilişkin bilgide annelik içgüdüünün ve kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgilerin çocuk yetiştirmede yeterli olmadığına ilişkin sorgulamalar başlamış ve çocuğun fiziksel sağlığının yanı sıra ruhsal alanda, psikolojik olarak sağlıklı oluşu önemsenmiştir. Böylelikle annelik bilgisini geliştirmeye dair yayınlar çıkarılmış ve eğitimler düzenlenmiştir (Sadıkoğlu, 2023: 12). 21. yüzyıla gelindiğinde ise çocuk merkezli ve uzman rehberli kaygılı ve yetersizlik hissi ile boğuşan

anneliğe ilişkin bilgi karmaşası içinde doğru bilgiye ulaşmaya çalışan Postmodern annelik tanımlamaları oluşmaya başlamıştır. Geleneksel annelik de ise çocuklarının iyi beslenmesi temelinde sağlıklı olmasına odaklanılarak çocuk ölümlerini önlemek amaçlı fiziksel iyi oluş yüceltilmiştir. Geleneksel anneliğin bilgi kaynağı ise içgüdü, kuşaktan kuşağa aktarılan aktarım bilgisi ve deneyimlerden oluşmaktadır. Özellikle Türk toplumunda muhafazakâr aile yapısına sahip olan ailelerde geleneksel anneliğin bilgi kaynağını ise kimi zaman örfi kanunlar ve dini kurallar oluşturmaktadır (Soy Gençaslan, 2023: 42). Bu açıklamadan hareketle bu çalışmada ele alınan Pembe karakterinin anneliğine ilişkin bilgi kaynağı ve anneliğe ilişkin pratikleri temel de geleneksel annelik anlayışı çerçevesinde oluşturulurken; Doğa'nın anneliğinin ise psikoloji temelli ve uzman rehberli Postmodern annelik anlayışını taşımaktadır. Yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin hamilelik eğitimi alması ise anneliğe ilişkin rasyonel bilgiye ulaşma çabasını göstermektedir.

Doğa: Hamilelik eğitimi için bir merkeze gideceğim. Hamilelik sürecine ilişkin psikolojik hem de fiziksel destek amaçlı eğitim veriliyor (15. Bölüm).

Sönmez (Doğa'nın Ananesi): Allah Allah daha neler duyacağız bakalım hamileliğin kursu mu oluyormuş? (15. Bölüm).

Yeni kuşak anneliği (Postmodern annelik) sağlıklı hamilelik ve sağlıklı doğumun gerçekleşebilmesi için anneliğe hazırlık eğitimlerine katılmakta özellikle yakın çevreden sağlanan anneliğe ilişkin bilgilerin yeterli ve geçerli görülmemesi yeni kuşak annelerinin bu tür uzman destekli yerlere başvurmasına neden olmaktadır (Sadıkoğlu, 2023: 51). Üst kuşağa ait olan annelik deneyiminde ise Sönmez Hanım'ın bu konu hakkındaki diyalogunda da görüldüğü üzere tuhaf ve gereksiz olarak anlaşılmaktadır.

Bu çalışma da üst kuşak anneliği temsil eden Pembe karakterinin anneliğe ilişkin bilgi kaynağı ise örfi ve dini kaynaklar temelli geleneksel bilgi ve deneyime dayanmaktadır. Özellikle yaşanan dönemin anneliğe ve çocuğun değerine ilişkin öğretiler üst kuşak anneliğinin de temelini oluşturmuştur. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki 'neslin sağlığı devletin sağlığı' olarak görülmesinden kaynaklı çocukların fiziksel olarak sağlıklı büyüebilmesi için hijyen, bakım, beslenme vb. hususlarda anneler sorumlu tutulmuş ve sağlıklı çocuk yetiştiren anneler ise ideal anne olarak kabul görmüştür (Barbarasoğlu ve Şişman, 2021:15).

Pembe: (Oğluna yönelir) Oğlum öpme çocuğu bebekler öpülmez, mikrop kadar hassas çocuklar, hasta edemem ben çocuğumu...Cam mı açık esiyor bir yerden? (33. Bölüm).

Pembe: (Evdeki yardımcısına yönelir) Ben şimdi bebeği(torununu) indireceğim sen koltukları beyaz çarşafı ört, çocuğu herkesin oturduğu yere koymayalım, ellerini her seferinde yıka mikrop olmasın, odasını sirkeli sularla sil, minik kuranımı beşiğine koyalım, halıların üstüne örtü serelim alerji olmasın, çamaşırlarını ütüle ütünün tabanı da temiz olsun! (33. Bölüm).

Pembe: Benim torunum anne sütüyle beslenecek, mamaya zinhar izin vermem, gerekirse sütannesi bulacağım (33. Bölüm).

Doğa: (Evin yardımcısına yönelir) Cemreyi bahçeye çıkaracağım hava alsın ayrıca aşağıda çarşaf falan sermeye gerek yok benim bebeğim benim kararım (34. Bölüm).

Pembe: (Evin yardımcısına yönelir) Koltuklara hemen çarşafı serelim mikrop vardır (34. Bölüm).

Doğa: (Pembeye yönelir) ben çocuğumu fanusta büyütmeyeceğim mikrop varsa var bünyesi alışır (34. Bölüm).

Pembe: Olur mu yavrurum öyle ben üç çocuğumu da böyle büyüttüm hiç hastalanmadılar. Pirlanta gibi pür pak büyüdüler (34. Bölüm).

Doğa: (Çocuğu kucağında balkona çıkar) Gel kızım biraz hava alalım (34. Bölüm).

Pembe: Kızım öyle çok kucağa alıştırmaya zorlanırsın (34. Bölüm).

Doğa: Zorlanmaya razıyım Pembe Hanım (34. Bölüm).

Pembe: Açmayın kapıları(örterek) çocuk yel almasın Allah muhafaza (34. Bölüm).

Doğa: Hava alıyorduk, bir şey olmaz çocuk alışsın (34. Bölüm).

Pembe: (Doğaya yönelir) Bir şey yemedin süütün gelmez, ben sütannesini bulmuştum arayayım gelsin (34. Bölüm).

Doğa: Ne münasebet benim kızımın annesi var (34. Bölüm).

Pembe: (Dışarıdan gelen misafire yönelik) Ne yapıyorsun dışarıdan geldin ellerini yıkamadan ellemesin çocuğa! (34. Bölüm).

Doğa: Bir şey olmaz ben öyle büyütmeyeceğim çocuğumu! (34. Bölüm).

Pembe: Bari çocuğu kucağıma alırken Besmele çekseydin (34. Bölüm).

Bu diyalogdan da görüldüğü üzere Pembe karakterinin üst kuşak anneliğinin de çocuğun fiziksel sağlığı temel olarak görünür ve çocuğa ilişkin bilgi kaynağı kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgi ve dinsel öğretiler temellidir. Doğa karakterinin yeni kuşak anneliğinde çocuğunun fiziksel sağlığının yanı sıra psikolojik iyi oluş hali ve temel bilgi paradigmasının dönüşümüne bağlı olarak 'çocukların mikrop ve soğuk ile karşılaşmasının vücut bağışıklığını arttırdığına' yönelik bilgiyi temel almaktadır. Ayrıca Doğa karakteri yeni kuşak anneliğinin de emzirmenin bebek ile annenin 'duygusal olarak bağlanması' (Bağlanma Teorisi) konusundaki yeni bilgiyi temel aldığı görünürken; Pembe karakterinin üst kuşak anneliğinde çocuğun fiziksel sağlığını temel olarak geleneksel bakış açısındaki 'sütanne' kavramının normallğine dayanarak çocuğun anne sütü ile beslenmesi hususuna odaklanır. Bu doğrultuda üst kuşak anneliği ile yeni kuşak anneliğinin çocuğu büyütme yönelik bilgi kaynaklarının ve pratiklerinin farklı olduğu gözlenmektedir.

Pembe karakterinin annelik pratikleri temsilinde üst kuşak anneliği ile Doğa karakterinin annelik pratikleri temsilinde yeni kuşak anneliğinin değişen pratiklerine ilişkin örneklere yer verecek olursak;

Pembe: (Çocuğun odasına girer gelini Doğa'ya yönelir) Kızım çok ağladı çocuk merak ettim (41. Bölüm).

Doğa: Gazı var herhalde sadece kucağımda tutunca susuyor (41. Bölüm).

Pembe: Sen ver onu bana azıcık ayağımda sallayayım daha kolay dalar uykuya...Ne varsa eskilerde var (41. Bölüm).

Doğa: Yok biz iyiyiz böyle teşekkür ederiz (41. Bölüm).

Pembe: Sabaha kadar ağlayacak çocuk! (41. Bölüm).

Pembe: (Gelini, oğlu ve torununun evden çıktığını görür) Nereye? (35. Bölüm).

Fatih: Kıvılcım Hanımlara gidiyoruz (35. Bölüm).

Pembe: Çocuğun 40'ı çıkmadan dışarı çıkarmayın hastalanır, Allah korusun (35. Bölüm).

Doğa: Hadi Fatih!

Fatih: Hayırlı akşamlar anne biz gidiyoruz (35. Bölüm).

Pembe: Yavrumuzun 40'ı çıkacak 40 mevlidi okuyalım ki hayırlısıyla 40'ı çıksın, Güzelce duamızı okuruz akşama da beyler gelir. (Mevlit de su dolu bebek küvetinin içine altınlar atılır, bakır kap ve dua ile çocuğa su dökülür ve çocuk işlemeli örtüye sarılır ve sonra da kuran okunur) (36. Bölüm).

Pembe: Evladımızın 40'ı çıktı rahat rahat dışarı çıkarabiliriz artık hoş zaten hep çıkıyordu ya! Bir adet var bilmem Doğa ne der? 40'ı çıkan bebekler ilk camiye götürülür, hepimiz camiye gidelim, güzelce duamızı edelim (37. Bölüm).

Üst kuşak anneliği temsil eden Pembe karakterinin anneliğe ilişkin bilgi kaynağının ve pratiklerinin örfi ve dinsel temeli geleneksel ve sezgisel anneliği yansıttığı görünürken; yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin ise geleneksel annelik bilgisine karşı Postmodern annelik bilgisini öncelediği görülmektedir. Doğa karakterinin Postmodern annelik bilgisi temelinde çocuğun psikolojisini ve annenin psikolojisinin iyi oluşunu önceleyen travma ve depresyon kavramlarının yer aldığı anneliğe ilişkin uzman temelli bilgiler ve çocuğa ilişkin bilgi kaynağının ise zaman zaman internet olduğu da görülmektedir. Özellikle Freud sonrası psikoloji bilgisi çocuğun psikolojik ve duygusal gelişiminden bütünüyle anneleri sorumlu tutmaktadır (Alparlan, 2020:19). Postmodern dönemde çocuğun aile merkezinde olması; çocuğun fiziksel, sosyal, akademik ve psikolojik gelişimi ve bunlara bağlı olacak başarılarından ebeveynlerin doğrudan sorumlu olması ise yeni ebeveynlik algısında özellikle annelerin çocuklarını yetiştirirken daha kaygılı, endişeli ve korku duygusunu etkin hissettikleri ve bu doğrultuda annelerin kendilerini zaman zaman yetersiz hissettikleri de görülmektedir. Çocukların psikolojisinin yanı sıra annelerinde ruhsal durumuna verilen önem artmıştır özellikle anneliğin verili bir statüden, başarılması gereken bir iş ve beceri olarak kavramsallaştırılmıştır ve anne-çocuk ilişkisinin geliştirilmesinde aktarılan geleneksel bilgi, sezgi ve içgüdüden uzaklaşmıştır. (Lee, 2014:8; Sadıkoğlu, 2021: 53). Bu çalışma da yeni kuşak annelerinin anneliğe ilişkin yaşadığı duygusal süreçler ve çocukların psikolojik gelişimin önemsendiğine ilişkin bilgiler Doğa'nın annelik deneyimi ve çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgi kaynaklarını aktardığı diyaloglarda da görülmektedir.

Nursema: Doğa nasıl bir duygu annelik? (31. Bölüm).

Doğa: Halen şaşkınım böyle bir bakıyorum, benim karnımdaydı diyorum, inceliyorum minicik elleri tırnakları var... mucize gibi ... çok düşünürsen kafayı yersin... Sonra düşünüyorum bana muhtaç ben olmazsam hayatta kalmaz, Ona bir şey olacak diye çok korkuyorum. Ben şimdiden böyle isem ilerde nasıl olurum düşünmek bile istemiyorum. Annelik büyük delilik, hep onunla olmak istiyorum. Ona bir şey olacak diye ödüm kopuyor (31. Bölüm).

Nursema: (Annesi Pembe'ye yönelir) Doğa doğum sonrası depresyona girdi (32. Bölüm).

Pembe: Başlarım onun depresyonuna! Bizde çocuk doğurduk öyle hiçbir şeylere girmedik vallahi bu şımarıklık! (32. Bölüm).

Pembe: (Diğer gelini Nilay'a yönelik söylenir) Bu Nilay ile işimiz var yok midem bulanıyor, yok karnım ağrıyor, millet tarlada doğuruyor gene de çalışıyor. Torunum aç kaldı emziremeyeceğim diyor. Çocuğu düşündüğü yok varsa yoksa kendisi. Yahu sen anasın ana! (39. Bölüm).

Doğa: Çok normal bu tavırları Nilay lohusa bunalımına girdi (39. Bölüm).

Pembe: Ben üç tane çocuk doğurdum hiç bunalıma falan girmedim. Bizim zamanımız da yoktu böyle şeyler sonradan moda oldu. Bunalımda da olsan bunalımlı halinle emzireceksin çocuğu! (39. Bölüm).

Pembe: (Diğer torununa yönelik) Oğluma bir sünnet düğünü yapacağım ilerde sorma gitsin, tahtlarda oturtacağım (40. Bölüm).

Doğa: (Nilay'a yönelir) Nasıl yani hastanede doğar doğmaz sünnet ettirmediniz mi? Bebek acıyı hissetmezken yaptırıydınız keşke sünnet düğününi sonra da yapardınız.

Pembe: Olmaz kızım ben iki oğlumu da yedi yaşında sünnet ettirdim. Öyle doğar doğmaz sünnet ettirmek ecnebilerin işi! (40. Bölüm).

Doğa: Çocuğun psikolojisini de düşünseniz keşke küçüçük çocukken acıyı hissetmeyecek, ayrıca travma olur.

Pembe: Olmaz her şey adetlere uygun olacak.

Doğa: (Nilay'a yönelir) Ben senin yerinde olsaydım yaptırırdım hem travma olmaz hem de enfeksiyonlara karşı kapalı olur. Sünnetsiz bebekler enfeksiyona açık olur daha yuvaya gidecek (40. Bölüm).

Pembe: (Nilay'ın çocuğuna bakar) A sarılık olmuş? (41. Bölüm).

Doğa: Sarılık mı? Nilay korkma bebeklerde sarılık sık görülür. Korkmayın bir şey olmaz bebeğe hastanede solaryum gibi sarı bir ışık tutuyorlar sonra geçiyor, doğum öncesi eğitimde öğrenmişim. (Telefondan internetten sarılıkla ilgili bilgi açar ve Mustafa'ya gösterir) Mustafa bak bize inanmıyorsan al oku, sakın ol! (41. Bölüm).

Pembe: (Çocuğun odasına sarı çarşaf serer) Erkek çocuğuna daha çok nazar değer hep nazardan oldu. Çarşafarla çocuk sarılığı daha kolay atlatır, hastaneye de götürün sarı çarşaf! (41. Bölüm).

Doğa karakterinin anneliğe ilişkin kaygısı, annenin ve çocuğun psikolojisini önceleyen bakış açısı ve çocuğun fiziksel ve duygusal sağlığına ilişkin uzman ve internet kaynaklı annelik bilgisi; Pembe karakterinin geleneksel, kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimsel, örfi ve dinsel bilgi kaynaklı annelik deneyiminden farklılaşmaktadır.

Yeni Babalık Deneyiminin Yeni Annelik Algı ve Pratikleri Üzerine Etkisi

Tarihsel süreçte görünüm toplumsal değişim süreçleri annelik rollerinin yanı sıra babalık rollerinin de farklılaşmasına etki etmiştir. Geleneksel aile yapısındaki toplumsal ve kültürel olarak geçerli olan hiyerarşik yapı yani ailede mutlak otorite figürü olarak görünen baba/eş, evin geçimi ile ilgilenen çocukları ve eşleri ile ilişkilerinde katı, mesafeli baba görünümü; modern aile yapılarında yeni babalık deneyimlerinde çocuklarının bakımlarına (beslenme, alt değiştirme, uyutma vb.) ilişkin ihtiyaçlarını karşılayan, çocuklarına sevgisini gösteren onlar ile oyun oynayan, arkadaşça vakit geçiren modern baba figürüne dönüşmüştür (Bozok, 2018:40; Akıncı, 2023: 47). Postmodern dönemin yeni babalık figürüne ilişkin tanımlarında çocuğun özellikle ruhsal alanda sağlıklı gelişimi için baba ile etkileşimi ve iletişiminin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Babaların çocuklarının bakım sürecine katılmasının çocuğun sosyal, psikolojik, bilişsel gelişimi ve cinsel kimlik-rolleri üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir (Akıncı, 2023:47). Yeni babalık modelinin modern aile yapılarında görünür hale gelmesi ise yeni anneliğin anneliğe ilişkin rol ve sorumluluklarını da farklılaştırmıştır. Anne ve babanın çocuk bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin ortaklaşa rol ve sorumluk paylaşımı ise geleneksel anlayıştaki anneliğe ilişkin yükün azalmasını da sağlamıştır.

Doğa'nın eşi Fatih karakterinin yeni babalık rollerini sergilediği sahneler, eşi Doğa ile ebeveynlik deneyimlerine ilişkin diyalogları ve Pembe karakterinin değişen bu rolleri ve pratikleri eleştirdiği ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini aktardığı diyaloglar ele alınacak olursa;

Fatih: (Eşi Doğa'ya yönelir) Yapabileceğim bir şey var mı? Ben Cemre'nin altını değiştirebiliyorum, öğrendim (34. Bölüm).

Fatih: (Eşi Doğa'ya yönelir) Cemre'yi biraz alayım mı? Bismillah Oy benim güzelim oy babasının bir tanesi, mis gibi kokuyor benim kızım acaba bütün bebekler mi yoksa sadece bizim ki mi böyle güzel kokuyor? (36. Bölüm).

Fatih telsizde çocuğun ağlama sesini duyar duymaz kalkar uyuyan eşinin (Doğa) üstünü örter. Kızını kucaklayarak alır. Mutfaktan dolaptan poşetlenmiş anne sütünü ısıtır ve bebeğini biberonla besler. Fatih "Doydun mu babasının güzeli" der ve çocuğu kucağında uyuyakalır. Sabah Doğa niye kendisini uyandırmadığını sorar, Fatih "Doğa yorgunsun dinlenemiyorsun. Ben zaten çocuğuma severek bakıyorum ve gocunmuyorum" der (37. Bölüm).

Pembe: (Kahvaltı sofrasında oğlunun kucağında çocukla kahvaltı yaptığını görür) Oğlum sen yiyemezsin yemeğini çocuğu bana ver (37. Bölüm).

Fatih: Olsun anne Cemre'nin en huzurlu saatleri (37. Bölüm).

Nilay: Fatihinde maşallahı var pek hevesli "anne" gibi (37. Bölüm).

Fatih: Doğa sen yorgun görünüyorsun ben cemreye bakarım sen yat (38. Bölüm).

Doğa: Ben uyuyacağım 2 saat sonra kalkmam lazım.

Fatih: Sen uyu ben bakarım Cemreye.

Pembe: Cemre uyudu mu? İyi geceler Hadi git yat oğlum.

Fatih: Bugün ben burada yatacağım. Cemre 2 saatte bir uyanıyor Doğa dinlensin.

Pembe: Doğa bütün gün taş taşıyor da bizim mi haberimiz yok! Vallahi ben üç tane çocuk doğurdum hiçbir şeye üzülme fırsatım olmadı. Sen bunu çok şımartıp tepemize çıkarırsan bu bizi de saymaz (38. Bölüm).

Pembe: (Eşi Abdullah'ın yanına gider) Vallahi kadın ile erkek yer değiştirmiş. Ay daha neler göreceğim bakalım! Fatih'e kızdım Doğa oda da yatıyor oğlan çocuğa bakıyor (38. Bölüm).

Pembe: (Fatih'e yönelir) Hanımın gece gezmesinde sende evde bebek bakacaksın öyle mi? Bari sabahları o işe gitsin sen de ev de hanımlık yap! Yahu hanginiz kadın hanginiz erkek belli değil, bu nasıl ilişki böyle! (42. Bölüm).

Doğa: Cemre'ye Fatih de bakabiliyor. Normali bu değil mi zaten? Fatih her şeyi ile ilgileniyor; altını değiştiriyor, mamasını veriyor, uyutuyor (42. Bölüm).

Pembe karakterinin anneliğe ilişkin algı ve deneyiminde geleneksel aile modelinin anne ve babalığa ilişkin toplumsal cinsiyet temelli rol dağılımının yani babaların birincil ilişki kurmadan çocuk –baba ilişkisini sürdürdüğü ve çocuğun bakımına ilişkin süreçlerin annenin sorumluluğu olduğuna ilişkin söylemlerinin yeni kuşak ebeveynliğini de farklılaştırdığı görülmektedir. Doğa karakterinin eşi ile diyalogları sonucunda elde edilen bilgiye göre yeni babalık rollerinin çocuğun bakımına ve yetiştirilmesine ilişkin katılımcı ve paylaşımcı rolü yeni kuşak anneliğinin anneliğe ilişkin pratiklerinin dönüşümünü etkileyerek temelde annelik tanımının içeriğinin değişimini de etkilemiştir. Özellikle 'yeni babalık' deneyiminde çocuklarının bakımına katılan, ev işlerine dâhil

olan, çocukları ile ilgilenen, sevgisini gösteren ve arkadaşlık ilişkileri kurmaya çalışan baba figürü görülmeye başlamaktadır (Gülmez, 2021: 85).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Toplumun en temel birimini oluşturan aile kurumunda yer alan annelik deneyimlerini ele almak; toplumsal süreçteki değişimleri anlamak, bu değişimlerin annelik olgusuna olan etkisini ve var olan dönemdeki annelik süreçlerinin toplumsal süreçlere etkisini anlamak açısından önem taşımaktadır. Kuşaklararası değişen annelik algısının ve pratiklerinin, temelde kadına ilişkin algı ve kadının toplum içindeki konumuna göre ayrıca; anneliğin diğer boyutu oluşturan çocuğun da toplum içindeki algılanma biçimi ve çocuğa ilişkin oluşturulan beklentilere göre de farklılaştığı bu çalışmanın temel bulgusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bulgular alan yazın bilgisi doğrultusunda ele alınıp yorumlanmıştır. Kızılık Şerbeti adlı dizi örneği doğrultusunda kuşaklararası anneliğin değişen annelik algısı ve pratiklerine ilişkin bu çalışma da, alan bilgisi ve ele alınan dizinin iki kuşak annesinin annelik deneyimleri ele alınarak iki temel kategori oluşturulmuştur. Annelik algısının değişimi adlı temel kategori altında; kadınlık algısının değişimi üzerinden annelik algısının inşası ve çocuğa ilişkin tanımlamaların değişimi üzerinden annelik algısını değişimi alt kategorileri ele alınmıştır. Kadınlık algısının toplumsal değişim sürecinde farklılaşması yani tarihsel süreçte kadının erkek ile eşitlik temelinde eğitim, iş, sosyal hayat ve iş hayatında kazanılan ücretlere ilişkin benzer koşullara sahip olması geleneksel dönemin katı toplumsal cinsiyet rolleri ile sınırlanan annelik tanımlamalarını farklılaştırmıştır. Geleneksel dönemin sadece özel alanda (ev içinde) eş ve anne olma rolleri ile sınırlandırılmış kadınlığa ilişkin var oluş; modern dönemin getirdiği hukuki, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel birtakım değişimler ile değime uğramıştır. Ele alınan dizi örneğinde üst kuşağı temsil eden Pembe karakteri geleneksel anne tanımını karşılamakta özellikle kültürel etki ile eğitim, iş sahibi olma gibi birtakım haklarını kullanmadığı gözlenmektedir. Özellikle kadının eğitim ve iş yaşamına katılımı ev dışında kamusal alanda da var olduğuna ilişkin kazanımları annelik algılarını ve toplumun kadından anneliğe ilişkin beklentilerini de değiştirmiştir. Postmodern dönemde kadının erkek ile fırsatlar temelinde eşit olduğu düşüncesinden hareketle kadının aile içinde karar alma, karara ilişkin fikir sunma ve aile içi süreçlere dâhil olarak temelde birey olarak var olduğunu da gösterebileceği koşullara sahip olmaktadır. Postmodern anne özelliklerini taşıyan Doğa karakteri ise eğitim hayatını sürdürmekte ve eğitim aldığı alana ilişkin çalışmayı planlamakta, ev dışı sosyal yaşantısını sürdürmektedir. Dizide yer alan üst kuşağı temsil eden Pembe karakterinin kadınlık ve anneliğe ilişkin tanımlamaları yeni kuşağı temsil eden Doğa karakterinin kadınlık ve annelik tanımlamalarından farklılaşmaktadır. Bu çalışma da bu düşünce ve bulgulardan hareketle tarihsel süreçte kadına ilişkin algının değişimi temelde annelik algısının da değişimine neden olmuştur.

Annelik algısının değişimine ilişkin ele alınan diğer alt kategori ise anneliğin -kadın olmak dışında- ilişkili olduğu diğer alan olan çocukluğa ilişkin değişen tanımlamalardır. Tarihsel süreçte çocuğa ilişkin algı ve tanımlamalar yaşanan dönemin ihtiyaç alanına ve dönemde hâkim olan bilgiye göre değişmiştir. Geleneksel dönemde çocuğun toplumsal yönünün güçlü olması yani topluma iyi bir vatandaş olma özellikleri taşıması, anne ve babaya itaatkâr olması ve vefakâr olmaya (ana-babaya bağlı olmaya) ilişkin kişilik özellikleri yüceltilirken; modern ve özellikle Postmodern dönemin hâkim bilgisi ve bu bilgi temelinde beklenen çocuk profili ise; bireysel özellikleri etkin, aktif, özgüvenli, karar alabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen ve bağımsız olmaya ilişkin kişilik özellikleri yüceltilmiştir. Bu çocuk tanımlamaları ve çocuktan beklenen özelliklerin farklılaşması temelde anneliğe ilişkin algı ve beklentileri de değiştirmiştir. Dizi

örneğindeki üst kuşak anneliği temsil eden Pembe karakteri çocuklarının yetişkinlikte dahi kendilerine bağımlı olmasını, çocuklarının karar vermeden ana- babaya danışmasını bekler hatta çocuklarının kimin evlenip evlenmeyeceklerine kendileri karar vermek istemektedir. Postmodern anneliği temsil eden yeni kuşak anne olan Doğa ise kendi hayatına ilişkin özgürlük talepleri doğrultusunda ve çocuğunun yetişkinlikte bağımsız olmasına ilişkin beklenti içeren diyalogları doğrultusunda annelik deneyiminde çocuğa hak tanıyan, özgürlükçü ve bağımsız birey yetiştirmeye ilişkin beklentiler taşıdığı görülmektedir. Bu doğrultuda geleneksel dönemin ana-babaya itaatkâr ve bağlı yetiştirilen annelik deneyiminin yerini; Postmodern dönemde ailenin merkezinde çocuğun yer aldığı çocuğun toplumda eylemliliğinin, aktifliğinin yüceltildiği ve çocuğun bağımsız yaşama koşullarının geliştirildiği annelik deneyimi almaya başlamıştır.

Anneliğe ilişkin bilgi kaynağı ve pratiklerin değişimi temel kategorisin altında anneliğin tarihsel süreçte kuşaktan kuşağa aktarılan bilgisi, sezgi ve içgüdüye dayalı bilgisinin yerini, günümüzde rasyonel temelli, uzman görüşlü ve zaman zaman bilgi kaynağını gelişen teknoloji ve internet aracılığı ile edinilen bilgilerin aldığı görülmüştür. Çalışma da geleneksel anneliği temsil eden Pembe karakterinin anneliğe ilişkin bilgi kaynağı sevgisel, kuşaktan kuşağa aktarılan aktarım bilgisine dayanmakta ayrıca dinsel öğretilerin temellendirildiği kültürel değerlere dayalı çocuk yetiştirme pratikleri de önemsenmektedir. Postmodern anneliği temsil eden yeni kuşak anne olan Doğa karakteri ise geleneksel annelik bilgisini reddetmekte ve onun yerine uzmanlardan eğitim almaya yönelmekte özellikle çocuğun psikolojik iyi oluş halini önemsemekte ve dizi sahnelerinin incelenmesi sonucunda Doğa karakterinin çocuk yetiştirmeye ilişkin zaman zaman interneti de bilgi kaynağı olarak kullandığı görülmektedir. Kuşaklararası süreçte anneliğe ilişkin değişen bilgi kaynağının farklılaşması ise anneliğin pratiklerinin de değişimine neden olmuştur. Postmodern dönemin anneliğin de önceki dönemin anneliğe ilişkin bilgi kaynağı temelinde çocuğun fiziksel iyi oluş halinin yanı sıra psikolojik iyi oluş haline yönelik annelik tutumları, yaklaşımları ve koşulları sağlanmaya çalışılmıştır.

Postmodern dönemin anneliği geleneksel hatta modern annelikten daha çok ruhsal sorumluluklar geliştirmektedir. Postmodern dönemin anneliğinde çocuğa karşı oluşturulacak her olumsuz koşul ve tutumların travma oluşturabileceği kaygısı ve korkusu anneliğe ilişkin yetersizlik duygusunun gelişime neden olmaktadır. Bu bilgi doğrultusunda üst kuşağa ait olan annelerin bu kaygılardan uzak olarak yeni kuşak anneliğine göre annelik deneyiminde kendilerini daha yeterli gördükleri sonucuna ulaşılabilir. Postmodern dönemde çocuk yetiştirmeye yönelik doğru bilgiye ulaşmaya yönelik ana babalık eğitimleri, kitaplar, seminerler, uzmanlar ve bu bilgilere ulaşmayı sağlayan internet ile kolay ulaşım anneliğin niteliğini arttırmakta; aynı zamanda doğru kaynaklardan ya da bilgi kargaşası içinde doğru bilgiye ulaşmaya çalışmak ise kaygı duyulmasına neden olmaktadır.

Postmodern dönemde çocuk temelli olarak özellikle çocuğun ruhsal ve kişilik gelişimini olumlu etkileyeceği bilgisi kaynaklı olarak, çocuk-baba ilişkisinin ve etkileşiminin daha yakın olduğu' yeni babalık' tanımlamaları yapılmıştır. Yeni babalık tanımlamalarında babanın önceki dönemlerden farklı olarak çocuğun bakım (beslenmesi, uyutulması, banyosu, alt değiştirilmesi vd.) sürecine katıldığı, sevgiye dayalı iletişim kurduğu, oyun oynayıp arkadaşça ilişkiler kurduğu babalık modeli oluşturulmuştur. Dizi örneğinde Pembe karakterinin eşi olan çocukların babası Abdullah karakteri otoriter, çocuklara karşı mesafeli, duygudaşıktan uzak ve çocukları ile ilişkisinde çocukları adına karar veren geleneksel baba modelini temsil etmektedir. Geleneksel baba modeli karşısında geleneksel annelik sorumluluklarını üstlenen Pembe karakteri ise çocuğun fiziksel tüm bakımını tek başına üstlenmekte eşi ile çocukları arasındaki iletişimde köprü görevi görmekte ve çocuklarının babaları ile kuramadığı bağı ve duygusal sorumlulukları tek başına gidermeye çalışmaktadır. Yeni kuşak anneliği temsil eden Doğa karakterinin eşi Fatih karakteri ise dizi sahnesinde çocuğuna bakım vermesi, çocuğuna sevgisini göstermesi, iletişim

kurma çabası ise 'yeni babalık' modelini temsil ettiğini göstermektedir. Yeni babalık modelinde çocuğun bakımı ve yetiştirilmesine yönelik anne ile sorumluluk paylaşımı ise, anneliğe ilişkin pratiklerin değişimini de sağlamıştır. Yeni kuşak anneliği bu fırsat eşitliği temelinde kamusal alanda daha görünür hale gelmiştir ve çocuğun yetiştirilmesinde tek sorumlu kişi olma kaygı ve yükü azalmıştır.

Bu çalışma da ele alınan kategoriler alan bilgisi doğrultusunda, 'Kızılık Şerbeti' adlı dizi de üst kuşak anneliği (Pembe) ve yeni kuşak anneliğine (Doğa) ilişkin elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu çalışmadan hareketle kuşaklararası anneliğe ilişkin algı ve pratiklerin kadına ilişkin konum ve çocuğa verilen değer doğrultusunda değişime uğradığı görülmüştür. Üst kuşak anneliğinin kendilik değerini bulamadığı, kamusal alanda fırsat eşitliğine sahip olamadığı koşullar iyileştirilmiş olsa da, yeni kuşak anneliğinin de her alanda en iyi olmaya ilişkin algı ve sorumluluk yükü altında sorunlar yaşadığı da görülmektedir. Üst kuşak anneliği ile yeni kuşak anneliği karşılaştırmalı olarak ele almak hem tarihsel süreçte değişen anneliği gözlemleyebilmek hem de bu değişime etki eden süreçleri kavrayabilmek açısından anlamlı olmuştur. Üst kuşak anneliğinden yeni kuşak anneliğe kadına ilişkin algı değişmiş dolayısıyla anneliğe ilişkin rol ve sorumluluklar farklılaşmış görece azalmış olsa da yeni kuşak anneliğinin üst kuşak anneliğinden farklı olarak 'mükemmel anne' olabilmeye kaygısı ile yarıştırdığı da gözlenmektedir. Yeni kuşak anneliği Postmodern dönemin hâkim bilgisi çerçevesinde çocuğun kişilik gelişimi, psikolojik iyi oluş hali ve hatta yeterli, özgür, başarılı bir birey olma süreçlerinden sorumlu tutulmaktadır. Yeni kuşak anneliğin sorumlu tutulduğu bu süreçler ve oluşturulan kamuoyu baskısı ile yeni kuşak anneler kendilerini çocuk yetiştirme ve bu süreçte doğru bilgiye ulaşma hususunda yetersiz hissedebilmektedir. Bu çalışmadan hareketle yeni kuşak anneliği üzerine çalışmaların yapılması, yeni anneliğin özellikle çocuk yetiştirmeye ilişkin kaygı ve yetersizlik duygusunu gidermeye yönelik çalışmaların yapılmasının ise anneliğe ilişkin oluşturulacak alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2023). *Anneliğin Dönüşümü: Kuşaklararası Değişen Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Aktaş, G. ve Özden, M. H. (2020). Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kuşaklararası Anneliğin Dönüşümü: Denizli il Örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (5): 96-120.
- Alparslan, B. (2020). *Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aslantaş, M. (2021). Televizyon Dizilerinde İzleyicilere Sunulan Kültürel Öğeler: Gönül Dağı Dizisine Yönelik Bir İçerik Analizi. *Pearson Journal of Social Sciences and Humanities*, 6 (16): 438-456.
- Aydoğan, T. (2019). *Yeni Süper Annelik Rolünün Medyadaki yansımaları: Facebook'ta Süper Annelik*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020). *Çocukluk Sosyolojisi Paradigmalar-Paradokslar-Eleştiriler*. Ankara: Çizgi Kitapevi.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi*. 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi. (Çeviren, Çelik, K.), İstanbul: Afa Yayınları.
- Barbarosoğlu, F., ve Şişman, N. (2021). *Adı Konmamış Çağda Yeni Anne Babalar*. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Can, İ. (2019). Tarih, Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın. (Editör) Aydın M.: *Sistemantik Aile Sosyolojisi* (ss: 57-75), Konya: Çizgi Kitapevi.
- Çiçek, N. (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz. *Mülkiye Dergisi*, (36/4): 69-104.
- Doğan, İ. (2000). *Akıllı Küçük Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. Adana: Sistem Yayıncılık.
- Elkind, D. (2001). Değişen Dünya'da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk- 3. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Onur, Bekir, (Yay. Haz.) ÇOKAUM Yayınları, 16-18 Ekim 2000, Ankara, ss. 15-25.
- Erçevik Yüksel, Ç. (2022). *Annelik Algı ve Deneyimlerinde Kuşaklararası Değişimin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak Anne-Babalık*. (Çeviren, Tüfekçi, A.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gülmez, P. M. (2021). *Yeni Annelik Rollerinin Sosyal Medyada İnşası*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- <https://www.showtv.com.tr/dizi/haber/3645390-turkiye-kizilcik-serbeti-nin-43-bolumune-son-bolum-kitlendi>. (Erişim Tarihi:16.02.2024).
- <https://www.haberturk.com/kizilcik-serbeti-konusu-ne-oyunculari-kim-kizilcik-serbeti-gercek-hikaye-mi-hangi-diziden-uyarlama-3537870-magazin>. (Erişim Tarihi: 18.02.2024).
- İnal, K. (2007). *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*. Ankara: Sobil Yayıncılık.
- Karaymirza, E. (2019). *Kuşaktan Kuşağa Annelik: Gaziantep Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Kaplan Zeybek, M. (2018). *Annelik Sosyalizasyonu ve Sosyal Medya: Instagram Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(5):170-189.
- Metin, O., Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2): 273-294.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II*. Cilt. (Çeviren: Özge, S.), İstanbul: Yayın Odası.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2017 (2): 91-125.
- Öztan, G. G. (2019). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. (Çeviren, İnal, K.), Ankara: İmge Kitapevi.
- Postman, N. (2010). *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem* (3.Basım), (Çeviren: Akinhay, O.), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Sadikoğlu, Z. Z. (2021). *Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Sadıkoğlu, Z. Z. (2023). *Yeni Anneliğin Sosyolojisi Postmodern Zamanda Anne Olmak*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Sağlam, G. (2023). *Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu Üzerine Bir Analiz: "Doğduğun Ev Kaderindir" Dizisi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Sağlam, S. (2016). *Türk Sinemasında Annelik Olgusu Bağlamında 1960'lı ve 2000'li Yıllarda Çekilmiş Filmlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Soy Gençaslan, N. (2023). *Kuşaklararası Annelik Anlatılarında Süreklilik ve Değişim: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Stearns, P. T. (2021). *Çocukluğun Tarihi*. (Çeviren: Dikmen H. ve Uçar B.), İstanbul: İndie Tarih Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2017). *Çocuk Yüzlü Yazılar –Üç Çocukluk Arasında-*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Toksöz, H. (2012). *Osmanlı Klasik Dönemi Ahlak Eserlerinde Çocuk Eğitimi*. (Editör) Şahin, H. ve Şafak, N.: *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2024). Erişim Tarihi: 12.02.2024, <https://tdk.gov.tr/>.
- Uçan, L. (2012). *Osmanlı Çocuk Dergilerinin Çocuk Kimliği Üzerine Etkileri*. (Editör) Şahin, H. ve Şafak, N. *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları Eserinin Coğrafya ve Edebiyat Disiplini Bağlamında Analizi*

Sümeyye SİNAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Bağcılar Akşemsettin Anadolu Lisesi, İstanbul, e-posta: sumeyyesinani@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6915-3468>

Oğuz Kağan SİNAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Bahçelievler Kemal Hasoğlu İmam Hatip Ortaokulu, İstanbul, e-posta: okagansinan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1280-268X>

Doç. Dr. Ziya İNCE, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tekirdağ, e-posta: zince@nku.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7389-8083>

Öz

Coğrafya, insan-tabiat ve insan-mekân arasındaki ilişkiyi ele alan bir disiplindir. Bu sebeple insanoğlu eski çağlardan günümüze kadar dünyayı keşfetmeyi amaç edinmiş, bu doğrultuda gezme, görme, tanıma faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Gezi yazıları bu cihetle dikkate değer eserlerdendir. Bu çalışmada Osmanlı döneminin önemli hekim, yazar, şair ve gazetecilerinden biri olan Cenap Şahabettin'in Osmanlı dışındaki Avrupa topraklarını (Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya ve Hollanda) gezerken tuttuğu notlar ele alınmıştır. Cenap Şahabettin 1917-1918 tarihleri arasındaki gezilerde edindiği gözlemlerini-etütlerini "Avrupa Mektupları" adı altında Tasviri Efkar gazetesinde her hafta bir mektup (gezi notu) şeklinde yayımlamıştır. Bilhassa Avrupa ile Osmanlı'nın nüfus, yerleşme, kentleşme, sanayi, tarım ve fiziki coğrafya açısından karşılaştırılması önemlidir. Cenap Şahabettin'in gözlemleri Avrupa'nın geçmişi ile bugünü karşılaştırma açısından önemli bilgiler vermektedir. Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları eserinin coğrafya ve edebiyat disiplini bağlamında ele alındığı bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Eser detaylı olarak incelenmiş ve içerik analizine tabi tutulmuş, kodlar ve kategoriler oluşturularak tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" adlı eseri, edebi açıdan sade bir dil ile yazılmış, Avrupa'nın geçmişine ışık tutmuş, Avrupa coğrafyasını tanımaya katkı sağlamış bir kaynaktır. Eser içerisinde, tespit edilen coğrafi kavramlara bakıldığında coğrafyanın beşerî, fiziki, ekonomik ve bölgesel alt dallarından kelime ve kavramların farklı sıklıklarda tekrarlanan bir yapısının olduğu görülür. Bunlar içinde ise en yüksek oranda Alman (Cermen), Almanya, şehir, Viyana, köy, Bulgar, Tuna, Romanya, ekonomi, toprak, tarım ve çiftçi (rençber) kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu modern gezi yazısı yüzyıl önceki Avrupa'nın adeta fotoğrafını çekmiş ve Avrupa'nın bugünü ile kıyaslamada önemli bir kaynak teşkil ettiği için Avrupa coğrafyasını tanıma ve anlama bakımından Coğrafya ve Edebiyat derslerinde kaynak eser olarak önerilmektedir.

*Bu araştırma 3. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresinde (21-23 Haziran 2023) sunulan "Avrupa Coğrafyası Açısından Cenap Şahabettin Avrupa Mektupları Eserinin Analizi" adındaki bildirisinin geliştirilmesinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Mektupları, Cenap Şahabettin, Edebiyat, Coğrafya kavramları, Avrupa Coğrafyası.

Makale Gönderme Tarihi: 11.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 05.04.2024

Önerilen Atf:

Sinan, S., Sinan, O. K. ve İnce, Z. (2024). Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları Eserinin Coğrafya ve Edebiyat Disiplini Bağlamında Analizi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 274-292.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(4): ?-? DOI:10.26677/TR1010.2024.1392

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Analysis of Cenap Şahabettin's European Letters in the Context of Geography and Literature Disciplines

Sümeyye SİNAN, Ministry of Education, Bağcılar Akşemsettin Anatolian High School, İstanbul,
e-mail: sumeyyesinani@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6915-3468>

Oğuz Kağan SİNAN, Ministry of Education, Bahçelievler Kemal Hasoğlu Secondary School,
İstanbul, e-mail: okagansinan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1280-268X>

Associate Prof. Dr. Ziya İNCE, Namık Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Tekirdağ,
e-mail: zince@nku.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7389-8083>

Abstract

Geography is a discipline that deals with the relationship between human - nature and human - space. For this reason, human beings have aimed to explore the world from ancient times to the present and have carried out travelling, seeing and getting to know activities in this direction. In this respect, his travel writings are among the remarkable works. In this research, the notes taken by Cenap Şahabettin, one of the important physicians, writers, poets and journalists of the Ottoman period, while traveling in non-Ottoman European lands (Bulgaria, Romania, Hungary, Austria, Czechoslovakia, Germany and the Netherlands) were discussed. Cenap Şahabettin published his observations and studies obtained during his trips between 1917 and 1918, in the form of a letter (travel note) every week in the Tasviri Efkâr newspaper under the name "European Letters". It is especially important to compare Europe and the Ottoman Empire in terms of population, settlement, urbanization, industry, agriculture and physical geography. Cenap Şahabettin's observations provide important information in terms of comparing Europe's past and present. This research, in which Cenap Şahabettin's European Letters was discussed in the context of geography and literature disciplines, was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods. The work was examined in detail and subjected to content analysis, codes and categories were created and presented in tables. According to the results obtained from the research, Cenap Şahabettin's "European Letters" is a source that sheds light on the past of Europe, used simply in literary terms, and contributes to getting to know the geography of Europe. When we look at the geographical concepts identified in the work, it is seen that words and concepts from the human, physical, economic and regional sub-branches of geography have a recurring structure at different frequencies. Among these, the concepts of German (Germanic), Germany, city, Vienna, village, Bulgarian, Danube, Romania, economy, land, agriculture and farmer (farmer) come to the fore at the highest rate. This modern travel article has literally taken a photograph of Europe a century ago and is recommended as a reference work in Geography and Literature courses in terms of knowing and understanding the geography of Europe, as it constitutes an important source for comparing Europe with today.

Keywords: European Letters, Cenap Şahabettin, Literature, Geography Concepts, European Geography.

Received: 11.01.2024

Accepted: 05.04.2024

Suggested Citation:

Sinan, S., Sinan, O. K. and İnce, Z. (2024). Analysis of Cenap Şahabettin's European Letters in the Context of Geography and Literature Disciplines, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 274-292.

GİRİŞ

Coğrafya ile Edebiyat disiplinleri arasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktadır. Yazının icadından sonra, coğrafyanın ve mekânın tasvir edilmesinde, edebiyat önemli bir rol üstlenmiştir. Roman, şiir, hikâye, mektup, gezi notları ve biyografi gibi edebi metinlerde; olaylar, olgular, durumlar ve mekânlar okuyucuya aktarılırken coğrafya, tarih ve sosyoloji disiplinleri ile yardımlaşmaktadır. Bu da beraberinde disiplinler arası işbirliğini öne çıkarmaktadır.

İlk çağlardan günümüze insanoğlunun yeni yerleri görüp, tanıma ihtiyacını karşılayan edebi tarihi özellikteki metinler; seyahatname veya gezi yazısı (Maden, 2010) olarak tanımlanmıştır. Ötekini anlama ve anlatma gayesi olan gezi yazıları, bağımsız bir edebî tür olarak tanımlanmıştır (Soydaş, 2016). Bunun yanında seyahatnamelerde yolculuğun yapıldığı coğrafyanın o günkü coğrafî, sosyal, ekonomik ve eğitim özellikleri anlaşılır bir dil ile anlatılmaktadır (Maden, 2010). Gezi yazıları yeni yerleri tanıtan, o yerler hakkında ilginç, insanı kendisine çeken tasvirler ve bilgiler içerdiğinden; salt bilgi ileten metinler olmaktan çıkar ve öğretici bir edebi eser haline dönüşür. Okuyucu bu sayede anlatılan mekânı gözünde canlandırabilir. Bunu başarabilmek ise ancak iyi bir gözlem, tasvir ve ifade edebilme becerisi ile sağlanabilir.

Gezi yazıları, coğrafya ve edebiyatı bir noktada birleştirip iki disiplinin işbirliği yapmasını bir nevi zorunlu kılmıştır. Bu durum disiplinler arası eğitim yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Eğitim kurumlarında gerçekleştirilen eğitimin tek tek branşlar tarafından yürütülmesine disiplinler eğitimi denir. Günümüzde disiplinler yaklaşımı yanında, diğer disiplinlerle ilişki kurmanın önemini vurgulayan disiplinler arası yaklaşım giderek dikkat çekmeye başlamıştır (Yıldırım, 1996). Disiplinler arası eğitim bağlamında farklı birçok branş birbiri ile etkileşim halindedir. Bu etkileşim, eğitim-öğretim araçlarından, öğretim yöntemlerine; müfredatlardan, öğrenme mekânlarına kadar birçok farklı durumu kapsamaktadır.

Dünyada bilim, teknoloji, eğitim ve öğretim alanlarında meydana gelen gelişim ve teknolojiye yenilikler; yeni araştırma ve yaklaşımları ortaya çıkarmakta, disiplinler arasında yardımlaşmanın önemini arttırmaktadır. Bu değişimler artık tek bir alanda düşünme ve değerlendirmelerin yeterli olmayıp, diğer disiplinlerden de yararlanılmasının ve destek alınmasının bir zaruret olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Özgüç ve Tümertekin, 2012). Ayrıca disiplinler arası yaklaşım, eğitim kurumlarında öğretmenler ve öğrenciler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Bu durumun bir taraftan öğrenme ortamını canlandırarak anlamlı öğrenmeyi gerçekleştireceği ifade edilirken (Aybek, 2001), diğer taraftan her disiplinin kendine özgü bir kültürü olduğu için kültürler arası çatışma durumunu da ortaya çıkarabileceği (Biricik, Balcı, Elmastaş ve Polat, 2003) ifade edilmektedir.

Disiplinler arası eğitim bağlamında branşlar arasında işbirlikleri Bakanlıkça önemsenmektedir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi 12.madde 8/e fıkrası, 13.madde 6/c fıkrası, 14.madde 9/e fıkrası ve 15.madde 9/e fıkrasına göre branşlar/zümreler arasındaki işbirliği önerilmektedir (MEB, 2019). Bu sebeple disiplinler arası eğitim, aslında Milli Eğitim sisteminde bir gereklilik olarak görülebilir.

Disiplinler arası yaklaşım konusunda son yıllarda birçok araştırmanın yapıldığı dikkat çekmektedir. Cobutoğlu (2014), Doğan (2014), Özçelik ve Semerci (2016), Gürkan ve Doğanay (2016), Balcı (2018), Kaçmaz ve Kaçmaz (2019), Öztürk, Tuncel ve Oğuz (2019)'un çalışmaları bunlardan birkaçıdır.

Bunun yanında coğrafya ile edebiyat alanında disiplinler arası işbirliği konusunda yapılan literatür incelendiğinde farklı özelliklere sahip araştırmaların yer aldığı görülür. Koç, Sönmez ve Çiftçi (2012)'nin coğrafya ders kitaplarındaki edebi eserler, Kaya ve Ekiçi (2015)'nin sosyal bilgiler öğretiminde çeşitli edebi metinlerden yararlanma, Kaymak (2019)'ın sosyal bilgiler öğretmenliği

bölümü öğrencilerinin eğitiminde tarihsel roman kullanımı, İnce (2019) 9.sınıf coğrafya ders konularının İngilizce öğretim programı ve ders kitaplarındaki yeri, Küçük (2019) edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması, son olarak Ayık ve İlik (2020) ile Ergün, Mertol ve Işık (2021) romanların edebiyat coğrafyası açısından ele alınması ile ilgili çalışmaları bunlardan birkaçıdır.

Ayrıca Soydaş (2016) tarafından Gautier ve Haşim'in gezi yazılarını karşılaştırmalı olarak ele aldığı eseri, Öztürk, (2019)'ün Ahmet Haşim'in gezi yazılarını ele aldığı çalışması, Çakmak (2020)'in Avrupa Mektupları eserinin sadece iki mektubunu Almanya bağlamında ele aldığı çalışması, Cenap Şahabettin'in son gezi yazıları ile nesir alanında seyahatname türüne katkılarını özellikle Irak seyahatlerini araştıran Özbek (2023)'in çalışması; edebi eserlerde coğrafi unsurların analiz edildiği özellikle gezi yazılarının ele alındığı literatürler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürden de anlaşılacağı üzere hem coğrafya hem edebiyat disiplinleri konularını açıklarken farklı bilimlerden faydalandıkları gibi birbirlerinden de istifade ettikleri görülmüştür. Bu durum çok sayıda kavram ve terimin coğrafyanın bünyesine girmesini sağlamıştır (Alım, 2008). Bu durum bazen zenginlik oluştururken bazen de kavram kargaşalarına sebep olabilmektedir. Edebiyat ve coğrafya alanında benzer konu başlıklarının ve temaların işlenmesi, benzer öğretim yöntemlerinin de kullanılmasını sağlamaktadır.

Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı; Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserini coğrafya ve edebiyat disiplinleri bağlamında inceleyip özellikle coğrafi kavramlar bakımından analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır;

1.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin edebi yönü nasıldır?

2.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin genel coğrafi kavram yapısı nasıldır?

3.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinde yer alan coğrafi kavramların coğrafyanın alt bilim dallarına göre dağılımı nasıldır?

4.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin disiplinler arası eğitim bağlamında coğrafya ve edebiyat eğitimine katkısı nasıldır?

Konu alanı itibariyle geniş bir alana sahip olan coğrafya ve edebiyat alanları diğer branşlar ile çoğu kez yardımlaşmakta, farklı disiplinlerin kaynaklarını sıkça kullanmaktadır. Eğitim öğretim bağlamında Avrupa coğrafyasının öğretimi açısından edebi eserlerin, edebiyat öğretimi bakımından ise coğrafi eserlerin ve kavramların kullanımı önem arz etmektedir. Ancak literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, edebi eserlerin Avrupa coğrafyasının eğitimi ve öğretiminde kullanımına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu araştırmada Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eseri Coğrafya ve Edebiyat disiplinleri açısından analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma, Coğrafya ve Edebiyat branşlarında disiplinler arası bir çalışma olması ve alana katkıda bulunması bakımından önemlidir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve toplu bir biçimde ele alındığı bir süreç olarak tanımlanan nitel araştırmada (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45), görüşme, gözlem ve doküman analizi; veri toplama tekniklerinin başında gelir. Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Merriam (1998), Karasar (2013) ile Yıldırım ve Şimşek (2013)'e göre doküman incelemesi; araştırılan olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların analizini ifade etmektedir.

Nitel araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi bazen tek başına kullanılabileceği gibi bazen de diğer yöntemlerle beraber kullanılabilir.

Etik Kurul İzni: Araştırma, insan katılımcı ile yürütülmediği ve araştırma verileri belgelerden sağlanan bir çalışma olduğu için Etik Kurul Onayına gerek yoktur.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin günümüz Türkçesine çevrilmiş ve iki farklı yayınevi tarafından basılan nüshalarından yararlanılmıştır. Bu kitaplara ait bilgiler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" Eserine Ait Nüshaların Özellikleri

Sıra	Günümüz Türkçesine Çeviren Yazar	Yayınevi	Basım Tarihi	Sayfa sayısı	Basım yeri
1	Sabri Özcan San	Kültür Bakanlığı	1996	155	Ankara
2	Nurullah Şenol	Bordo Siyah Yayınları	2005	224	İstanbul

Şimdiye kadar birçok kez günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanan Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin incelediğimiz 1.nüshası Sabri Özcan San tarafından hazırlanmıştır (San, 1996). İncelenen ikinci nüsha ise Nurullah Şenol tarafından 2005 yılında yayımlanmıştır (Şenol, 2005).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler; betimsel içerik analiz yöntemine göre çözümlenmiş, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yıldırım (2015)'ye göre betimsel içerik analizi; belirli kurallar doğrultusunda oluşturulan kodlamalarla metinlerin çözümlenmesine yönelik kullanılan bir yöntem olarak ifade edilir. Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin farklı iki yayınevi tarafından basılan nüshaları (Tablo 1), ayrı ayrı araştırmacılar tarafından okunmuş ve kodlanmıştır. Eserin edebi yönü için içerikleri, bölümleri ve tasvirleri detaylı incelenmiş; genel coğrafi kavram yapısı için metinde coğrafi kavramlar kodlanmış; coğrafi kavramlar coğrafyanın kollarına göre tasnif edilmiş ve son olarak eserin disiplinler arası eğitim bağlamında coğrafya ve edebiyat eğitimine katkısı araştırmacılar tarafından tartışılmıştır. Eserde araştırmacılar tarafından tespit edilen, kodlanan ve üzerinde karara varılan terim ve kavramlar verilerin daha iyi anlaşılması için görselleştirilerek kelime bulutları ve tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" adlı eseri, araştırmanın amacı ve alt problemlerine cevap aramak için elde edilen veriler ışığında incelenmiştir.

Eserin Edebi Yönü

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eseri incelendiğinde 22 bölümden (mektup) oluştuğu görülmektedir. Her bir bölüm Cenap Şahabettin'in Avrupa topraklarını (Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya ve Hollanda) gezerken tuttuğu notlardan oluşmaktadır. Özbek (2023)'e göre Cenap Şahabettin, çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı gezi

yazılarının bazılarını sağlığında kitaplaştırmıştır. Bunlardan biri de Avrupa Mektupları adındaki eserdir. Cenap Şahabettin 1917-1918 tarihleri arasındaki Avrupa gezilerinde edindiği gözlemlerini, etütlerini “Avrupa Mektupları” adı altında Tasviri Efkâr gazetesinde, her hafta bir mektup (gezi notu) şeklinde yayınlamış, daha sonra bu mektupları birleştirerek kitap halinde bastırmıştır. Yirmi iki mektuptan oluşan kitabın bölümleri ise şu şekildedir:

1.Mektup: Sofya	12.Mektup: Berlin’de Hayat
2.Mektup: Sofya	13.Mektup: Almanya’da Ordu
3.Mektup: Sofya-Bükreş	14.Mektup: Almanya’da Sanayi
4.Mektup: Bükreş	15.Mektup: Almanya’da Tarım
5.Mektup: Bükreş	16.Mektup: Alman Kültürü
6.Mektup: Bükreş	17.Mektup: Almanya’da Güzel Sanatlar
7.Mektup: Bükreş-Peşte	18.Mektup: Berlin-Viyana
8.Mektup: Peşte-Viyana	19.Mektup: Viyana
9.Mektup: Berlin	20.Mektup: Viyana
10.Mektup: Berlin	21.Mektup: Viyana
11.Mektup: Postdam	22.Mektup: Peşte

“Avrupa Mektupları” ilk modern gezi yazısı (seyahatname) kitabıdır. Bu eserin gözleme, deneye ve nesnel bir anlatıma dayalı, objektif bir seyahat rehberi niteliğinde olduğu görülmektedir. Yazar döneminin şehirlerini, kültürünü, mimarisini kendi üslubu ile bize anlatmaktadır. Ayrıca eserde insanın tabiat karşısında ne kadar zorlanırsa o kadar çok ve iyi kabiliyetler geliştirdiği vurgulanmaktadır.

Eserin 1., 2. ve 3. mektubunda Bulgaristan ve Bulgarlardan bahsedilirken; Bulgaristan’ın tarihi, coğrafyası, ekonomisi, eğitimi, kültürü, sosyal yaşamı, devlet yönetimi, millet yapısı ve zenginlikleri detaylı anlatılmıştır. Bulgarların birkaç bin köy ve birkaç milyon köylüden oluştuğu, toprağa bağlı, çalışkan oldukları ve Büyük Bulgaristan hayali ile yaşadıkları konusunda tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte; Bulgarların tarıma önem verdikleri, tarım derslerinin resmi ve özel okullarda zorunlu olduğu, tarımı desteklemek için Tarım Bankasının kurulduğu ve hayvancılığın desteklenmesi için bazı kurum ve çiftliklerin tesis edildiği anlatılmaktadır. Cenap Şahabettin’in bu ilk mektuplarında olduğu gibi diğer mektuplarında da diğer ülkelerden bahsederek Avrupa’yı bir nevi Osmanlı insanına tanıtmaya çalıştığı görülmektedir.

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri, hem yazıldığı dönemi yansıması hem de günümüzde de varlığını devam ettiren coğrafi yerler, mekânlar ve kavramlar bakımından zenginliği ile dikkat çeken bir eserdir. Eserde bundan bir asır önce kullanılan yer isimleri ve kavramların (Özey ve Kocalar, 2021) günümüzde de hâlâ kullanıldığı görülmektedir. Eser incelendiğinde ve coğrafyanın bölümlerine göre kategorize edildiğinde toplam 423 farklı kelime ve kavram tespit edilmiştir (Tablo 2).

Eserin Genel Coğrafi Kavram Yapısı

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” adlı eserinde coğrafi kelime ve kavramların farklı sıklıklarda tekrar edilerek 2778 defa kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo. 2). Bu kelime ve kavramlar kategorilerine göre incelendiğinde en yüksek sıklık oranını (%43,7) Beşerî coğrafya kavramlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu alanda tespit edilen 149 kavram toplamda 1215 defa farklı sıklıkta tekrar edilmiştir. Daha sonra Fiziki coğrafya kavramları (%22) gelmektedir. Ekonomik coğrafya (%19,4) ve Bölgesel coğrafya (%14,9) kavramları da daha az oranlarda

kullanılmıştır. Eserin yaklaşık 37.000 kelime olduğu varsayılırsa coğrafi kavramlar eserin yaklaşık %7,5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 2. Avrupa Mektupları Eserinde Coğrafyanın Bölümlerine Göre Yer Alan Kelime ve Kavramların Oranı

Coğrafya Alanları	Tespit Edilen Kelime ve Kavramlar	Oranı (%)	İlgili Kavramların Tekrarı Sayısı (f)	Oranı (%)	
A-Beşeri Coğrafya		149	35,3	1.215	43,7
B-Fiziki Coğrafya		126	29,9	610	22,0
C-Ekonomik Coğrafya		97	23,0	539	19,4
D-Bölgesel Coğrafya		50	11,8	414	14,9
Toplam		423	100,0	2.778	100,0

Eserde Coğrafi Kavramların Coğrafyanın Alt Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Eserde Beşerî Coğrafyanın Alt Bilim Dallarına Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki coğrafi kavramlar, coğrafya biliminin alt bilim dalları detaylı olarak ele alındığında, Beşerî coğrafyanın alt dallarının ve kavramlarının ilk sırada olduğu tespit edilmiştir. Beşerî coğrafyanın alt dallarına ve kavramlarına ait genel bulgular Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Beşerî Coğrafya Alt Bilim Dallarına Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Beşerî Coğrafya	Nüfus Coğrafyası	57	38,3	580	47,7
	Yerleşme Coğrafyası	90	60,4	626	51,5
	Kültürel Coğrafya	2	1,3	9	0,7
Toplam		149	100,0	1215	100,0

Eserdeki beşerî coğrafyanın alt dallarına göre kullanılan kavramların genel durumunu gösteren Tablo 3'te; toplam 149 kavramın 1215 kez tekrarlanarak yer aldığı görülmektedir. Bu kavramların yarıya yakınının (47,7) Nüfus Coğrafyası alt dalına, yarısından fazlasının (%51,5) Yerleşme Coğrafyası alt dalına ve çok az kısmının ise (%0,7) Kültürel Coğrafya alt dalına ait olduğu tespit edilmiştir.

Eserin, beşerî coğrafyanın alt dalları ve kavramlarına ait detaylı durumu ise Tablo 4 ile Şekil 1'de yer almaktadır. "Avrupa Mektupları" eserinde 149 beşeri coğrafya ile ilgili kavram 1215 kez yer almıştır. Bu kavramların kullanılma sıklığı farklılık göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinde nüfus ve yerleşme kavramlarının çok sık kullanıldığı görülmüştür. Tablo 4'te sıralanan kavramlardan Alman (Cermen) (187), şehir (71), Viyana (71), köy (66) ve Bulgar (66) kavramlarının ilk beş sırada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 40'tan az tekrarlanan kavramlar da büyük bir kitleyi oluşturmaktadır. Bunun yanında 1, 2, 3, 4, 5 gibi çok düşük sayıda tekrarlanan kavramlar da azımsanmayacak seviyededir. Tablo 4 incelendiğinde 42 millet, 38 şehir ve 7 küçük yerleşme adının farklı sıklıklarda kullanıldığı görülürken, 38 yerleşme kavramının ve 15 nüfus kavramının da çokça kullanıldığı dikkat çekmiştir. Bu kullanılan yerleşme, millet ve şehir isimlerinin birçoğu günümüzde kullanılırken bir kısmı da günümüzde Türkçede kullanılmayan (Cermen, ulah, islav, Budin, Silistre, Moskof vb.) isimlerdir.

Eserde Fiziki Coğrafyanın Alt Dallarna Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Fiziki coğrafyanın alt dallarına ait kavramlar 5 başlık altında (Jeomorfoloji, Hidrografya, Klimatoloji, Biyocoğrafya ve Kartografya) toplanmış ve Tablo 5'te sunulmuştur. Eser incelendiğinde Fiziki coğrafya alt dalına ait kavramların önemli bir seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Eserde Fiziki Coğrafya Alt Dallarna Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Fiziki Coğrafya	Jeomorfoloji	27	21,4	124	20,3
	Hidrografya	34	27,0	135	22,1
	Klimatoloji	30	23,8	208	34,1
	Biyocoğrafya	24	19,0	99	16,2
	Kartografya	11	8,7	44	7,2
Toplam		126	100,0	610	100,0

Eserde Fiziki coğrafya kelimelerini gösteren Tablo 5'e göre toplam 126 kelime 610 yerde kullanılmıştır. Burada en çok klimatoloji kavramlarının (%34,1) kullanıldığı görülürken, bunu Hidrografya (%22,1), Jeomorfoloji (%20,3) ve Biyocoğrafya (16,2) kavramlarının takip ettiği görülmektedir. En az kullanılan kavramların ise % 7,2'lik bir oran ile Kartografya kavramlarının olduğu görülmektedir.

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki Fiziki coğrafyanın alt dallarına ait kavramların toplam dağılım yapısını gösteren Tablo 6'da ve Şekil 2'de ise 126 kavramın kullanım sıklıkları detaylı verilmiştir.

Fiziki coğrafya kavramlarının eserde yer alma sıklıklarını gösteren Tablo 6 incelendiğinde bu alanda daha çok hidrografya alanına ait kavramlar varken, klimatoloji kavramlarının daha sık tekrarlandığı görülmüştür. Hidrografya alanında en çok kullanılan kavramlardan ilk beş sırada gelenlere bakıldığında; Tuna nehri (39), su (11), dere (9), ırmak (8) ve göl (7) kavramlarının başta olduğu görülür. Klimatoloji alanında ise güneş (32), yağmur (18), rüzgâr (15), soğuk (15), gök/gökyüzü/ufuk (15) kavramlarının en fazla kullanıldığı görülmektedir. Jeomorfoloji alanında; ova (22), yer (17), taş (13), dağ (11), ve mermer (9) kavramlarının Biyocoğrafya alanında; orman (26), ağaç (20), ot/otlak (7), bitki (6) ve doğa (6) kavramlarının ve son olarak Kartografya-Matematik Coğrafya alanında; batı (13), doğu (10), kuzey (5) ve yıldız (4) kavramlarının kullanım sıklığı en yüksek fiziki coğrafya kavramları olduğu görülmüştür.

Bu eserde geçen fiziki coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürüldüğünde (Şekil 2) hidrografya kavramları başta olmak üzere Tuna, güneş, orman, nehir, ova, yer, ağaç, batı, gök, rüzgar, bulut, batı kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 6. Fiziki Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Coğrafi Kavramlar

Jeomorfoloji	f	Hidroğrafya	f	Klimatoloji	f	Biyocoğrafya	f	Kartografya	f
ova	22	Tuna Nehri	39	güneş	32	orman	26	batı	13
yer	17	su(lar)	11	yağmur	18	ağaç	20	doğu	10
taş	13	dere	9	rüzgar	15	ot/otlak	7	kuzey	5
dağ	11	ırmak	8	soğuk	15	bitki	6	yıldız	4
mermer	9	göl	7	gök/gökyüzü/ufuk	15	doğa	6	ay	2
çöl	6	nehir	7	sis	14	yaprak	5	güneydoğu	2
kıyı	6	deniz	6	sonbahar	11	çiçek	4	harita	2
tepe	5	Dimpoviça Nehri	4	çevre	11	koru	4	sınır/hudut	2
kaya	4	Havel Nehri	4	bulut	10	servi	2	hektar	2
düz	4	Tisza Nehri	3	hava	8	ıhlamur	2	gezegen	1
sınır/hudut	4	Grunwald Nehri	3	nem/rutubet	7	kavak	2	güney	1
kara	3	çay	3	gece	5	çam	2		
Eflak Ovası	2	Meriç Nehri	2	sıcaklık	4	meşe	2		
çamur	2	Hazar Denizi	2	kış	4	taflan	1		
Karpat Dağları	2	Manş Denizi	2	gün/gündüz	4	çalı	1		
Margaete Adası	2	Kuzey Denizi	2	şimşek	4	saz	1		
ada	2	akarsu	2	yıldırım	4	devedikeni	1		
kum	1	dalgı	2	kar	3	kestane	1		
jeoloji	1	kıyı	2	ilkbahar/bahar	3	salkım	1		
arazi	1	tatlısu	2	krivetz (kriveç)	3	söğüt	1		
sahra	1	sel	2	fırtına	3	alaçam	1		
Plevne ovası	1	Drave (Tuna'nın kolu)	1	ışık/ziya	3	doğal güzellik	1		
vadi	1	Ren Nehri	1	meltem	2	gelincik	1		
çukur	1	Sen Nehri	1	mevsim	2	çimen	1		
Britanya adaları	1	Prut Nehri	1	buz	2				
kaplıca	1	Spree Nehri	1	buhar/buharlaşıma	2				
Rakosi ovası	1	Elbe Nehri	1	dolu	1				
		Mississippi Nehri	1	yaz	1				
		Volga Nehri	1	buğu	1				
		Terkos Suyu	1	kırağı	1				
		Atlantik Denizi	1						
		Akdeniz	1						
		Karadeniz	1						
		Kuzey Denizi	1						

Eserde geçen ekonomik coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürülerek Şekil 3'te sunulmuştur. Kelime bulutu incelendiğinde tarım ve sanayi kavramları hemen dikkat çekmektedir. Toprak, tarla, sanayi, tarım, çiftlik, yol, gemi, demir ve hayvancılık kavramları bunlar içinde en ön planda olanlardır.

Eserde Bölgesel Coğrafyanın Alt Dallarna Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Eser incelendiğinde Bölgesel coğrafya koluna ait kavramların da dikkate değer olduğu görülmektedir. Bölgesel coğrafyanın alt dallarına ait kavramlar 4 başlık altında (Genel Kavramlar, Kıtalar, Ülkeler, Bölgeler) toplanmış ve Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Eserde Bölgesel Coğrafya Alt Dallarna Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	(%)	Frekans	(%)
Bölgesel Coğrafya	Ülkeler	25	50,0	270	65,2
	Bölgeler	18	36,0	54	13,0
	Genel Bölgesel Kavramlar	5	10,0	60	14,5
	Kıtalar	2	4,0	30	7,2
Toplam		50	100,0	414	100,0

Eserde Bölgesel coğrafya kelimelerini gösteren Tablo 9'a göre toplam 50 kavram, 414 yerde kullanılmıştır. Burada en çok ülkelere ait kelimelerin (%50,0) kullanıldığı görülmektedir. Geriye kalan kavramların ise bölgeler (36,0), genel kavramlar (%10,0) ve kıtalar (4,0) başlıklarında toplandığı tespit edilmiştir.

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki Bölgesel coğrafyanın alt dallarına ait kavramların detaylı dağılımı Tablo 10'da ve Şekil 4'te verilmiştir.

Tablo 10'da yer alan Bölgesel coğrafya kavramlarının eserde yer alma sıklığı incelendiğinde bu alanda daha çok ülkelere ait isimlerin ön planda olduğu görülmektedir. Avrupa'da gezilen ülkeler göz önünde bulundurulduğunda bunun normal olduğu düşünülmektedir. Örneğin ilk beş sırada Almanya-Deutschland (89), Romanya-Transilvanya (38), Avusturya (33), Macaristan (32) ve Bulgaristan (27) isimlerinin gelmesi bir tesadüf değildir. Bunun dışında Genel Bölgesel coğrafya kavramlarında ülke-yurt-vatan-memleket (31) kavramı ile Dünya (21) kavramı ön sırada iken, Kıtalar alt alanında sadece Avrupa (26) ve Amerika (4) kıtaları zikredilmiştir. Bölgeler alt alanında ise Prusya (9), Bohemya (9), Eflak (6) ve Boğdan (6) gibi daha çok dönemin Avrupa'sında kullanılan ve bugün kullanılmayan bölge isimleri yer almaktadır.

Bu eserde geçen Bölgesel coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürüldüğünde (Şekil 4) ülke isimleri başta olmak üzere Almanya-Deutschland, Romanya-Transilvanya, Avusturya, Macaristan, Ülke/yurt/vatan/memleket, Bulgaristan, Avrupa, Dünya kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Eserin Disiplinler Arası Eğitim Bağlamında Coğrafya ve Edebiyat Eğitime Katkısı

Cenap Şahabettin, bu edebi eserinde gezdiği ve gördüğü yerleri yazarken coğrafi terimleri sık sık kullandığı görülmektedir. Gezi yazısı kitabı olarak yazılan eserin bu anlamda hem edebiyat dersleri hem de coğrafya dersleri açısından önemli bir kaynak olduğu görülmektedir.

Eserin 2. sayfasında Cenap Şahabettin Bulgaristan'ı anlatırken “Köylerden ve köylülere biraz uzunca söz edişimin sebebi şudur ki Bulgaristan birkaç bin köyden ve Bulgarlar birkaç milyon köylüden oluşur. Evet, gerçi bütün Bulgar milleti çekirge sürüleri gibi tarlalara dağınık değil, fabrikalarda ve kalemlerde çalışanlar da var fakat hepsi toprak üstündeki birer köylü gayreti ve tevekkülü ile çalışıyor.” demiştir. Cenap Şahabettin'in eserindeki bu ifadeleri Bulgaristan'ı hiç tanımayan bir insana bu ülkeyi beşeri yönden tanıtan bir paragraf mahiyetindedir. “Biz Bulgarları bahçıvan, sütçü, çoban ya da çiftçi olmak üzere tanırız. Bulgarlar toplum hayatı itibarıyla çiftçi ve çobandırlar” şeklindeki bölümde de bu bilgi teyit edilmektedir.

Cenap Şahabettin eserinin 15. sayfasında Romanya'yı anlatırken “Öğleden sonra saat birde Tuna'yı geçmek üzere Rusçuk'tan vapura bindik. Beş dakika sonra ulaşacağımız şu karşıkı köy -Kara Ramazan köyü ile Romanya başlıyordu. Kara Ramazan köyü! Ooooh, Vatan sinesinden koparılarak yabancı ülkelere atılan ve ancak adı Türk kalan bu yerler... Oradan ilgisiz ve üzüntüsüz geçmek sizin için mümkün değildir. Şurası, özlem içinde bir hemşire gibi sizi kucaklıyor, öteki terk edilmiş bir anne gibi dargın ve sitemli gözlerinize bakıyor; sonra siz hepsine çaresiz ve aciz bir bakıştan başka bir yakınlık göstermiyorsunuz... Bir o kadar acı ki...” diyerek Romanya'ya gitmek için geçilen rotayı tarif ederken, bir yandan da duygusal tasvirler ile bir zamanlar Osmanlı toprağı olan bu yerlere duyulan özlemi izah etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu paragrafın hemen ardından gelen paragrafta ise Romanya'nın jeomorfolojisini edebi bir dil ile anlattığı gözlemlenmiştir. “Artık Romanya treninde Eflak ovası içinde Bükreş'e dönmüştük. Ova, ova, gene ova, daha ova ve daima ova. Gözleriniz gördüğü kadar ova ve onun ötesinde gene ova... Ta uzaktan yer ufku ile gök ufku arasında gümüş bir sis var ki eğer coğrafyayı hatırlamış olsanız deniz zannedersiniz; orası da ova...”

Cenap Şahabettin eserinde bazen fiziki coğrafya olaylarına değinirken bazen de beşeri, ekonomik ve siyasi durumlara da dikkat çekmektedir. Bunlardan biri de sayfa 22'de Romanya'nın sahip olduğu meselelerden bahsettiği bölümdür. “Romanya'nın başlıca dört önemli meselesi vardır: (1) Köylü ve arazi meselesi, (2) Musevi meselesi, (3) Tuna meselesi, (4) Basarabya-Transilvanya meselesi.”

İncelenen eserin bazı bölümlerinde ise hidrografyanın yerleşmeler üzerindeki etkisine değinilmektedir. Örneğin sayfa 32'de “Dimboviça nehri Bükreş'i birbirine eşit olmayan iki parçaya ayırır. Viyana'da Tuna, Berlin'de Spree, Paris'te Sen ne ise Bükreş için Dimboviça odur. Şehri kuzeybatıdan güneybatıya doğru bir su kanalıyla kat eden, bu dere şehrin içi ile dışını birbirine bağlıyor.”

Eserin bazı bölümlerinde ise mecazlar ve tasvirler ile iklim, edebi bir üslupla açıklanmıştır. Bu konuda sayfa 35'te “Kriveç hava şekline girmiş bir buzdur, diyebilirim. Paltonuz ne kadar kalın, elbisenizin örgüsü ne kadar sıkı olursa olsun vücudunuzu kriveçin etkisinden kurtaramaz, o müthiş rüzgârın geçişine engel olacak kumaş yoktur.” Bu anlatım aynı zamanda soğuk karakterli yerel bir rüzgâr olan Krivets rüzgarının etkili olduğu alanları ve Krivets rüzgarının karakterini anlatması bakımından önemlidir.

Eserin bir diğer önemli yönü de bahsedilen ülkelere ait genel ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeylerinin de açıklanmasıdır. Sayfa 46'da “Elbe nehrini, takip ederek Çekistan'dan Almanya'ya girdik. Stettin'den başlayarak Hindenburg'un büyük vatanında idim. Ooh, Almanya... Bu dört şubeli bir dairedir: Okul, Kışla, Fabrika, Banka!” ülkenin (Almanya) gelişmişliğinin sebeplerini oluşturan dört unsur açıklanmıştır. Ayrıca Almanya'nın tarımından bahsedilirken modern tarımın geliştiğinden ve nadasın azaltılması için çeşitli yöntemlerin uygulandığından (sayfa 86) söz edilmektedir. “Bunda da fenne başverdular ve fennin gereklerine uydular. Önce şunu öğrendiler ki, dinlendirmek

bahanesiyle her iki üç senede bir kere tarlayı ekmek bir cahillik eseridir. Nasıl ki bir Almanın bir işten duyduğu yorgunluğu bir başka işle gidermek mümkün oluyordu. Tıpkı bunun gibi toprağın bir tohuma karşı gösterdiği yorgunluk da bir başka tohumla giderilebilirdi. Artık toprak <dinlensin> diye tohumuz bırakılmıyor, ancak başka bir tohum ekiliyordu.”

Viyana’dan bahseden sayfa 106’daki bölümde *“Viyanalılar oynak olmaksızın şen ve şuhturlar. Kendilerinin dedikleri sınıf burada çoğunluktadır; yer içer güler, şarkı söyler, dans ederler!..”* Avusturya toplumunun sosyal yaşamı hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

Nüfus konusunda eserin birçok sayfasında detaylı bilgiler verilirken her yöredeki nüfusun ve milletlerin yapısı hakkında da bilgiler verilmiştir. Sayfa 122’de Macaristan ile ilgili verilen bilgiler buna örnektir. *“Macaristan’ın nüfus istatistiki biraz bizim talihsiz Makedonya’ninkini aklıma getirir. Makedonya’da her unsur kendi nüfusunu abartmayı kavmine bir hizmet sayardı. Burada da öyle oluyor. Mesela gerçekte Macaristan’da kaç Macar var bu pek belli değildir.”*

Cenap Şahabettin eserinde verdiği bilgilerin kaynağını yörede yaşayan elçilik görevlilerine dayandırmakta bu da verdiği bilgilere geçerlik ve güvenilirlik kazandırmaktadır. Bunu da teşekkür bölümünde ifade ettiği görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eserinde sunulan bilgiler gezilen ülkelerin fiziki, beşerî, ekonomik, siyasi, sosyal ve bölgesel konularında ayrıntılar içermektedir. İklimden arazi yapısına, akarsulardan denizlere, sınırlardan başkentlere, nüfustan göçe, şehirlerden köylere, tarımdan hayvancılığa, sanayiden ticarete, insanların günlük yaşantılarından devlet protokollerine kadar birçok konuda bilgilerin sunulduğu bu eser; eğitim açısından önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır. Bu haliyle bu eser edebi tasvirleri ile edebiyat kitabı iken coğrafi terim, kavramları ve bilgileri ile bir coğrafya kitabı niteliğindedir.

Edebi bir eser olan Cenap Şahabettin’in bu gezi notlarının farklı araştırmacılar tarafından da incelendiği ve üzerinde tahliller yapıldığı görülmüştür. Cenap Şahabettin, Avrupa Mektupları eserinde sade bir dil kullanmış ve ağıdalı tamlamalardan kaçınmıştır. Toplum bilgilendirme amacı güttüğünden sade bir dil kullanmaya dikkat etmiştir. Bu konuda Çakmak (2020) Cenap Şahabettin’in mektuplarını yazarken nesrin verdiği imkânlar vasıtasıyla gözlemlerini daha geniş bir çerçevede ele aldığı ifade etmiştir. Ayrıca eserde Cenap Şahabettin, Osmanlı’nın Batılılaşmada Alman modelini örnek alarak; özellikle bilim, sanayi, fen ve teknolojiyi öncelediğini; disiplin, düzen ve çalışmaya vurgu yapıldığını ifade etmiştir. Maden (2010)’e göre Cenap Şahabettin Avrupa Mektupları eserinde okuyucunun ilgisini çekici, akıcı ve samimi bir dil kullanmıştır. Örneğin Berlin’den bahsederken *“bayramlıklarını giymiş, bir toy genç hali”* olduğunu ifade ederek edebi benzetme sanatlarına da yer vermiştir.

Cenap Şahabettin gibi gezi yazılarını yayınlayan ve içinde çokça coğrafi kavrama vurgu yapan diğer bir yazar ise Ahmet Haşim’dir. Öztürk, (2019) Ahmet Haşim de Cenap Şahabettin gibi İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi Avrupa’daki birçok şehri gezmiş, bu mekânlar üzerinden Doğu ve Batı medeniyetlerini karşılaştırarak Avrupa medeniyeti üzerine genellemeler yapmış ve bu gözlemlerini, gazete ve dergilerde tefrika ettiğini ifade etmiştir.

Araştırmanın sonucunda Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eserinde coğrafya ile alakalı birçok terim ve kavramın yer aldığı görülmektedir. Coğrafyanın fiziki, beşerî, ekonomik ve bölgesel kollarında sınıflandırılan 423 kavramın eserde 2778 defa kullanıldığı görülmüştür. Bu özelliği ile eserin bir coğrafya kitabı olarak ta değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafyanın kollarına göre değerlendirildiğinde eserde daha çok beşerî coğrafya alanındaki

kavramların kullanıldığı, beşerî faaliyetlerin açıklandığı, sosyal hayata dair detayların sunulduğu görülmüştür. Eserdeki kavramların coğrafya kollarına göre sunulduğu kelime bulutlarında ön plana çıkan kavramların neler olduğu açıkça görülmüştür. Bu bakımdan beşerî coğrafya konusunda “şehir, Alman, Viyana, köy, köylü, Bulgar” kavramları ön planda iken, fiziki coğrafya konusunda “Tuna, orman, ova, güneş, yer, nehir” kavramlarının ön planda olduğu görülmüştür. Ekonomik coğrafyada “toprak, tarla, sanayi, tarım, demir” kavramları ön planda iken, bölgesel coğrafyada “Almanya, Romanya, Avrupa, Avusturya, Macaristan, Dünya” isimlerinin ön plana çıktığı görülmüştür.

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri incelendiğinde, eserin birçok bölümünde günlük hayatın olağan akışı ve coğrafi kavramlar edebi olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bu ifade tarzı okuyucuyu, bir asır öncesinin (105 yıl) Avrupa’sına götürmekte ve Avrupa coğrafyasını bizlere tanıtmaktadır. Bu anlamda kitap hem edebiyat dersleri hem de coğrafya dersleri açısından önemli bir kaynak eser durumundadır. Eserde her iki disiplin açısından da öğrencilerin ilgisini çekeceği düşünülen, sosyal hayata dair ayrıntıların olduğu tespit edilmiştir. Eserde ülkeler, sınırlar, devletler, milletler, kültürler, ekonomiler, kıyafetler, sosyal hayatlar, ulaşım araçları, nehirler, iklimler, çiftçiler ve tarımsal üretimler hakkında örnekler verilerek açıklanmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu özelliği ile sadece bir hayal ve kurgu değil; yaşayan bir gerçek olması bakımından da okuyucularına doğru bilgiler sunmaktadır.

Disiplinler arası eğitimi araştıran Sağdıç ve Demirkaya (2014), coğrafya öğretmenlerinin disiplinler arası öğretim konusunda istekli olduğunu, öğrencilerin motivasyonunu artırmak ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için aktif bir rol oynayacağını belirtmiştir. Bu bakımdan Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri disiplinler arası eğitim bağlamında özellikle Avrupa konusunun öğretimi için önemli bir kaynak oluşturma potansiyeline sahiptir. Doğan (2014) araştırmasında coğrafya konuları işlenirken, farklı disiplinlerden, faydalandığı durumlarda konuların bir bütün olarak algılamasında başarılı sonuçlar elde edildiği sonucuna ulaşmıştır. Cenap Şahabettin’in Avrupa Mektupları, Avrupa konularının bir bütün olarak öğretiminde, yüzyıl öncesi Avrupa’ya ait temel bilgileri sunan özgün bir eser olması bakımından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cenap Şahabettin’in Avrupa Mektupları eseri, coğrafya derslerinde öğretilen bilgilerin ne denli önemli olduğunu ispatlamaktadır. Bu sonuç sosyal bilgiler alanında araştırma yapan Kaya ve Ekiçi (2015)’nin çalışmasında ortaya çıkmış, gezi yazılarının bilgi ve değerlerin öğretiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca empati yapma, eleştirel düşünme ve sorgulama gibi becerilerin kazandırılmasına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık coğrafya ders kitaplarını inceleyen Koç vd., (2012) coğrafya ders kitaplarında hikâye, gezi, mektup gibi edebi metin türlerine çok az yer verildiğini belirterek edebiyat ile coğrafya disiplinleri arasındaki işbirliği eksikliğine dikkat çekmişlerdir.

Gezi yazılarının coğrafyayı tanımada ve geçmiş ile günümüz arasındaki bağı kurmadaki rolünün ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencileri üzerindeki etkisinin ölçüleceği yeni çalışmalar yapılmalıdır. Yapılacak olan bu çalışmalar, coğrafya ve edebiyat disiplinlerinin arasındaki işbirliğini arttırılabilir. Bu eser öğrencinin dil gelişimine ve coğrafi bilgi birikimine katkı sağlayacağı için Coğrafya eğitimcileri tarafından ortaöğretim ve üniversite lisans düzeyinde kaynak kitap olarak; edebi bir tür olan gezi yazılarına güzel bir örnek olması açısından da edebiyat dersleri için öğrencilere okuma kitabı olarak önerilebilir. Sonuç olarak bu eserden yola çıkarak disiplinler arası iş birliği, bilgi ve tecrübe aktarımı açısından edebi eserlerin farklı disiplinler bağlamında analizi teşvik edilebilir.

KAYNAKÇA

- Alım, M. (2008). Öğrencilerin lise coğrafya programında yer alan yeryuvarlağı ve harita bilgisi ünitelerindeki bazı kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Milli Eğitim Dergisi*, 177, 166-180.
- Aybek, B. (2001). Disiplinlerarası (bütünleştirilmiş) öğretim yaklaşımı. *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*, 3, 1-7.
- Ayık, U., ve İlik, İ. (2020). Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde ve Gurbet Kuşları romanlarının edebiyat coğrafyası açısından incelenmesi. *Coğrafya Dergisi*, 40, 259-274.
- Balcı, A. (2018). Hayat hikâyelerindeki coğrafi bilgi: Sözlü coğrafya. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 40-57.
- Biricik, A. S., Balcı, A., Elmastaş, N., ve Polat, S. (2003). *İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Coğrafya Ders Kitapları Üzerine Bazı düşünceler*. S. Karabağ içinde, Türk Coğrafya Kurumu 2002 Coğrafya Kurultay Bildiriler Kitabı (s. 18-29). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cobutoğlu, S. (2014). *Ahmed Mithat Efendi'nin Romanlarında Edebiyat Coğrafyası: Karadeniz ve Çevresi*. (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Çakmak, N. (2020). İki Berlin hatırası örneği üzerinden Avrupa'dan Osmanlı'ya rol model olarak Almanya. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 185-200.
- Doğan, C. (2014). *Coğrafya Öğretiminde Disiplinlerarası Ders İşlenişinin Başarıya Etkisinin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergün, Y., Mertol, H., ve Işık, O. (2021). *Edebiyat coğrafyası açısından John Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanının incelenmesi*. III. International Ankara Multidisciplinary Studies Congress (Full Texts Book) 5-7 December 2021, (s. 146-155). Ankara.
- Gürkan, B., ve Doğanay, A. (2016). Sosyal bilgiler dersinde disiplinler arası öğretim yaklaşımına dayalı analogi tekniği uygulamalarının kavram gelişimine etkisi: Bir durum çalışması. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(19), 395-416.
- İnce, Z. (2019). Coğrafya konularının 9.sınıf İngilizce öğretim programında ve ders kitaplarındaki kapsamının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*. 2(2), 149-165.
- Kaçmaz, M., ve Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanlarında coğrafi terim ve mekân analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* (73), 53-60.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, E., ve Ekiçi, M. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde gezi yazılarından yararlanma: Gülten Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 87-114.
- Kaymak, B. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lisans eğitiminde tarihsel roman kullanımına ilişkin görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(1), 1-15.
- Koç, H., Sönmez, Ö. F., ve Çifçi, T. (2012). Ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında kullanılan metin türleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 17-39.
- Küçük, K. (2019). *Edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması üzerine bir inceleme: Cumhuriyet dönemi Türk şiirindeki coğrafi öğeler* (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Maden, S. (2010). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), 147-158.
- MEB. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/27181000_MEB_EK_ve_ZY_27.08.2019.pdf [Erişim Tarihi: 23.10.2023].
- Merriam, S. B. (1998). *Case Study Research in Education A Qualitative Approach*. San Francisco: Jossey-Bass Publishing.
- Özbek, S. (2023). Cenap Şahabettin'in son gezi yazıları Âfâk-ı Irak'ın unutulmuş şehirleri: Necef ve Kerbela. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(1), 104-124.
- Özçelik, C., ve Semerci, N. (2016). Disiplinler arası öğretim yaklaşımına dayalı hazırlanan öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin geometrik cisimlerin hacimleri konusundaki akademik başarılarına etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26(2), 141-150.
- Özey, R. ve Kocalar, A.O. (2021). *Osmanlı Memleketleri Coğrafyası* 1, 2, 3. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgüç, N., ve Tümertekin, E. (2012). *Coğrafya Geçmiş Kavramlar Coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özkan, T. (2021). Necati Cumalı'nın oyunlarında mekân ve coğrafyanın kurgulanışı: Kent ve kasaba imgesi. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Necati Cumalı Özel Sayısı*, 44-73.
- Öztürk, S. (2019). *Ahmet Haşim'in Gezi Yazılarında Avrupa Algısı*. Geçmişten Günümüze Seyahat Edebiyatı. İstanbul: Enginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı (pp.419-436).
- Öztürk, C., Tuncel, G., ve Oğuz, Ş. (2019). Analysis of social novels in terms of goals of teaching social studies. *Kastamonu Education Journal*, 27(4), 1505-1516.
- Sağdıç, M., ve Demirkaya, H. (2014). Evaluation of interdisciplinary teaching approach in geography education. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 386-410.
- San, S. O. (1996). *Avrupa Mektupları-Cenap Şahabettin*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soydaş, H. (2016). Gautier'in İstanbul ve Haşim'in Frankfurt Seyahatnamesi adlı eserleri üzerine bir edebî tür incelemesi: Gezi yazısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(2), 705-719.
- Şenol, N. (2005). *Avrupa Mektupları-Cenap Şahâbettin*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinler arası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 89-94.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle* (s. 105-154). Konya: L-T Literatürk Akademia Yayınları.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2024, 7(4): 293-316.

DOI: [10.26677/TR1010.2024.1393](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1393)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Suçta Maruz Kalma Korkusu: Van İli Özelinde Sosyolojik Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kırıkkale,
e-posta: dolunay_senol@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6259-2801>

Dilek KESKİNER CANDAN, Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Kırıkkale, e-posta: keskinerdilek65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8325-6460>

Öz

Toplumların şekillenmelerinde önemli bir etkiye sahip olan suç, geçmişten günümüze bütün toplumlarda var olmuştur. Suç yasal, siyasal, psikolojik ve toplumsal öneme sahip olmakla birlikte son derece karmaşık bir yapı içermektedir. Günümüz dünyasında değişimin hızının artması pek çok sorunu da beraberinde getirmiş, suç çeşit ve oranlarını da değiştirmiştir. Bu değişim, bireylerde suçta maruz kalma korkusunu arttırırken aynı zamanda da güven duygusunun zedelenmesine ve sürekli olarak bir korku atmosferinde yaşamalarına neden olmuştur. Bu bakımdan son dönemlerde hem bireyler hem de toplumlar için suç korkusu, en az suç kadar önemli bir gündem oluşturmaktadır. Tüm bunlardan dolayı bu çalışmada suç korkusunun önemi üzerinde durularak literatürdeki çalışmalar üzerinden teorik bir arka plan oluşturulacaktır. Bu bilgiler ışığında Van ilinde yapılan yarı yapılandırılmış görüşme verileri değerlendirilerek konu ile ilgili sosyolojik bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılacaktır. Görüşme verileri ile sınırlı kalmak şartı ile bireylerin suç, suç korkusu ve suçta maruz kalma korkuları ile ilgili ortaya konulacak verilerin, ilgililer için önemli bir kaynak teşkil etmesi ve buradan hareket ile iyileştirmeler yapılması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç, Suç Korkusu, Suçta Maruz Kalma Korkusu.

Makale Gönderme Tarihi: 13.02.2024

Makale Kabul Tarihi: 02.04.2024

Önerilen Atıf:

Şenol, D. ve Keskiner Candan, D. (2024). Suçta Maruz Kalma Korkusu: Van İli Özelinde Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 293-316.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(4): 293-316. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1393](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1393)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Fear of Being Exposed to Crime: A Sociological Evaluation Specific to Van Province

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL, Kırıkkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kırıkkale, e-mail: dolunay_senol@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6259-2801>

Dilek KESKİNER CANDAN, Ph.D. Student, Kırıkkale University, Social Sciences Institute, Kırıkkale, e-mail: keskinerdilek65@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8325-6460>

Abstract

Crime, which has an important impact on the shaping of societies, has existed in all societies from past to present. Although crime has legal, political, psychological and social importance, it has an extremely complex structure. The increase in the rate of change in today's world has brought many problems and changed the types and rates of crime. While this change has increased the fear of being exposed to crime in individuals, it has also caused the sense of trust to be damaged and to live in an atmosphere of constant fear. In this respect, fear of crime has recently become as important as crime for both individuals and societies. For all these reasons, in this study, the importance of fear of crime will be emphasised and a theoretical background will be created through studies in the literature. In the light of this information, a sociological perspective on the subject will be tried to be created by evaluating the semi-structured interview data conducted in Van province. It is expected that the data to be revealed about individuals' fear of crime, fear of crime and fear of being exposed to crime, provided that it is limited to the interview data, will constitute an important source for those concerned and improvements will be made based on this.

Keywords: Crime, Fear of Crime, Fear of Being Exposed to Crime.

Received: 13.02.2024

Accepted: 02.04.2024

Suggested Citation:

Şenol, D. and Keskiner Candan, D. (2024). Fear of Being Exposed to Crime: A Sociological Evaluation Specific to Van Province, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 293-316.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında, insanların şiddete uğramadıkları, istismar edilmedikleri, kötü muamelelere maruz kalmadıkları veya öldürülmedikleri zamanlar oldukça nadirdir. Suç, tüm toplumları etkileyen, karmaşık ve yaygın bir sorundur. Dünya genelinde yaşanan coğrafi konuma bağlı olarak suçun sıklığı değişebilir, ancak şiddet içeren suç vakalarına herhangi bir yerde rastlamak mümkündür. Bu tür suçlar, toplum içinde büyük endişe yaratmakta ve insanların güvenliğini tehdit etmektedir. Suç oranlarının artması veya yaygınlaşması, bireylerde suça maruz kalma korkusunu arttırmaktadır. Bu durum, bireylerin günlük yaşamlarını etkileyen ve toplumun genel güvenliğini sarsan bir endişe kaynağı haline dönüşebilmektedir.

Suçta maruz kalma korkusunun nedenleri çeşitlilik gösterse de en önemli nedenlerinden birisi, bireylerin kişisel deneyimlerine dayalı mağduriyet yaşamış olmalarıdır. Bu tür kişisel deneyimler, insanların suça karşı daha fazla korku duymalarına yol açabilmektedir. Aynı zamanda, toplumsal düzeyde suç vakalarının artması da suça maruz kalmak korkusunu arttırabilmektedir. Bu durum, insanların kendilerini güvensiz hissettikleri bölgelerde yaşamaları halinde daha fazla görülebilmektedir. Van ili de suç oranlarının görece çok olduğu, insanların suça maruz kalma korkusunu görece çok yaşadıkları illerden birisi olduğu ve araştırmacının bölgede doğup büyüyen bir kişi olarak halkın bu konudaki kaygı ve korkularının farkında olduğu için konu ile ilgili Van ilinde bir çalışma yapılmasının uygun olabileceği düşünüldü.

Doğu Anadolu'nun Yukarı Murat bölümünde yer alan Van ilinin kuzeyinde Ağrı, batısında Bitlis, güneyinde Şırnak, Hakkari ve Siirt illeri ve ilin doğusunda da İran ve Irak yer almaktadır. 19.069 km² olan yüzölçümü ile Türkiye'nin % 2,5' ini (Elmastaş ve Yılmaz, 2015:407) oluşturan Van ili özellikle bölgesinde önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. İlin coğrafi konumu, bu ilde yaşayanların suça maruz kalma riskini arttırdığı için bireylerin suça maruz kalma korkusunu etkileyen önemli bir faktör oluşturmaktadır. İlin bu konumu aynı zamanda göçmen hareketleri, etnik çeşitlilik ve ekonomik hareketlilik gibi çeşitli dinamikleri farklılaştırmakta, bu da suç ve suçlu potansiyelini dolayısı ile de suça maruz kalma riskini arttırmaktadır.

Bireylerin suça maruz kalma korkusu üzerine yapılacak çalışmalar, suçla mücadele stratejilerinin geliştirilmesi ve toplumsal güvenliğin artırılması açısından son derece önemli bir fonksiyon yüklenmektedirler. Van ili özelinde yapılan bu çalışmanın, konunun daha iyi anlaşılmasına ve etkili çözüm yolları geliştirilmesine dolayısı ile de daha güvenli toplumların oluşturulmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

SUÇ OLGUSU

Suç, insanlığın varoluşunda günümüze dek her zaman ve her yerde görülebilen bir insan davranışı olarak kabul edilmektedir. Güvenliği tehdit ediyor olmasından dolayı normal dışı görülen bir davranış olarak toplumsal bir sorun olagelmıştır. Suç, özellikle toplumsal yapıdaki sosyal ilişkilerin çözümlere uğramaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu çözümler toplumsal sorun ve krizler yaratarak toplumsal yapıdaki değerlerin değişmesine ve yeni davranış kurallarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum suç olgusunun toplumsal yapının bir parçası olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2014:3). Suç, uzun yıllar boyunca birçok bilim ve bilim insanı tarafından araştırılan ve halen araştırılmaya devam edilen bir sosyal problem olmuştur. Bu da farklı çok sayıda suç tanımının olmasına sebep olmuştur.

İçli (2021:27-29), suç olgusunu tanımlarken yasal, siyasal, sosyolojik ve psikolojik bakış açılarının önemine vurgu yapmaktadır. Suçun sadece bir bakış açısıyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğu ve her bir bakış açısının farklı bir gerçekliği aydınlattığı ve bu gerçekliklerin birbirinden üstünlüğü olmadığına vurgu yapmaktadır. Yasal olarak bakıldığında suç, ceza

kanunlarını ihlal etmek olarak tanımlanırken, siyasal bakımdan, gücü elinde bulunduranların belirlediği kurallar çerçevesinde istenmeyen davranışları yasadışı olarak nitelendirmeleri ile belirlenmektedir (Burkay, 2008: 4). Suç olgusunun önemli bir özelliği göreceli olması, zamana ve mekana göre değişiklik göstermesi ve dinamik bir yapıya sahip olmasıdır (Dönmezer, 1994:50; Bal, 2008:203), Sutherland (1974: 4-5) suçu, ceza kanunu tarafından yasaklanan herhangi bir eylem olduğunu ancak bu eylem ne kadar ahlaksız veya kınanmış olursa olsun, kanunla yasaklanmamışsa suç olmadığına vurgu yapmaktadır.

Durkheim, suç kavramını anomi ile ilişkilendirmektedir. Anomi, bireylerin normlara uyum sağlamada zorlandığı ve sosyal kontrolün azaldığı bir durum olup anomik bir toplumda bireylerin sosyal kontrol mekanizmalarına güvenleri azalmakta ve suç işleme eğilimleri de artmaktadır. Bu nedenle anomi, suç oranlarının yükselmesine ve toplumsal düzenin sarsılmasına neden olabilecek bir faktör olarak kabul edilmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2014:95-96).

Suç Korkusu

Suç korkusu, suçla doğrudan ilişkili olmasına rağmen suçtan bağımsız bir şekilde ortaya çıkan bir olgudur. Bu bakımdan suç korkusu, suçla bağlantılı olduğu kadar suçtan bağımsız olarak da ele alınması gereken önemli bir sorundur. Genel anlamda suç korkusunun sosyal bilimlerde araştırma konusu olması, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'ların başlarında gerçekleştirilen suç anketleriyle başlamıştır. Bu dönemde Amerika'da suç oranlarının artması ve medyada suçla ilgili haberlerin yoğunlaşması, halk arasında suç korkusunu artırmış ve bu konunun daha fazla incelenmesi gerektiği düşünülmeye başlanmıştır (Öztürk, 2015: 253). Bu incelemelerle halkın suça yönelik kaygı ve endişe düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde Başkan John F. Kennedy'nin suikastı, siyahların eşitlik mücadeleleri ve ayaklanmaları gibi olaylar, suça yönelik duyulan kaygı ve endişe düzeylerini ulusal bir sorun haline getirmiştir. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri'nde Kanun Uygulama ve Adalet Dairesi Başkanlık Komisyonu, Amerikan halkının güvensizlik algısını anlamak için bir araştırma başlatmış ve 1967 yılında yayımladıkları raporla sonuçları kamuoyu ile paylaşmıştır (Jackson, 2006: 254). Bu rapor, Amerikan halkının önemli bir kesiminin suç mağduru olma korkusu yaşadığını ve güvenlik endişeleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Halkın suça maruz kalma kaygılarını belirleme eğilimi sadece ABD'de değil, diğer ülkelerde de ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1970'li ve 1980'li yıllarda İngiltere'de halkın kendini güvende hissetmemesinden kaynaklı sebeplerle suç ve düzen sorunlarıyla ilgili politik kampanyalar başlatılmıştır. Bu dönemde British Crime Survey adında bir araştırma birimi kuruldu ve suç korkusunu azaltmaya yönelik çalışmalar yapıldı. Sonrasında Avrupa'da da yaygınlaşmaya başladığı için suç korkusu, kriminoloji, psikoloji ve sosyoloji alanlarında sıkça araştırılan bir konu haline gelmeye başladı. Bu konuyla ilgili birçok kitap, monografi ve makale yazıldı, yapılan bilimsel araştırmaların sayısı da hızla artış göstermeye başladı (Yazgan vd., 2019:66).

Suç korkusu kavramı genellikle iki duygu durumunu içermektedir: İlk duygu, bireyin suçun doğrudan faili olma ihtimaline karşı duyduğu korkudur. Bu, kişinin kendi suç işleme potansiyeli ve bunun sonucunda cezaî sonuçlarla karşılaşma korkusunu ifade ederken ikinci duygu, bir suçun dolaylı olarak mağduru olma ihtimaline karşı duyulan korku durumunu ifade etmektedir. Bu durum, bireyin başkalarının suç işlemesi veya suça maruz kalması sonucunda maddi veya manevi zarar görebilme, hatta hayatını kaybedebilme düşüncesiyle ortaya çıkmaktadır (Şenol ve Gülver, 2020:28).

İnsanın temel duygularından biri olan korku duygusu diğer temel duygular gibi çevresel uyaranlara karşı bütünlük psikolojik tepkileri de tetiklemektedir. Korku duygusu evrensel

olmakla birlikte insanlar arasında ortak bir deneyim sağlamaktadır. Öhman (1993) ve Rachman (1978) korku duygusunu, insanların tehlike ve tehdit içeren durumlara karşı gösterdikleri duygusal bir tepki olarak ifade etmektedirler (Çoklar ve Solak, 2017:313).

Covington ve Taylor (1991) suç korkusunu “olası şiddet içerikli bir suç ve fiziksel zarara yönelik duygusal tepki” olarak tanımlamaktadır. Ferraro (1995:23) suç korkusunu, kişinin bir suça ya da suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu olarak ifade etmektedir. Warr ve Ellison (2000:459) da suç korkusunu, kişilerin suça veya suça yönelik sembollere karşı geliştirilen negatif etkili duygusal tepki olarak tanımlamaktadırlar. Suç sembolleri, suç olaylarının medya tarafından sunumu, suçla ilgili hikâyeler ve anlatılar, suçla ilişkili mekânlar veya kişiler gibi faktörlerdir. Bireyler bu sembollerle karşılaştıklarında, suçun gerçekleşme olasılığına ilişkin bir endişe duymakta, bu durum ise suça maruz kalmak korkusu olarak adlandırılan duygusal tepkiyi tetiklemektedir. Suç korkusu, bireyin ruhsal ve fiziksel açıdan zarar görmesine, sosyal ilişkilerinin zedelenmesine neden olmakla birlikte bireyin yaşam kalitesini ve toplumsal bütünleşmeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Suç korkusu suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde suç oranlarının az olduğu bölgelere oranla daha fazla hissedilmektedir.

Suç Korkusunu Açıklayan Temel Yaklaşımlar

Literatürde suç korkusunu açıklamaya yönelik birçok bilim insanı tarafından çalışmalar yürütülmüş olmakla birlikte suça maruz kalmak korkusu ile ilgili farklı teoriler ve yaklaşımlar da bulunmaktadır. Suç korkusunu bireysel düzeyde ele alan yaklaşımlar; Suç Mağduriyeti ve Savunmasızlık Yaklaşımı, toplumsal düzeyde ise Sosyal Kontrol Yaklaşımı, Sosyal Problem Yaklaşımı, Toplumsal Düzensizlik Yaklaşımı, Toplumsal Kaygı Yaklaşımı ve Alt Kültür Yaklaşımı olarak sınıflandırılmaktadır (Aliğaoğlu ve Uğur, 2021:46).

Bu çalışmada suç korkusu ile ilgili ele alınacak temel yaklaşımlar; Savunmasızlık Yaklaşımı, Mağduriyet Yaklaşımı (doğrudan ve dolaylı mağduriyet), Düzensizlik Yaklaşımı, Sosyal Kaygı Yaklaşımı ve Alt Kültürel Çeşitlilik Yaklaşımı, şeklinde belirlenmiştir. Şimdi bu yaklaşımlar üzerinde kısaca durulmaya çalışılacaktır.

Savunmasızlık Yaklaşımı

Savunmasızlık yaklaşımı, suça maruz kalma korkusunu toplumda bireyler veya grup düzeyinde ele alan temel bir yaklaşım olup toplumda belirli özelliklere sahip bireylerin veya grupların var olduğu, bu birey ve grupların suç karşısında kendilerini daha savunmasız hissettikleri argümanına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, suç sembollerine karşı etkili savunma gücünden yoksun olduklarını düşünen ve suça maruz kalma korkusunu yaşayan bireyler, demografik özellikler açısından benzer niteliklere sahip olabilmektedirler. Savunmasızlık yaklaşımı, suça maruz kalma korkusu ile yaş, cinsiyet, sağlık durumu, eğitim, gelir düzeyi gibi değişkenler arasındaki ilişkiyi odak noktası olarak ele almakta ve bu değişkenlerin, bireylerin veya grupların suça maruz kalma korkusu deneyimlerini etkileyebilecek önemli faktörler olduğuna dikkat çekmektedir (Yazgan vd., 2019:79).

Savunmasızlık yaklaşımı çalışmalarında, Stafford ve Gale (1984:85)'ye göre genel nüfus içinde kadınlar ve yaşlılar gibi fiziksel özellikleri bakımından daha zayıf ve kırılgan olan insanlar, en savunmasız ve zayıf grupları oluşturmaktadırlar. Kadınlar ve yaşlılar, erkeklere ve gençlere göre daha yüksek suç korkusu yaşamaktadırlar. Bu durum, kadınların ve yaşlıların, saldırıya uğrama

olasılığını daha yüksek algılamaları, savunma güçlerinin sınırlı olması, düşük gelir elde etmeleri ve yaşlıların, yalnız yaşama olasılığı ile açıklanmaktadır.

Savunmasızlık yaklaşımı, suça maruz kalma korkusunu anlamak ve çözümlmek için toplumsal yapıda var olan eşitsizlikleri ve dezavantajları dikkate almaktadır. Bu yaklaşım, suçla mücadelede adaleti ve toplumsal eşitliği ön plana çıkaran politikaların ve programların geliştirilmesini desteklemekte ve suça maruz kalma korkusunun azaltılması için sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi, eğitim fırsatlarının artırılması, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması gibi önerilerde bulunmaktadır.

Mağduriyet Yaklaşımı

Mağduriyet yaklaşımı, suça maruz kalmak korkusunu bireysel düzeyde ele alan ve kişisel deneyimlere odaklanan mikro ölçekli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, mağduriyet-korku ilişkisini incelemekte ve bireyin kişisel deneyimlerini ön plana çıkarmaktadır (Yazgan vd., 2019:71). Bu teorik yaklaşıma göre, Parker ve Ray (1990:294)' a göre suça maruz kalmak, doğrudan veya dolaylı olarak bireyde korku, endişe, panik ve güvensizlik gibi duygusal tepkilere neden olabilmektedir. Suç mağdurları, suçun etkisiyle kendilerini savunmasız, kontrolsüz ve güvende hissetmeyebilirler. Bu deneyimler suça maruz kalma korkusunun artmasına ve bireyin gelecekte benzer suçlara karşı endişe duymalarına yol açabilmektedir.

Doğrudan mağduriyet, bireyin kendisinin suç mağduru olması durumunu ifade etmekte ve doğrudan suça maruz kalan bireylerde suça maruz kalma korkusu daha yoğun olabilmektedir. Bir birey daha önce suç mağduru olmuşsa, suçla karşılaşma ve tekrar mağdur olma endişesiyle daha fazla suça maruz kalma korkusu yaşayabilmektedir. Bu durum, suç mağduriyeti deneyimiyle suç korkusu arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolaylı mağduriyet ise, bireyin çevresindeki kişilerin suç mağduru olması veya medya aracılığıyla duyduğu mağduriyetlerin etkisini ifade etmektedir (Yazgan vd., 2019:75). Birey, başkalarının mağduriyet hikâyelerini duyduğunda veya gördüğünde, kendi güvenlik algısı ve suç korkusu üzerinde etkilenme yaşayabilmektedir.

Düzensizlik Yaklaşımı

Düzensizlik Kuramı, çevresel düzensizliklerin suçla ilişkilendirildiği bir yaklaşımdır. Fiziksel düzensizlik, suç ile ilişkilendirilebilecek fiziksel ipuçlarını içermektedir. Bu yaklaşım, metruk binalar veya arabalar, duvar yazıları, çöp yığınları, boş arsalar ve metruk binalar, başıboş köpekler, pis sokak araları ve yetersiz aydınlatma gibi unsurları fiziksel düzensizliğe örnek olarak göstermektedir. Belirli yerlerde toplanan güven telkin etmeyen gençler, çeteler, yabancılar, dilenciler, çatışma ve kavga ortamları, suç grupları, sokak ortasında veya mahalle aralarında uyuşturucu ve alkol kullananlar, satanlar vb. unsurlar sosyal düzensizliğe sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2016:282). Bu insanlar, mahallede yasaların ve sosyal normların ihlal edildiğinin, sosyal kontrol mekanizmalarının işlemediğinin ve kamu düzeninin bozulduğunun bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu durum da suça maruz kalma korkusunun yükselmesine sebebiyet vermekte ve bireyler, bu tür davranışları gözlemlediklerinde suç olaylarının yüksek olduğunu ve güvenliğin azaldığını düşünerek duygusal bir tepki olarak suça maruz kalmak korkusunu yoğun bir şekilde yaşayabilmektedirler (Yazgan vd., 2019:78).

Sosyal Kaygı Yaklaşımı

Sosyal kaygı yaklaşımı, topluluk içinde yaşanan uyumsuzluklar sonucunda, bireylerde ortaya çıkan kaygı ve endişenin suça maruz kalma korkusuna neden olduğunu belirten bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, mahalledeki bozulma veya sapmanın ve yerel sosyal bağlardaki aşınmanın suça maruz kalma korkusunun artmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Sosyal Kontrol Modeli olarak da adlandırılan Sosyal Kaygı Kuramı, bir toplumda veya topluluklarda bulunan sosyal ilişkiler ve ağlarla ilgili kaynaklara çağrışım yapmaktadır (Karakuş, 2013: 5). Sosyal kaygı yaklaşımı, toplumda uyum, güven ve barışın suça maruz kalma korkusu üzerindeki önemine odaklanmaktadır. İnsanlar, sosyal çevredeki ilişkiler ağı sayesinde kendilerini tatmin eden ve güven içinde hissedebildikleri bir çevre algısı oluşturmayı hedeflemektedirler. Karşılıklı güven, dayanışma, işbirliği, paylaşım ve sosyal kontrol gibi unsurlar, bireyler arasında sağlam bir sosyal bağın oluşmasına ve suça maruz kalma korkusunun azalmasına yardımcı olabilmektedir. Ancak bu ilişkiler ağının zarar görmesi, yani karşılıklı dayanışmanın, güvenin, iş birliğinin ve sosyal kontrolün sağlanamadığı bir ortamda veya durumda, bireylerin suça maruz kalma korkularını arttırabilmektedir (Yazgan vd., 2019:79). Toplumda güvensizlik ve uyumsuzluk arttığında, sosyal ilişkilerin zayıfladığı veya kopma noktasına geldiği durumlarda, bireyler suça karşı kendilerini daha savunmasız hissedebilmekte, bu da suç korkusuna sebep olmaktadır.

Sosyal Kaygı Kuramı, sosyal bütünleşme, bireyler arası güven, sosyal kontrol, sosyal bağ ve sosyal sermaye gibi kavramları merkezine almakla birlikte, özellikle sosyal sermaye kavramı güven, normlar ve toplumsal ağlar gibi sosyal organizasyonları da önemsemektedir. Sosyal sermaye, insanları ortak bir amacın etrafında bir araya getiren ve karşılıklı yararın koordinasyonunu ve işbirliğini kolaylaştıran bir kaynak olmaktadır. Fakat yoksulluk, etnik heterojenlik ve hızlı nüfus hareketleri gibi sosyal sermayeyi azaltan etkenler de söz konusu olabilmektedir. Bu faktörler, ilişkilerin zayıflamasına, sosyal yardımlaşma ve güven duygusunun azalmasına sebebiyet verebilmektedir. Sosyal sermayenin güçlü olduğu toplumlarda güven, dayanışma ve sosyal bağlar güçlü olabilirken, sosyal sermayenin zayıf olduğu toplumlarda ise güven dayanışma ve sosyal bağlar eksik kalabilmektedir (Öztürk, 2016: 283). Bu durum, suça maruz kalma korkusunun artmasına ve toplumsal düzenin bozulmasına neden olmaktadır.

Alt Kültürel Çeşitlilik Yaklaşımı

Alt kültürel çeşitlilik yaklaşımı, kültürel ve etnik farklılıklara sahip bireylerin bir arada yaşamalarının suça maruz kalma korkusunu nasıl etkileyebileceğine odaklanır. Bu yaklaşımda, farklı kültürel geçmişe sahip bireyler arasında iletişimin zorluğuna vurgu yapılmaktadır. Etnik farklılıklar ve kültürel çeşitlilik, bireyler arasındaki davranışları etkilemektedir. Farklı kültürel değerlere sahip gruplar arasında iletişim zorlukları yaşanabilmekte ve bu gruplar birbirlerini anlamakta güçlük çekebilmektedirler (Aliağaoğlu ve Uğur, 2021:47). Bu tür ortamlarda ve iletişim ağlarında güvensizlik duygusu yaşanabilmekte, korku iklimi oluşabilmektedir.

Bu yaklaşıma göre, etnik köken, kültürel farklılıklar, dil ve davranış farklılıkları, bireyler arasındaki farklılıkların fark edilmesini kolaylaştırmakta, kendilerinden farklı olan insan eylem ve düşüncelerinden şüphelenmelerini hatta korkmalarını sağlamaktadır. Bu durum, bireyler arasında güvensizlik ve uzaklık hissine yol açabilmektedir (Karakuş, 2013:4-5). Bu tür farklılıklar, sosyal bağların zayıflamasına ve suça maruz kalma korkusunun artmasına neden olabilmektedir. Bir toplumda belirli bir etnik gruba yönelik önyargılar ve ayrımcılık olduğu zaman o gruba mensup bireylerin kendilerini daha savunmasız hissetmelerine ve suç korkusunun artmasına neden olabilmektedir.

Bireyin çevresinde, bireye suça maruz kalma korkusunu hatırlatacak birçok uyarının olması, bireyin kendi deneyimleriyle suç ile ilişkilendirmesine dolayısı ile suç korkusunun tetiklenmesine sebep olmaktadır. Bu unsurlar, bireyin güvenlik duygusunu zedelemekte ve suç ile ilgili endişelerini arttırabilmektedir.

Suç Korkusunun Nedenleri

Suç maruz kalma korkusunun temelinde birçok sosyal faktör bulunmaktadır. Suça maruz kalmak korkusu, bireysel ve toplumsal bağlamda çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir (Şenol ve Gülver, 2020:29). Suça maruz kalma korkusunu açıklamak ve anlamak için tek bir faktör yerine, bireysel ve toplumsal bağlamda etkileşimli bir dizi faktörün göz önünde bulundurulması ve bu faktörlerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Suç Korkusuna Neden Olan Bireysel Faktörler

Suç maruz kalma korkusuna neden olan bireysel faktörler bağlamında yaş, cinsiyet, gelir ve statü ekseninde bir değerlendirme yapılacaktır.

Cinsiyetin Suç Korkusuna Etkisi

Literatürde cinsiyet, suça maruz kalma korkusu ile en çok ilişkili olduğu kabul edilen değişkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Araştırmalar genellikle kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeylerde suça maruz kalma korkusu yaşadığını göstermektedir. Kadınların suç tehdidi ve şiddetten daha fazla endişe duyma eğiliminde oldukları, toplumsal cinsiyet rolleri ve güvenlik algıları gibi faktörlerin bu ilişkide etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Çardak, 2012:30). İçli, (2021:434), cinselliğin kadınların suç mağduru olma olasılığını ortaya çıkardığını, bu olasılığın kadınları suçun sık görüldüğü mekanlardan uzaklaşmalarına sebep olduğunu belirtmektedir. Scotta'a (2003) göre kadınlar suç korkusunda, erkeklere oranla üç kat daha yoğun korku yaşamaktadırlar.

Truman'a (2005) göre, kadınların yaşadığı korkunun temeli çocukluk dönemlerinde oluşmaktadır. Kadınlar, hayatlarının her evresinde sürekli olarak çeşitli uyarılara maruz kalmaktadırlar ve bu uyarılar, çocukluktan itibaren tedirginlik duygusunu artırarak suça maruz kalma korkusunu tetiklemektedir. Çocukluk döneminde kadınların maruz kaldığı uyarılar, çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu uyarılar, aile içindeki şiddet, taciz veya ihmal gibi travmatik deneyimler, cinsiyet rollerine dayalı güvensizlik hissi, medya ve toplumsal normlardan kaynaklanan korku yaratıcı içerikler, kişisel veya tanıdık çevrede yaşanan suç olayları gibi faktörler olarak özetlenebilir.

Suç maruz kalma korkusunun kadınlarda daha fazla hissedilmesinde cinsel saldırılar önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Yazgan vd., 2019: 72). Cinsel saldırılar, kadınların güvenliklerine yönelik korku yaratan en ciddi tehditlerden birisi olup bu korku, kadınların diğer suç türlerine karşı duyarlılıklarını ve tepkilerini etkileyebilmektedir. Cinsel saldırıya uğrama korkusu, kadınların günlük hayatta tedirginlik ve endişe hissetmelerine neden olmakla birlikte, kadınların diğer suçlara karşı kendilerini daha savunmasız hissetmelerine ve bu suçlara karşı daha yüksek bir duyarlılık geliştirmelerine yol açabilmektedir. Örneğin, kadınlar hırsızlık, saldırı veya gasp gibi suç türlerine karşı daha fazla dikkatli olabilmekte ve bu suçlara karşı daha büyük bir korku hissedebilmektedirler. Yine kadınlar cinsel saldırı suçlarına karşı kendilerini korumada yetersizlik hissi yaşayabilmekte ve bu durum, suça maruz kalmak korkularının artmasına ve

cinsel saldırıya yönelik endişelerin katlanarak büyümesine neden olabilmektedir. Cinsel saldırıların önlenmesi ve suç korkusunun azaltılması toplumsal bir sorun olmakta ve toplumun genel olarak cinsel saldırılara karşı sıfır tolerans politikası benimsenmesi gerekmektedir. Kadınların güvenliğini sağlamak için kamuoyu bilincinin arttırılması, cinsiyet eşitliği ve cinsel saldırıya yönelik etkin yasaların uygulanması gibi önlemlerin alınması son derece önem arz etmektedir.

Erkeklerin, ataerkil düşünce yapısının hakim olduğu toplumlarda, “erkekler ağlamaz” gibi stereotiplerle büyütülmeleri, duygusal zayıflık veya korkuları ifade etmeye yönelik çekince yaşamalarına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle, erkekler yaşadıkları mağduriyetler veya korkular hakkında bilgi verirken daha ketum olma eğiliminde bulunabilmektedirler. Bu durum, erkeklerin korkularını ifade etmekten çekinmelerine sebep olabilmektedir.

Yaşın Suç Korkusuna Etkisi

Suçta maruz kalma korkusunun incelenmesinde yaş da önemli bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir. Her yaşam dönemi, bireyin bedensel ve ruhsal özellikleri, ihtiyaçları ve gelişimsel özellikleri açısından farklı korkuları beraberinde getirebilmektedirler. Bebeklik döneminde korkular daha çok fizyolojik ihtiyaçlardan kaynaklanırken, çocukluk döneminde keşfetme isteğinden kaynaklı korkulara dönüşebilmektedir. Gençlik döneminde özgürlük arayışı ve riskli davranışların tercihine dayanan suçta maruz kalma korkusu yaşanırken, Orta ve ileri yaş dönemlerinde ise yaşlılıkla ilgili endişeler, sağlık sorunları ve ekonomik güvencesizlik suç korkusunu artırabilmektedir (Şenol ve Gülver, 2020:31-32). Tüm bunlar, yaşam dönemleri ve bireyin deneyimlerinin suçta maruz kalma korkusunun şekillenmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir.

Yaşın suçta maruz kalma korkusuna etkisi suç türüne göre de değişebilmektedir. Örneğin, fiziksel saldırı veya hırsızlık gibi daha çok şiddet içeren suçlar, yaşlı bireylerin arasında daha yoğun suç korkusunun yaşanmasına neden olabilmektedir. Literatürde, gençlere göre yaşlıların daha yoğun bir şekilde suç korkusu yaşadıkları genel bir kabul olarak yer bulmaktadır (Çardak, 2012:30). Yaşlıların, mağduriyetle başa çıkma ve kaynaklara erişimde zorluk yaşamaları, fiziksel olarak daha hassas olmaları, yalnız yaşama olasılıklarının yüksek olması ve düşük gelir seviyeleri, suç korkusunu daha yoğun yaşamalarının nedenleri arasında yer almaktadır (Yazgan vd., 2019:73).

Yaşlıların fiziksel ve ekonomik olarak güçsüz olmaları, sosyal desteğe oldukça fazla ihtiyaç duymaları, suç ile karşılaşabilme oranlarının yüksek olması, suç karşısında kendilerini savunma gücünün zayıf olduğunu hissetmeleri oldukça yoğun bir korku duygusu sergilemelerine neden olmaktadır.

Gelir ve Statünün Suç Korkusuna Etkisi

Suçta maruz kalma korkusu, bireylerin ekonomik güçleri, eğitim seviyeleri, sosyal statüleri ve sosyal rolleri gibi unsurlardan da etkilenmektedir. Genellikle düşük gelir düzeyine sahip kişiler, suçta maruz kalma korkusunu daha yoğun yaşayabilmektedirler. Ekonomik güç ve eğitim seviyesinin düşük olması güvenlik algısını ve kendini koruma yetkinliğini azaltabilmekteyken ekonomik güç ve eğitim seviyesinin yüksek olması, bireylerin suç ve suçlu hakkında bilgi sahibi olmaları suçta maruz kalma korkusunu azaltabilmektedir (Çardak, 2012:33).

İşsizlik, yoksulluk, maddi gelir eşitsizliği gibi ekonomik unsurlar bireylerin suçta eğilimli olma olasılığını arttırmaktadır. Alt gelir grubunda bulunan kişilerin kurumsal yapılara ve toplumsal

değerlere olan bağlılıkları zayıflamakta ve hukuk dışı davranışları sergileme eğilimi artış göstermektedir. (Kızmaz, 2005:22-23). Bu da bir mağduriyet durumu oluşturmakta ve imkanlara ulaşmada sıkıntı yaratmaktadır. Eğitim seviyeleri, sosyal statüleri ve gelir düzeyleri düşük olanlar suça maruz kalma korkusunu daha fazla hissederken, daha iyi eğitim almış, sosyal statüleri iyi ve gelir düzeyleri yüksek olanlar suça maruz korkusunu daha az düzeyde hissetmektedirler (Karasu, 2018:334).

Suç Korkusuna Neden Olan Toplumsal Faktörler

Suçta maruz kalma korkusunun nedenleri incelenirken, toplumsal faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Güvensizlik duygusu ve suça maruz kalma korkusunun oluşmasında etkili olan toplumsal faktörler genel olarak mekân, medya ve kent yaşamı gibi faktörler olarak ele alınmaktadır.

Güven Probleminin Suç Korkusuna Etkisi

İnsanlar sosyal varlık olmakla birlikte toplumsal bir yapı içinde yaşamlarını sürdürme eğilimindedirler. İnsanlar, diğer insanlarla etkileşime geçerek, ilişkiler kurarak toplumsal bir yapı inşa ederek hayatlarını sürdürmektedirler. Bu toplumsal yapı, belli ölçüde bireylerin özgürlüklerini kısıtlamakta ve belirli kurallara uymayı gerektirmektedir. İnsanlar toplumda güvenlik, adalet ve düzen gibi temel ihtiyaçların karşılanması için belli kurallara uymayı kabul etmekte, kamu otoritesine bir kısım özgürlüklerini bırakırken, karşılığında devletin düzeni sağlamak ve adaleti tesis etmek gibi sorumlulukları da üstlenmesini beklemektedirler. Bu vatandaş-devlet anlaşması çerçevesinde devletin temel sorumluluğu, toplumun düzenini sağlamak, güvenlik ihtiyacını karşılamak ve adaleti tesis etme ihtiyacını karşılamaktır. Bireylerin topluluk halinde yaşamaları güvenlik açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. İnsanların hayatlarında önemli bir yere sahip olan güvenlik ihtiyacı, günümüzde bireyselleşmenin arttığı, bütünleşmenin çözüldüğü toplumlarda güven duygusunun azalması ile birlikte tatmin edilemez seviyelere gelmeye başladı. Toplumsal yalıtılmışlık ve bütünleşmenin azaldığı toplumlarda suç oranları artmakta ve insanlar arasındaki güven duygusu zayıflamaktadır. Bu durum günlük aktiviteleri kısıtlayarak ve korkuları artırarak yaşamı olumsuz etkilemektedir. İnsanlar artık tek başına toplu taşıma araçlarını kullanmaktan kaçınma, kalabalık yerlere gitmekten çekinme, güvenlik endişesiyle evde ışıkları açık bırakma gibi davranışlar sergilemektedir (Şenol ve Gülver, 2020:35). Tüm bunlar, güven duygusunun azaldığını ve korkuların günlük yaşamı olumsuz etkilediğini göstermektedir

Mekânın Suç Korkusuna Etkisi

Amerika'daki Chicago Okulu, özellikle 1930'lardan sonra suçu mekânsal olarak analiz eden ve suça sosyolojik ve coğrafi anlamlar yükleyen bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu okul, suçu bireysel ve psikolojik etkilerden bağımsız olarak ele almıştır (Onur vd., 2015:148).

Son dönemde yapılan çalışmalar, çevrenin fiziki yapısı ile suç korkusu arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. İnsanların yaşadıkları fiziksel çevre, güvenlik hissiyatı suç korkusunu etkilemektedir. Buna göre, eğer yaşanan yer veya çevrede fiziksel düzensizlikler ve bozukluklar var ise bireylerin yaşadıkları mekâna ilişkin güvenlik algısı bundan olumsuz etkilenmekte, kendilerini güvensiz ve tehdit altında hissetmektedirler. Bu da bireylerin suça maruz kalma korkularında artışa yol açmaktadır (Çardak, 2012:29). Aynı zamanda mekânlar, insanlar için bir

anlam taşımaktadır. İç mekânlar, dış mekânlara göre daha fazla güven duygusu sağlarken, dış mekânlar insanları risk ve tehlikelere daha yakın hissettirebilmektedir. Özellikle yaşlı insanlar ve kadınlar, dışarıda kendilerini güvende hissetmedikleri için evlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Dışarı çıktıklarında ise yanlarında birilerinin olmasına özen göstermektedirler.

İnsanlar sosyal varlık olduğu için toplum içinde olmayı önemsemektedirler. Ancak, kişilerin kendilerine güven telkin edebilmeleri için bilindik ve kontrol edebildikleri mekanları tercih etmektedirler. Aksi halde, buldukları mekânların güvenliği hakkında çevrelerindeki olumsuz paylaşımlar, suç mağduru olma korkularını arttırabilmektedir.

Medyanın Suç Korkusuna Etkisi

Günümüzde medya, bilgiye ulaşmanın en temel araçlarından biri haline gelmiştir. İletişim araçları, insanların günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve toplumun her kesimine, sosyal statü farkı gözetmeksizin kolaylıkla ulaşabilen bir bilgi akışı sağlamaktadır. Geleneksel medya araçları olan televizyon ve gazetenin yanı sıra internet ve sosyal medya gibi yeni iletişim araçları, bireylerin yoğun bir bilgi akışıyla karşılaşmasını sağlamaktadır. Medyada sunulanlar, bireylerin davranış, tutum ve algılarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle, medya günümüzde kültür, siyasete ve ekonomi gibi önemli toplumsal değişim dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yazgan vd., 2019:83). Günümüz modern dünyasında medyada geçirilen süre insanların hayatlarında önemli bir zaman dilimini oluşturmakta, bu da medyanın insanlar üzerindeki etkisini arttırmaktadır. Medya, toplumun risk algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamakta ve medyanın belirli suçlara veya hastalıklara odaklanması halinde kamuoyunun, bu konularla ilgili korku ve tehlike duygusunu arttırmaktadır. Furedi (2017: 88-94), medyanın, toplumun risk algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını, kamuoyunda tehlike duygusunu arttırdığını belirtmektedir. İnsanların bilgi edinme kanalı olarak medya platformlarını kullanmaları, teknolojik araçlardaki artış ve bu araçlara ulaşımın kolaylaşması da suç korkusunun yaşanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Medyada acımasızlık, şiddet ve suçun sıkça gösterilmesi, izleyicilerin suça maruz kalma korkusunu tetiklemektedir. İzleyiciler, medyada gördükleri olayları gerçek dünyada yaşanabilir olarak algılayabilmekte, kendilerini suç ve şiddet riskine karşı daha savunmasız hissedebilmektedirler. Medyanın suça maruz kalma korkusunu tetiklediği ancak medyada aktarılan suçların izleyicilerin suç deneyimleriyle örtüştüğünde böyle bir etkinin daha belirgin hale geldiği, izleyicilerin medyada sunulan suçları kendi deneyimleriyle ilişkilendirmeleri halinde, suç korkusunun daha da artmasına neden olmaktadır.

Medyada aktarılan suç raporlarının veya suç haberlerinin kişinin yaşadığı mekâna yakınlığı veya uzaklığı özellikle de yaşanan mekana yakın gerçekleşen suç eylemleri de suç korkusunun artmasında etkili olmaktadır. Böylece suça maruz kalma korkusu, sadece bireylerin günlük yaşamlarını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumun sosyal ve ekonomik yapısını da etkileyebilmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse suça maruz kalma korkusu, bireylerin suç mağduru olma olasılığına ilişkin algıları, suç olaylarının yakınlığı veya uzaklığı, suçla ilgili medya haberleri, kişisel deneyimler ve toplumun güvenlik önlemlerine yönelik tutumları vb, son derece karmaşık olan suç ve suç eylemlerine karşı tepkileri belirlemekte, bireyleri ve toplumların yaşantılarını da etkileyebilmektedir.

MATERYAL ve METOD

Araştırmanın Türü

Bu çalışma, suça maruz kalma korkusunu derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Suç, suçlu ve suç korkusu gibi insanların duygu ve düşüncelerini ortaya koymaları istenen çalışmalarda istatistiki bilgilerden daha fazla bu tür eylemlerle karşılaşanların duygularının, düşüncelerinin, hislerinin aktarılmasına imkân sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler tercih edilmektedir. Bu araştırma da nitel bir araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, katılımcıların düşüncelerini, deneyimlerini ve inançlarını daha ayrıntılı bir şekilde anlamak amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemi (Denzin ve Lincoln, 2018) olduğu için bu çalışmada da tercih edilmiştir.

Araştırma katılımcıları, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve yerleşim yeri gibi demografik faktörlere göre çeşitlendirilmiştir. Bu çeşitlilik, nitel araştırma verilerinin genellemeye izin vermemesine rağmen alan çeşitliliğini ortaya koyması ve seçilen alan ile ilgili daha fazla fikir vermesi açısından son derece anlamlı ve önemlidir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile birebir yapılan görüşmelere cevaplar tekrarlanmaya başlayınca kadar devam edilmiştir. Çalışmada 22 katılımcının yarı yapılandırılmış görüşme verisi kullanılmıştır.

Veri toplamanın yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile yapılmasının sebebi Yarı yapılandırılmış görüşmeler, bir araştırmacının belirli bir konu hakkında katılımcılara sorular sorması için bir çerçeve veya yapının olduğu, ancak bu yapının daha fazla esneklik sağladığı bir görüşme türüdür. Bu tür görüşmeler, araştırmacının belirli konuları daha derinlemesine incelemesine ve katılımcılara daha fazla özgürlük tanınmasına olanak tanımaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem açık uçlu hem de kapalı uçlu sorular içerebilir. Açık uçlu sorular, katılımcılara düşüncelerini serbestçe ifade etme fırsatı verirken, kapalı uçlu sorular belirli cevap seçenekleri sunmaktadır. Bu tür görüşmeler, araştırmacının belirli bir konuyu daha derinlemesine incelemesine ve katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini daha ayrıntılı bir şekilde açıklamasına olanak tanır (Polat, 2022: 165-166). Tüm bu sebeplerden dolayı önceden oluşturulan soru formu ile katılımcılara belirli sorular yöneltilmiş ve bu soruların yanıtları kaydedilmiştir. Ayrıca, görüşmeler sırasında katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini daha iyi anlamak için derinlemesine sorular sorulmaya gayret edilmiştir.

Çalışma rast gele örneklem yöntemi ile belirlenmiş olmasına rağmen yaş cinsiyet, sosyo-ekonomik faktörler ile ilgili farklılıkların çalışmaya yansıtılabilmesi için kota örneklem yöntemi ile de desteklenmiştir. Görüşmecilerin düşüncelerini rahat paylaşabilmeleri için Van ili örnekleme tercih edilmiştir. Araştırmacının kendi sosyo-kültürel yapılarından olması sebebi ile görüşme talebine olumlu cevap verenlerin oranının yüksek olması sağlanmaya çalışıldığı gibi görüşmecinin kendi içlerinden olmasının gerçek fikirlerini ortaya koymalarında etkili olduğu düşünülmektedir.

Veri analizi süreci, görüşme kayıtlarının transkriptlerinin oluşturulmasıyla başlamıştır. Transkriptler, araştırmacılar tarafından bağımsız olarak incelenmiş ve tematik analiz yöntemi kullanılarak ana temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Bulguların, katılımcıların suça maruz kalma korkuları ile ilgili deneyim ve düşüncelerini doğru olarak yansıttığı varsayılmaktadır.

Araştırmada, etik kurallara uygun davranılmaya özen gösterilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu için etik kurul izni alınmış ve bu izne sadık kalınmıştır. Katılımcıların gizliliği ve mahremiyeti korunmuş, onayları alınmış ve istedikleri zaman araştırmadan çekilmelerine izin verilmiş, araştırmadan ayrılanların verileri çalışmada kullanılmamıştır. Görüşmeler 20.07.2023-30.07.2023 tarihleri arasında Van merkezinde gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Kentlerde suç algısı, güvensizlik duygusu yaratmakta hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumsuz etkiler ortaya koymaktadır. Bu algı, mekânsal boyutta da etkili olmakta, insanların bir mekânı güvensiz olarak algılamalarına ve korku hissetmelerine yol açabilmektedir. Suç korkusu, kentlerin genel olarak güvensiz ortamlar olduğu düşünce ve endişesinin artmasıyla dünya genelinde yaygınlaşan bir olguya dönüşmüştür. Zaman içinde bu mekânlarda güvenlik sağlansa dahi insanların suç mağduru olma korkusu taşıyor olmalarından dolayı zihinlerdeki algı varlığını sürdürmeye devam edebilmektedir. Evlerde, sokaklarda, mahallelerde, parklarda, alışveriş merkezleri gibi kalabalık yerlerde insanlar bu endişeyi taşıyabiliyorlar.

Özellikle güvenlik hizmetlerinin yetersiz olduğu bölgelerde suç mağduru olma korkusu daha fazla artabilmektedir. Suç mağduru olma korkusu, toplumun genel psikolojik durumunu olumsuz olarak etkileyebildiği gibi bireylerin günlük yaşamlarını da sınırlandırabilmektedir. İnsanlar, bu korku nedeniyle dışarıda dolaşmaktan veya sosyal etkileşimde bulunmaktan çekinebilmektedirler. Bu durum, kişilerin yaşam kalitesini düşürebildiği gibi huzursuzluk, gerginlik ve mutsuzluk gibi olumsuz duygusal tepkiler geliştirmelerine (Archer, 2014: 37), yaşamdan zevk almamaya başlamalarına neden olabilmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde, kent güvenliği ile ilgili öne çıkan problemlerin başında suç korkusu gelmektedir. Kentlerde yaşayan insanlar, kapkaç, gasp, hırsızlık, tecavüz, uyuşturucu kullanımı veya ticareti gibi geleneksel kentsel suçlara karşı artan bir endişe taşımaktadırlar. Bu suçlarla ilgili yaşanan mağduriyetler, ülkenin çeşitli kentlerinde artan göç ve terör olayları gibi faktörlerle birleşerek daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu kentlerden birisi de Van ilidir.

Çalışmanın bu bölümünde, Van ilinde suç korkusu, suça maruz kalma korkusu ile ilgili yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler sunulmuş ve literatür bağlamında tartışılmıştır.

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Suç mağduru olma korkusu ile ilgili olarak Van ilinde 22 katılımcı ile yapılan görüşme verilerine bakıldığında 11 kadın, 11 de erkek katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında 18-25 yaş grubunda 10, 26-35 yaş grubunda 4, 36-45 yaş grubunda 5 ve 46-55 yaş grubunda da 3 katılımcının olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların 12'sinin evli 10'unun bekâr olduğu, tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında ilkokul mezunu olan 6, ortaokul mezunu olan 3, lise ve dengi okullardan mezun olanların 10 ve üniversite mezunu olanların sayılarının 3 olduğu görülmektedir. Katılımcılara ekonomik seviyelerini nerede gördükleri sorulduğunda orta ve alt gelir gruplarında olduklarını söyleyen onbirer katılımcının olduğu, katılımcıların hiçbirisinin kendilerini üst gelir grubunda değerlendirmedikleri dikkati çekmektedir.

Araştırmada katılımcıların suça maruz kalma ile alakalı sorulan sorular ve katılımcıların verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir.

Suç Eylemi ile Karşılaşma

Görüşme grubundaki katılımcılardan 13'ü doğrudan ya da dolaylı olarak iftira, hırsızlık, fiziksel taciz, sözlü taciz, sözlü hakaret ve kız kaçırma gibi farklı suç türlerine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Archer (2014: 39)'a göre bu tür deneyimler genellikle kişinin duygusal ve psikolojik sağlığını etkileyebilir ve hayatının ondan sonraki bölümünde olumsuzlukların yaşanmasına yol açabilir. Nitekim katılımcılardan elde edilen verilere göre doğrudan ya da

dolaylı olarak herhangi bir suça maruz kalanların tamamı bu süreçten olumsuz olarak etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu veriler, suça maruz kalan kişilerin genellikle bu deneyimlerin olumsuz etkilerini yaşadıklarını göstermektedir. Suç mağdurları, duygusal ve psikolojik sağlıkları üzerinde ciddi etkiler yaşayabilen travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler (Osman vd., 2010: 59).

Suçta maruz kalmak, kişinin kendisini güvende hissetme duygusunu sarsabilmektedir (Öztürk, 2015: 254). Osman ve Arkadaşlarına (2010:60) göre suç mağdurları, güvensizlik, korku ve endişe gibi duygusal tepkiler yaşayabilmekte aynı zamanda, suçun türüne bağlı olarak kişinin özsaygısı ve özgüvenine de zarar verebilmektedir. Örneğin, sözlü hakaret veya taciz gibi suçlar kişinin kendisine olan güvenini azaltabilmektedir (Öztürk, 2015: 256).

Katılımcılardan 6'sı, aile üyelerinden birisinin fiziksel ve sözlü taciz, kavga, cinayet ve hırsızlık gibi olumsuz eylemlere maruz kaldıklarını belirterek bu tür deneyimlerin, aile içi ilişkileri ve aile üyelerinin duygusal sağlığını olumsuz olarak etkilediğine dikkat çekmiştir. Archer (2014:41) aile fertlerinden birisinin suça maruz kalmasının, aile içi ilişkilere ve aile üyelerinin duygusal sağlığına ciddi olumsuz etkilerinin olduğundan bahsetmektedir. Suçun türüne bağlı olarak bu etkiler değişebilmekte ancak genellikle aile içi ilişkilerde gerilimlere ve duygusal travmalara yol açabilmektedir (Öztürk ve Yıldız, 2017: 16). Örneğin, fiziksel veya sözlü taciz gibi suçlar, aile üyeleri arasında güvensizlik ve korku yaratabilmekte, suça maruz kalan kişi, travmatik deneyimler yaşayabilmekte ve bu deneyimlerin etkilerini taşıyabilmektedir. Aynı zamanda aile üyeleri suçun sonuçlarıyla başa çıkmaya çalışırken, bu durum aile içi ilişkilerde gerginliklere ve anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Cinayet gibi ciddi suçlar ise ailenin büyük bir krizle başa çıkmasını gerektirebilmektedir (Ataç ve Gürbüz, 2009:27). Bu tür olaylar, ailenin üyeleri arasında derin üzüntü ve travmalara yol açabilmektedir.

Suç Mağduru Olma Korkusu

Görüşme grubundakilere "Dolaylı veya dolaysız suç mağdur olma ihtimalinizin sizi korkutuyor mu? Ne kadar korkuyorsunuz duygu durumunuzu anlatır mısınız?" şeklinde soru sorulmuş, 22 kişiden 19'u doğrudan ya da dolaylı olarak bir suça karışma ihtimalinin onları korkuttuğunu belirtmiştir. Katılımcılar hem aileleri hem de kendileri için korktuklarını ve endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla suça karşı mağdur olma ihtimali, birçok insan için ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır. Karasu (2018:337)'ya göre bu endişe, kişilerin güvenlik duygusunu ve günlük yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Suç mağduru olma korkusu, psikolojik ve duygusal sağlığı da olumsuz etkilemektedir. Suç mağduru olma korkusu, kişilerin yaşadıkları toplumun güvenlik düzeyine ve suç oranlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Özellikle suçların sıkça işlendiği veya suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde yaşayan insanlar için bu endişe daha belirgin olmaktadır (Çelik ve Mirza, 2020: 16). Bu korku, kişilerin günlük yaşamlarını etkilemekte; örneğin, gece dışarı çıkmaktan kaçınma, evlerini ekstra güvenlik önlemleri ile donatma veya herhangi bir yabancıyla iletişimde temkinli olma gibi davranışlarla kendini gösterebilmektedir (Karasu, 2017: 339). Ayrıca suç mağduru olma korkusu, sürekli bir stres kaynağı olabilmekte ve bu da kişilerin duygusal ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmekte kronik stres, anksiyete, depresyon ve diğer duygusal sorunlara yol açabilmektedir.

Yaş Belirleyici Faktör mü?

Araştırmaya katılan katılımcıların 13'ü yaşlarının suça maruz kalma ihtimali üzerinde etkili olduğunu dile getirmiştir. Bu ihtimalin, onları korkuttuğunu her an bir suça maruz kalma ya da bir suçlu olma korkusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Ataç ve Gürbüz (2009: 36)'ün de ifade ettiği gibi yaş, suça karşı duyulan korku ve endişenin önemli bir belirleyicisi olabilmektedir. Bunun bazı nedenlerini Osman ve Uludağ (2010: 61-63), aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur:

Deneyimler: Yaş ilerledikçe, kişilerin yaşam deneyimleri artar. Daha fazla yaşanmış deneyim, potansiyel olarak suça maruz kalma riskini artırabilir. Bu nedenle yaşları ilerledikçe kişiler daha fazla suç mağduru veya tanık olma olasılığına sahip olabilmektedirler (Osman ve Uludağ, 2010: 61). Bu çalışmada görüşmecilerin ifadeleri de bu görüşü desteklemektedir:

G:7 Kadın (18), Yaşım tabii kendimi savunmam açısından etkili olmaktadır.

G:16 Kadın (24), Yaşım suça maruz kalmam konusunda etkili oluyor. Hem toplumda bulunduğumuz konumumuz, toplumun bize bakış açısı bunlar etkilemekte.

G22: Erkek (55), Olabilir yaşım gereği biri bana silah sıksa saldırsa yapacak bir şeyim yok. Artık kimseyle konuşamaz hale geldik. Herkesin elinde silah var artık. Herkes sinirli agresif en ufak bir şey oldu mu birbirlerine silah sıkıyorlar. Burada ki gençlerin 40 tanesinin 35'inde silah var. Gerçekten öyle var. Kaçakçılık çok var burada insanlar birbirlerini öldürüyorlar bu yüzden. Hudut köylerinde birçok yetim çocuk ve dul kadın var bunun temel nedeni bu yaşanan ölümler ve ölüm nedenleri. Ekonomik olarak çok kötü burası.

G:13 Kadın (18), Evet şuan ki yaşım başıma bir şey gelme bir suça maruz kalma ihtimalini artırıyor. Daha olgun bir yaşta olsam belki bu korku daha az olabilir etrafımdaki insanlara bakınca benden büyükleri benim kadar korkmuyor.

Medya Etkisi: Yaş ilerledikçe, kişiler genellikle daha fazla medya tüketme eğilimindedirler. Medya, suç ile ilgili haberler ve dramatik hikayeler sunmaktadır. Bu da suça karşı duyarlılığı artırabilir ve korku yaratabilir (Öztürk, 2015: 258). Görüşme grubundaki katılımcıların ifadeleri de bunu desteklemektedir.

G1: Erkek (53), Sürekli Show tv ve bir kaç kanal var bazen bakıyorum maalesef özellikle de kadınlara yapılan tecavüz öldürme bıçaklama saldırıları beni çok korkutuyor. En büyük korkum kızımın karımın başına gelmesi korkusudur.

G:2 Erkek (41), Haberlerde sosyal medyada izlediğim haberler beni korkutuyor benim ailemden birinin başına gelir diye.

G:3 Kadın (17), Medya dan duyduğum haberler beni oldukça korkutuyor özellikle taciz ve tecavüz haberleri beni çok korkutuyor. Başıma gelir mi korkusu oluşuyor bende. Korkumu çok etkiliyor.

G:5 Erkek (35), O tarz haberleri hemen kapatıyorum görmek ve duymak istemiyorum gördüğün zaman insan insanlığından utanıyor. Dinlemeye utanıyor insan.

G:9 Kadın (34), Medyada çıkan haberler beni çok üzüyor. Kadının hiçbir öneminin olmadığını hissediyorum. Başıma gelir diye korkuyorum. Artık o kadar sıkıyor beni hiç dinlemeden kapatıyorum, izlememeye çalışıyorum.

G:12 Erkek (42), Haberleri izleyince korkuyorum yakınımdan birinin başına böyle bir şey gelir mi ya gelirse tedirgin oluyorum. Daha dikkatli davranmaya çalışıyorum. O korkuyla yaşıyoruz. Eşime kapıları sıkı kilitle, yabancılara kapıyı açma diyorum

G:14 Kadın (24), *Medya haberlerini çok az izliyorum denk geldiğim de de çok hemen kapatmaya çalışıyorum. Çünkü psikolojim buna izin vermiyor psikolojimi bozuyor. görüp bilmekten ziyade görmemeyi bilmemeyi isterim. Gece rüyama gelir başıma gelir diye korkarım.*

Bağımsızlık ve Dışarıda Daha Fazla Zaman Geçirme: Gençler yaşları ilerledikçe, kendilerine olan güvenleri artmakta, dışarıda daha fazla zaman geçirme eğilimine girmektedirler. Bu da suça maruz kalma ihtimalini artırabilmektedir (Osman ve Uludağ, 2010:62). Görüşme grubundaki katılımcıların ifadeleri de bu durumu desteklemektedir:

G:5 Erkek (35), *Gece tek başıma çıkıyorum. Köpek saldırısından korkuyorum. Bıçaklanmaktan yada başıma bir şey gelmesinden korkuyorum.*

G:6 Kadın (18), *Gece tek başıma çıkmıyorum ailem izin vermiyor. Başıma bir şey gelir korkusu yaşıyorum. Ailemde bu korkuyu yaşıyor. Mutlaka birileri ile çıkıyorum.*

G:11 Erkek (41), *çıkaram fakat Gece geç saatlerde mecbur kalmadıkça dışarı çıkmıyorum. gündüz tek başıma*

G:13 Kadın (18), *Gündüz tek başıma çıkarım ama gece asla çıkamam çıkacak olsam da mutlaka bir erkek abim kardeşim babam yanımda olur.*

G:14 Kadın (24), *Gece geç vakitlerde dışarı çıkmam. İşten eve gidiyorum o esnada da biri yanımda oluyor mutlaka. Birilerinin yanımda olması bana güven veriyor. Özellikle bir erkeğin yanımda olması bana daha çok güven verir.*

G:21 Erkek (36), *Gece tek başıma çıkarım. Çıktığımda da içimde bir kuşku oluyor acaba bir şey olur mu diye.*

Risk Faktörleri: Yaş ilerledikçe, kişiler genellikle daha fazla risk faktörüne maruz kalmaktadırlar. Örneğin, iş yaşamı, seyahat veya sosyal etkinlikler gibi faktörler suça maruz kalma riskini artırabilmektedir (Çelik ve Mirza, 2020: 19). Görüşme grubundaki görüşmecinin şu ifadeleri de bunu desteklemektedir:

G:1 Erkek (53), *Yaşım etkilidir tabi. Eski delikanlı gücüm yok şimdi. Eskisi gibi değilim biri bir tane vursa bana ben bende bir tane vururum ama ikincisini vurduğunda ben belki vuramam delikanlı olduğum zamanlar gibi değilim bu yaşımda. İşten saat 9-10 gibi çıkıyorum gece çok korkuyorum. İnsanlar hani der bu yeni marketten çıkmış para var üzerinde derler adamlar saldırabilirler. Onların saldırmalarından korkuyorum.*

Duygusal ve Psikolojik Durum: Yaş ilerledikçe, kişilerin duygusal ve psikolojik durumları da değişebilmekte, daha yaşlı bireyler, daha fazla endişe veya korku yaşama eğiliminde olabilmektedirler (Osman ve Uludağ, 2010:63). Yaş ilerledikçe suça maruz kalma ile ilgili endişeler artış göstermektedir. Aşağıdaki görüşmecilerin şu ifadeleri de bu düşünceyi desteklemektedir:

G:1 Erkek (53), *Yaşım etkilidir tabi. Eski delikanlı gücüm yok şimdi. Eskisi gibi değilim biri bir tane vursa bana ben bende bir tane vururum ama ikincisini vurduğunda ben belki vuramam delikanlı olduğum zamanlar gibi değilim bu yaşımda.*

G:7 Kadın (18), *Yaşım tabi kendimi savunmam açısından etkili olmaktadır.*

G:11 Erkek (47), *Yaş ilerledikçe kendini savunma konusunda güçsüzleşiyorsun. Eski gücün yok artık. Korkuyorum, suçun olacağını anladığım durumlardan, mekanlardan uzaklaşıyorum. Endişe ve korku duyguları artıyor.*

G:16. Kadın (24), *Yaşım suça maruz kalmam konusunda etkili oluyor. Hem toplumda bulunduğumuz konumuz, toplumun bize bakış açısı bunlar etkilemekte.*

G22: Erkek (55), Olabilir yaşıma gereği biri bana silah sıkarsa saldırsa yapacak bir şeyim yok. Artık kimseyle konuşamaz hale geldik herkesin elinde silah var artık. Herkes sinirli agresif en ufak bir şey oldu mu birbirlerine silah sıkıyorlar. Burada ki gençlerin 40 tanesinin 35'inde silah var. Gerçekten öyle var. Kaçakçılık çok var burada insanlar birbirlerini öldürüyorlar bu yüzden. Hudut köylerinde birçok yetim çocuk ve dul kadın var bunun temel nedeni bu yaşanan ölümler ve ölüm nedenleri. Ekonomik olarak çok kötü burası.

G:13 Kadın (18), Evet şuan ki yaşıma başıma bir şey gelme bir suça maruz kalma ihtimalini arttırıyor. Daha olgun bir yaşta olsam belki bu korku daha az olabilir etrafımdaki insanlara bakınca benden büyükleri benim kadar korkmuyor.

Cinsiyet Belirleyici Faktör mü?

Çalışmaya katılan katılımcılardan 16'sı, cinsiyetlerinin suça maruz kalmalarında etkili olduğunu belirtmiştir. Erkek katılımcılar, erkekliğin verdiği güç ve toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluklar sebebi ile suça maruz kalabileceklerini ve bunun normal olduğunu ifade etmiştir. Görüşme grubundaki bazı görüşmecilerin ifadeleri de bunu desteklemektedir:

G:1 Erkek (53), cinsiyetimin suça maruz kalma ihtimalinde etkili olduğunu düşünüyorum. Erkek olduğum için beni bıçaklama, hırsızlık, dövme konusunda bana daha çabuk saldıracaklarını düşünüyorum bu durum beni korkutuyor.

G:3 Kadın (17), Evet kadın olmam cinsiyetim daha çok suça maruz kalmamı etkiliyor. En çok taciz ve tecavüz edilmekten korkuyorum. Taciz tecavüz. Belki kolay olmayabilir ama onların o bakışları bile insanı çok ürktüyor korkutuyor.

G:4 Erkek (42), Cinsiyetim etkilidir. Erkek kadına göre daha çok suça maruz kalır. Sokakta erkek olduğum için biri beni kolaylıkla silahla vurabilir ama kadını vuramaz. Erkeğin başına her şey gelebilir.

G:6 Kadın (18), Kadın olmam suça maruz kalma ihtimalini arttırıyor.

G:10 Erkek (23), Cinsiyetim etkiler ama kadınların suça maruz kalma olasılığı daha yüksek

G:13 Kadın (18), Evet, cinsiyetim özellikle çok etkili olmaktadır. Korku yaratıyor. Üniversiteye okula gitmeye korkuyorum çünkü kadın cinayetleri, taciz ve tecavüz olayları aldı başını gidiyor.

G:15 Kadın (20), Evet cinsiyetim çok etkili özellikle taciz ve tecavüz konusunda kadın olmak bu ihtimali çok arttırıyor. Darp etme, taciz etme, gasp etme gibi olayların kadınların başına gelmesi daha kolaydır.

G:20. Erkek (38), Erkek olduğum için suça daha çok dâhil olabilirim. Mesleğimiz gereği de dâhil olabiliyoruz. Burada herkes birbirini tanıyor ama yabancı biri bizi tedirgin ediyor.

Kadın görüşmeciler sözlü veya fiili taciz ve tecavüzlere maruz kalmaktan çok korktuklarını belirtmektedirler. Görüşme grubundaki görüşmecilerin ifadeleri de bunu desteklemektedir:

G:3 Kadın (17), Evet kadın olmam cinsiyetim daha çok suça maruz kalmamı etkiliyor. En çok taciz ve tecavüz edilmekten korkuyorum. Taciz tecavüz. Belki kolay olmayabilir ama onların o bakışları bile insanı çok ürktüyor korkutuyor.

G:6 Kadın (18), Kadın olmam suça maruz kalma ihtimalini arttırıyor.

G:10 Erkek (23), Cinsiyetim etkiler ama kadınların suça maruz kalma olasılığı daha yüksek

G:13 Kadın (18), *Evet, cinsiyetim özellikle çok etkili olmaktadır. Korku yaratıyor. Üniversiteye okula gitmeye korkuyorum çünkü kadın cinayetleri, taciz ve tecavüz olayları aldı başını gidiyor.*

G:15 Kadın (20), *Evet cinsiyetim çok etkili özellikle taciz ve tecavüz konusunda kadın olmak bu ihtimali çok arttırıyor. Darp etme, taciz etme, gasp etme gibi olayların kadınların başına gelmesi daha kolaydır.*

Katılımcıların cinsiyetlerinin suça maruz kalma konusundaki etkisini ifade etmeleri oldukça önemlidir, çünkü cinsiyet toplum içinde suça maruz kalma riskini etkileyen önemli bir faktördür. Bu katılımcıların ifadeleri, cinsiyet rollerinin ve toplumsal beklentilerin suça karşı duyarlılığı nasıl etkilediğini göstermektedir.

Erkek katılımcıların suça maruz kalma konusundaki endişelerini erkeklik rolleri ve toplumsal beklentilerin şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Şenol ve Gülver (2020: 116)'e göre toplumda erkeklerin genellikle "güçlü" ve "dayanıklı" olmaları beklenir. Bu da suç işlemeye daha yatkın olmalarına sebep olmaktadır. Ancak Fırat (2023:1479)'a göre bu, erkeklerin suçtan etkilenmeyeceği anlamına gelmez. Toplumdaki erkeklerin suç mağduru olmaktan korkmaları halinde toplum tarafından dışlanıyor olmaları, suç mağduru olduklarında dile getirememelerine, adli makamlara yaşadıklarını yansıtamamalarına sebep olmaktadır. Bu durum erkekler açısından aşılması son derece zor bir engel oluşturmaktadır.

Kadın katılımcıların ise özellikle cinsel saldırı ve tacize karşı büyük bir endişe taşıdıklarını ifade etmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Maalesef kadınlar, cinsiyetleri nedeniyle daha fazla cinsel şiddet ve taciz riski altında olabilmektedirler (Şenol ve Gülver, 2020: 119). Bu endişeler, kadınların güvenliklerini artırmak ve bu tür olaylardan korunmak için çaba göstermelerini gerektiriyor. Aşağıdaki görüşmecilerin şu ifadeleri de bunu desteklemektedir:

G:3 Kadın (17), *Evet kadın olmam cinsiyetim daha çok suça maruz kalmamı etkiliyor. En çok taciz ve tecavüz edilmekten korkuyorum. Taciz tecavüz. Belki kolay olmayabilir ama onların o bakışları bile insanı çok ürktüyor korkutuyor*

G:7 Kadın (18), *Kadın olamam taciz ve tecavüze uğramam açısından oldukça korkutuyor beni.*

G:15 Kadın (20), *özellikle taciz ve tecavüz konusunda kadın olmak bu ihtimali çok arttırıyor . Darp etme, taciz etme, gasp etme gibi olayların kadınların başına gelmesi daha kolaydır.*

G:16 Kadın (24), *Kadın olmak suça maruz kalmamda çok etkili bir etken olmakta ve bu durum beni çok korkutuyor başıma gelir diye. Toplumun bize atfettiği roller, bizi yerleştirdiği konum başımıza kadın olduğumuz için her an her şey gelir algısı zaten her an tecavüz edilebilir bir sinyal vermekte ve bu bizi oldukça tedirgin etmekte. Genelde hayvancılık ile uğraşıldığı için çocuklar pek okutulmuyor evlilik yaşı düşük 18 oldu mu bir kız evlendiriliyor aileler de kızların başına bir şey gelmesin diye küçük yaşlarda evlendiriyorlar.*

G:19 Kadın (18), *Kadın olmak başlı başına suç objesi olarak görülmekteyiz ve her an taciz ve tecavüz olaylarına maruz kalabiliriz.*

Bu durum, cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet temelli şiddet gibi konularda halkın farkındalığının arttırılmasının da önemini ortaya koymaktadır. Toplumun, cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek ve herkesin kendisini ve sevdiklerini güvende hissetmelerini sağlamak için daha adil ve eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Ayrıca, suç mağdurlarının kendilerini ifade etmeleri ve suçların rapor edilmesi için daha fazla destek ve kaynak sağlanması da önemlidir.

Gece ve Gündüz Farkı Etkili mi?

Katılımcılara gece tek başlarına dışarıya çıkma ile ilgili bir endişe yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda 13 kişinin bu endişeyi dile getirdiği dikkati çekmektedir. Görüşmecilerin

ifadelerinden, dışarıda yürüyüş yaparken ve özellikle de gece dışarı çıktıklarında tek başlarına kalmaktan korktukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bir kişi ile dışarıya çıktıklarında tek başlarına dışarıya çıktıklarından kendilerini daha güvende ama kalabalık bir grupla dışarıya çıktıklarında yanlarında tek bir kişi ile dışarıya çıktıklarından daha güvende hissettiklerine vurgu yapmış oldukları da tespit edilmiştir. Bu ifadeler, kişinin kendini güvende hissetmesinde çevrelerindeki kişilerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine görüşmeler sırasında gece dışarıya çıkarken erkeklerin yanlarında başka erkeklerin de olmasına özen gösterdikleri, kadınların olası bir tehlikeye karşı erkekler olmadan dışarıya çıkmadıkları, özellikle de ağabey, baba veya eşlerinin yanlarında olmasını tercih ettikleri öğrenilmiştir. Kaypak (2014:344), bu durum toplum içinde kadınların güvenlik ile ilgili daha fazla endişe duyduklarını ve aile bireyleri olmadan dışarıya çıkmayı tercih etmediklerini ortaya koymaktadır. Görüşme grubundaki şu ifadeler de bunu desteklemektedir:

G:3 Kadın (17), Tek başıma dışarı çıkmıyorum. Gece geç saatlerde de tek başıma dışarı çıkmıyorum asla. Korkarım. Ama abim babam olursa belki çıkarım. Onlar yanımda olursa çok korkmam.

G:5 Erkek (35), Gece tek başıma çıkıyorum. Köpek saldırısından korkuyorum. Bıçaklanmaktan yada başıma bir şey gelmesinden korkuyorum.

G:6 Kadın (18), Gece tek başıma çıkmıyorum ailem izin vermiyor. Başıma bir şey gelir korkusu yaşıyorum. Ailemde bu korkuyu yaşıyor. Mutlaka birileri ile çıkıyorum

G:8 Kadın (29), Gündüzleri tek çıkabiliyorum ama geceleri tek başıma çıkmıyorum. Akşamüstü 4-5ten sonra tek başıma dışarı çıkmıyorum. Geceleri tek başıma çıkmaktan çok korkuyorum. Erkeklerden, insanlardan ve köpeklerden çok korkuyorum. Bir de laf çıkmasından çok korkuyorum bunun gelini bunun kızı bu saatte dışarıdaydı acaba ne işi vardı ne diye çıkmıştı diye laf ederler ondan çok korkuyorum.

G:15 Kadın (20), Gündüzleri çıkarım ama geceleri asla tek çıkmam. Mutlaka erkek kardeşim yanımda olur yani bir erkek mutlaka olur. Korkarım özellikle erkeklerden korkarım. Erkeklerin gücüne güvenmesi güçleri sayesinde kadınlara saldırımları beni çok korkutuyor başıma gelmesinden çok korkuyorum. O yüzden çıkmam eğer çıkacak olursam da erkek kardeşim yanımda olur. Özapl'ta çok sayıda tecavüz olayları var.

G:19 Kadın (18), Gece tek başıma dışarı çıkmam hem kültürel olarak ayıplanıyor hem de ailelerimiz izin vermez. Başımıza bir şey gelir diye korkuyorlar biz de haliyle korkuyoruz.

Bu ifadelerin cinsiyet temelli şiddet ve güvenlik sorunlarına dikkat çektiği görülmektedir. Kadınların günlük yaşamlarında daha fazla güvende hissetmeleri ve şiddetten korunmaları için toplumsal ve yasal önlemlerin önemli olduğunun fark edilmesi gerekir.

Korunmak İçin yapılanlar?

Yardım talebi konusunda ise katılımcıların çoğunluğunun (19 kişi), mecbur kaldıklarında yakın tanıdıkları birinden veya yabancı birinden yardım talep ettiklerini/edebileceklerini de ortaya koymaktadır. Bu durum, kişilerin yardım alabilecekleri bir destek ağına sahip olma isteğini de göstermektedir. Ancak bu veriler aynı zamanda insanların kendilerini güvende hissetmedikleri veya acil bir durumla karşılaştıklarında yardım talep edebilecekleri bir güvenlik ağına sahip olmalarının önemini de vurgulamaktadır. Toplumda güvenli alanlar ve güvenilen kişilerle iletişim kurma imkanlarının olması, yardım taleplerinin etkili bir şekilde karşılanabilmesi için kritik bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, yardım talebi konusundaki bu istek, toplumun dayanışma ve yardımlaşma değerlerinin önemini de ortaya koymaktadır.

Korunma yöntemleri konusunda ise katılımcıların büyük bir kısmının (19 kişi) herhangi bir korunma aleti taşımadığı, ancak 3 kişinin korunmak için farklı aletler taşıdıklarını söyledikleri tespit edilmiştir.

Hangi mekanların katılımcılara korkutucu geldiği sorulduğunda, mekanlarla ilgili duygusal tepki ve korkularının, sosyal ve psikolojik faktörlerin bir kombinasyonu olduğunu söylemek mümkün. Katılımcıların görüşme verilerinin, mekanların insanlar üzerindeki etkilerini tartışan literatüre uyumlu olduğu görülmektedir. Fikir vermesi açısından birkaç görüşme verisi aşağıda verilmiştir:

G:1 Erkek (53), Geçtiğim bazı yollardan korkuyorum. Mesela aşağı taraftan geceleri asla oradan geçemem orda alkollü insanlar var madde kullanan insanlar var onlardan gelecek zarardan korkuyorum. Her an bana saldırabilirler korkusu var içimde. Lamba olmayan sokaklardan asla geçmem korkuyorum.

G:3 Kadın (17), Gözden uzak yerler, ışısız sokaklar, köpeklerin olduğu yerlerde yalnız yürüyünce korkarım, geçemem o yerlerden korkarım. Biri çıkacak bana zarar verecek düşüncesi oluşuyor bende. Sürekli kavgaların olduğu yerlerden, mekanlardan çok korkarım oraya gidemem tek başıma hiç gidemem. Akrabaların iç içe olduğu birbirlerine bağlı aileler var ve onlar herkese herşeyi yaparım kafasındadırlar.

G:5 Erkek (35), Mekânlar beni çok nadir korkutuyor. Belli başlı yerlerden korkuyorum. Hiç kimsenin geçmediği تنها sokaklar, yerler, genelde balicilerin ayyaşların olduğu yerler beni çok korkutuyor. Orada birine denk gelsen ve başına bir şey gelse yapabileceğin hiçbir şey yok. Kafaları yerinde olmuyor ne yaptıklarını bilmiyorlar.

G:6 Kadın (18), Tenha sokaklardan geçmiyorum. Hiç geçmem. Korkarım.

G:7 Kadın (18), Tenha yerler kimsenin olmadığı yerler, ışısız sokaklar inşaatın olduğu yerler ve bu yerlerde karşı cinsle karşılaşma beni korkutuyor.

G:9 Kadın (34), Tanımadığım caddelerden geçmek beni korkutur. Bir sarhoş önüme çıkabilir ya da bana zarar verecek biri çıkabilir تنها ışıkların olmadığı sokaklar, bar ve meyhanelerin olduğu sokaklardan geçmem taciz ve tecavüze uğramaktan korkarım. İster istemez insan korkuyor başıma bir şey gelir diye. Her kadının korkusu bence.

G:12 Erkek (40), Tenha tehlikeli sokaklardan geçmem. Bana zarar geleceğini düşündüğüm yerlerden geçmem.

G:14 Kadın (24), Barların olduğu sokaklar, sarhoşların olduğu mekanlar, kırık dökük evler, ışık olmayan sokaklardan geçmekten korkarım. Biri takip eder biri tecavüz eder diye çok korkuyorum.

Psikolojik ve sosyolojik araştırmalar, mekanların insanların davranışları, duygusal tepkileri ve algıları üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle, insanların mekanlarla olan ilişkisi ve mekân algısı üzerine yapılan çalışmalar, korku ve güvenlik duygularının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Fırat (2023:1480-1483)'a göre, korkunun mekanlarla ilişkilendirilmesi, insanların çevrelerine yönelik algıları ve bu algıların oluşturduğu duygusal tepkilerle ilgilidir. Tanıdık mekânlar, insanların kendilerini güvende hissetmelerine ve dolayısıyla korkmamalarına neden olmaktadır. Tanımadıkları mekânlar ise bilinmezlik ve belirsizlik duygularını artırabilmekte, bu da korku hissini tetikleyebilmektedir. Sarhoş ve tinercilerin bulunduğu mekanlar, güvensizlik ve tehlike algısı yaratırken, insanların kişisel güvenliklerini tehlikede hissetmelerine de neden olabilmektedir. Canlı, kalabalık ve ışıklı alanlar, genellikle güvenlik hissini artırırken, insanların kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerine katkıda bulunmaktadır. Katılımcıların sessiz, تنها ve ışısız sokaklar gibi

mekarlardan korkmaları, mekan algısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu tür mekanlar, insanların kendilerini savunmasız hissetmelerine neden olabilir ve bu da korku duygusunu tetiklemektedir.

Katılımcılara medya platformlarında çıkan haberlerin kendilerini etkileyip etkilemediği sorulduğunda 5 kişi, kendilerini olumsuz yönde etkilememesi için haberleri izlemediğini belirtmiştir. Görüşme grubundaki 17 kişi ise haberlerden çok korktuğunu ve bu haberlerin kendilerini ya da ailelerini etkilemesinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Aşağıda ifadeleri verilmiş olan görüşmeci de bu duruma dikkat çekmektedir:

G:19 Kadın (18), Medya haberlerini izlemiyorum. Psikolojik olarak etkileniyorum. Mesela ben üniversiteye hazırlanıyorum üniversiteye gidersem acaba başıma gelir mi diye korkuyorum. Ben de bunlardan biri olur muyum diye korkuyorum.

Bu bağlamda birçok kişi, bu olumsuz etkilerden kaçınmak için haberleri izlemeyi bırakmayı tercih ettiklerini, haberleri kapatmanın korku ve endişeyi azaltmaya yardımcı olduğuna inandığına vurgu yapmıştır. Ayrıca, haberlerden etkilenen kişiler, ailelerini daha iyi koruma amacıyla, aile üyelerinin güvenliği ve refahını sağlamak için çaba harcadıkları öğrenilmiştir. Öztürk (2015:259)'ün de belirttiği gibi, medya platformlarında çıkan haberler, kişilerin duygusal ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu nedenle görüşmeciler, haberleri izlemeyi bırakma veya izlerken dikkatli olma gibi kişisel önlemler almanın, olumsuz etkileri azaltmada yardımcı olabildiğine inandıklarına vurgu yapmaktadırlar.

SONUÇ

Günümüz toplumları, suç korkusu gibi birçok farklı sosyal sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Herhangi bir suçun mağduru olma korkusunu ifade eden suç korkusu, son dönemde bireylerin yaşamlarını etkileyebilecek seviyelere ulaşmış bulunmaktadır. Suça maruz kalma korkusu, bireylerin yaşadığı çevre, deneyim ve algılarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilen karmaşık ve duygusal bir tepkidir. Bu korku, birçok farklı faktörden etkilenebildiği gibi bireylerin günlük yaşamlarını, hareket özgürlüklerini ve sosyal etkileşimlerini aynı zamanda da toplumun genel güvenlik algısını ve suçla mücadele stratejilerini etkileyebilmektedir.

Bireylerin suça maruz kalma korkusu genellikle kişisel deneyimlerine ve algılarına dayanmaktadır. Geçmişte suç eylemine maruz kalan veya suç mağduru olan bireyler, daha yüksek bir suça maruz kalma korkusu yaşamaktadırlar. Ayrıca, bireylerin suça ilişkin duyarlılıkları da bu korkunun derecesini etkileyebilmektedir.

Bireylerin suça maruz kalma korkularını etkileyen bir başka faktör de yaşadıkları fiziksel çevredir. Yüksek suç oranlarına sahip bölgelerde yaşayan, mahalle güvenliğinden emin olmayanlar, daha yüksek bir korku seviyesine sahip olmaktadır.

Araştırma verilerine dayanarak medya haberlerinin de suça maruz kalma korkusunu artırabilmekte şiddet, soygun ve diğer suç olaylarının medyada sıkça yer alması, insanların suça karşı daha duyarlı hale gelmelerine neden olabilmektedir. Medya haberlerinin suçun kurbanı olan kişileri tekrar tekrar vurgulamaları da korkuyu artıran etmenlerin başında gelmektedir.

Bir ülkenin veya şehrin suçla mücadele politikaları, suça maruz kalma korkusunu etkileyebilmekte, polis hizmetlerinin etkinliği, cezai yaptırımların caydırıcılığı ve toplumun güvenlik algısı, bu korkunun yönetiminde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, bireyler, suça maruz kalma korkusunu azaltmak için kendi kişisel güvenlik önlemlerini almayı da önemseyerek bu yönde girişimlerde bulunmaktadır.

Dolayısıyla, suça maruz kalma korkusu, çok sayıda faktörün birleşimiyle şekillenen karmaşık bir olgudur. Bu korku, bireylerin günlük yaşam ve davranışları üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Bu nedenle, suça maruz kalma korkusunu anlamak ve yönetmek hem bireyler hem de toplumlar için önem arz etmektedir.

Suçta maruz kalma korkusu, bireylerin suçun kurbanı olma olasılığına dair algılarına dayalı olarak şekillendiği için bu algılar, bireylerin yaşadıkları toplumun suç politikaları, adalet sistemi ve polis hizmetleri gibi faktörlerden etkilenmektedir. Suça maruz kalma korkusu, insanların çevrelerindeki suç oranlarına, suç türlerine ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Araştırmalar, yüksek suç oranlarının olduğu bölgelerde yaşayan bireylerin daha yüksek bir suça maruz kalma korkusu yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu korku, günlük yaşamın bir parçası haline gelebilmekte, insanların dışarıda dolaşma, gece saatlerinde dışarı çıkma ve yabancılarla etkileşim kurma gibi aktivitelerini kısıtlayabilmektedir.

Yüksek suça maruz kalma korkusu, insanların sosyal izolasyon ve toplumsal ayrımcılıktan kaçınma eğilimlerini artırabilmekte, bu da toplum içindeki dayanışma ve güven duygusunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca, suça maruz kalma korkusu, anksiyete, depresyon kronik stres gibi psikolojik sağlık sorunlarına yol açabilmekte bu da bireyler arasındaki sosyal ilişkileri etkileyebilmektedir. İnsanlar kendilerini güvende hissetmedikleri bir ortamda diğer insanlara karşı daha fazla güvensizlikle yaklaşabilmektedirler. Bu da toplumsal ilişkilerin zayıflamasına ve toplum içindeki dayanışmanın azalmasına yol açmaktadır.

Suçta maruz kalma korkusuyla başa çıkmak için sorumlu birimlerin güvenlik önlemleri, eğitim ve farkındalık kampanyaları gibi çeşitli ve bölgenin özelliklerine bağlı farklı stratejileri uygulamaları gerekir. Suçun önlenmesi ve suç oranlarının düşürülmesi, bu korkunun azaltılmasında önemli katkı sağlayabilir. Ancak sadece yetkililerin önlem alması yetmez bireylerin de kişisel güvenliklerini artırmak için risk yönetimi ve kişisel güvenlik önlemleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu noktada toplumsal dayanışmanın artırılmasının önemini de göz ardı etmemek gerekir.

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A. ve Abdullah, U. (2021). Kentlerde Suç Ve Suça İten Sebepler, Suçla İlgili Teorik Çalışmalar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(45), 37-54.
- Archer, R. (2014). *Examining the Relationship Between Fear of Crime, Self-protective Behavior, and Situational Crime Among College Students*, (Doctoral dissertation, Florida Atlantic University).
- Ataç, E. ve Gürbüz, D. (2009). Kentsel Mekânda Gelişen Suça Müdahale Etmede Disiplinler Arası Güvenlik Politikaları (Interdisciplinary Security Policies to Respond Crime in Urban Areas). *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(1), 25-46.
- Bal, H. (2008). *Hukuk Sosyolojisi* (2. Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Burkay, S. (2008). Teorik Çerçeve ve Suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2(4), 1-15.
- Covington, J. and Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between-and within-neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231-249.
- Çardak, B. (2012). Kadınların Suç Korkuları Üzerine Nitel Bir Çalışma, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 1(1), 23-45.

- Çelik, F. ve Mirza, E. (2020). Öğrencilerin Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü'ne Yönelik Suç Korkusu, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10(22), 1-21.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları*, (Çeviren, AYTEKİN, E.) İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. (1.Basım), İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Elmastaş, N. and Yılmaz, S. (2015). Van İlinde Göçler, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 10(10), 403-428.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*, Albany: State University of New York Press.
- Fırat, M. (2023). Suç Korkusu ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, (Editör) Sarıbaş, S. Akkuş, T.: *Sosyal, İnsan Ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar*, (ss.1471-1488). İzmir: Duvar Yayınları.
- İçli, Tülin G. (2021). *Kriminoloji*. (11. Basım), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Jackson, J. (2006). Introducing Fear of Crime to Risk Research. *Risk Analysis*, 26: 253–264.
- Karakuş, Ö. (2013). Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-19.
- Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344-357.
- Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.
- Onur, D. (2015). Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu. (Editör) Solak, A. ve Solak, Ö. *Hegem Yayınları: Bilimsel ve Popüler Eserler Dizisi*. Ankara: Hegem Yayınları.
- Öztürk, M. (2015). Medya ve Suç Korkusu Arasındaki İlişki. *International Journal of Social Science*, 36(6), 251-263.
- Öztürk, M. (2016). Düzensizlik Ve Toplumsal Kaygı Teorileri Bağlamında Suç Korkusunun İncelenmesi: Mersin Örneği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 40(1), 281-291.
- Öztürk, M. ve Yıldız, M. (2017). Yaşam Doyumu ve Suç Korkusu Arasındaki İlişki (Mersin Örneği). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 1-30.
- Parker, K.D. and Ray, M.C. (1990), Fear of Crime: An Assessment of Related Factors, *Sociological Spectrum*, 10/1: 29–40.
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182.
- Sutherland, E. H. and Cressey, D. R. (1974). *Criminology*, Philadelphia and London: J. B. Lippincott Company.
- Stafford, M.C. and Galle, O.R. (1984). Victimization Rates, Exposure to Risk, and Fear of Crime, *Criminology*, 22(2): 173–85.
- Şenol, D. ve Gülver, Ö. (2020). Kadın ve Erkeklerde Suç Korkusuna Nitel Araştırma ile Sosyolojik Bir Bakış. *Kriz Dergisi*, 28(2), 101-123.

Şenol, D. ve Gülver, Ö. (2020). Suçun Sosyal Psikolojik Maliyeti: Suç Korkusu Ve Suç Korkusuna Neden Olan Faktörler. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 25-41.

Truman, J. L. (2005). *Fear of Crime and Perceived Risk of Victimization Among College Student* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), B.A. University of Central Florida.

Yazgan, Ü.Ç. (2019). *Suç Sosyolojisi*. (Editör) Güllüpnar, F. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yıldırım, A. (2014). Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya Örneği, *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı 1): 1-7, 2147 – 7833.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2024, 7(4): 317-325.

DOI: [10.26677/TR1010.2024.1394](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1394)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Hamzanâme'nin 51. Cildinde Masal ve Fantastik Roman Unsurları

Nuray KILIÇ, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, e-posta: nuray_kilic@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3130-9636>

Öz

9. yüzyılda sözlü gelenek ürünü olarak ortaya çıkmış ve 14. yüzyılda yazıya geçirilmiş Hamzanameler, Hz. Hamza'nın kahramanlıklarını anlatan; kahramanları, mekanları, zaman ve olaylarıyla dikkat çekici anlatıma sahip hikayelerdir. Akıcı üslubu, etkileyici olayları, sıra dışı kişilerle ortaya çıktığı dönemden itibaren dinleyicinin ilgisini çekmiş ve uzun süre Araplar, İranlılar ve Türkler arasında toplumun ilgi duyduğu eserler olmuştur. Tespit edilen 72 ciltten 51. cildi üzerinde yapılan çalışmada Hamzaname'nin farklı türlerle benzer özellikler gösterdiği ifade edilebilir. Benzer özellikler gösterdiği edebi türler arasında geleneksel bir tür olan masal ve modern bir tür olan fantastik roman ön plana çıkmaktadır. Olağanüstü kahramanlar etrafında, ilginç mekanlarda, farklı zaman dilimleri kullanılarak gerçekleşen olaylar, Hamzanameler ile masal ve fantastik roman türleri arasında benzerlikler ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hamzaname, Masal, Fantastik Roman.

Makale Gönderme Tarihi: 09.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 01.04.2024

Önerilen Atıf:

Kılıç, N. (2024). Hamzanâme'nin 51. Cildinde Masal ve Fantastik Roman Unsurları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 317-325.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2024, 7(4): 317-325. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1394](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1394)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

In Volume 51 of Hamzanâme Fairy Tale and Fantasy Novel Elements

Nuray KILIÇ, MSc. Student, İstanbul Arel University, Institute of Graduate Programs, İstanbul,
e-mail: nuray_kilic@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3130-9636>

Abstract

In the 9th century, the Hamzanames emerged as a product of oral tradition and were transcribed into writing in the 14th century. These narratives depict the heroic exploits of Hazrat Hamza, featuring notable stories with captivating elements such as characters, settings, time, and events. The Hamzanames, with their fluent style, impactful events, and extraordinary characters, have attracted the audience's attention since their inception, becoming works of interest within Arab, Iranian, and Turkish societies for an extended period. In the study focused on the 51st volume out of the identified 72 volumes, it can be expressed that the Hamzaname exhibits similar characteristics with different genres. Prominent among the literary genres it shares common features with are the traditional genre of fairy tale and the modern genre of the fantastic novel. Extraordinary characters, events unfolding in intriguing settings, and the use of different time frames in Hamzaname reveal similarities between these narratives and the genres of fairy tale and the fantastic novel.

Keywords: Hamzaname, Fairy Tale, Fantastic Novel.

Received: 09.01.2024

Accepted: 01.04.2024

Suggested Citation:

Kılıç, N. (2024). In Volume 51 of Hamzanâme Fairy Tale and Fantasy Novel Elements, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 317-325.

GİRİŞ

Türkler, tarih boyunca güçlü bir ifade geleneğine sahip olmuş; bir konu, olay veya şahısla ilgili ya da bir duygu, düşünce veya istekle ilgili çok etkileyici ifade tarzları geliştirmiştir. İfade tarzları içerisinde estetik unsurları ön planda olan tür, edebiyattır. Edebiyatı, sözlü edebiyat ve yazılı edebiyat olarak iki başlıkta ifade etmek mümkündür. Bu durum diğer toplumların edebiyatı için de geçerlidir. Nesilden nesile aktarılarak gelişen sözlü edebiyatta ön plana çıkan unsurlar; masallar, efsaneler, halk hikayeleri, mitler, destanlar, fıkralar, deyimler, atasözleri ve şairlerdir.

Türklerde, milattan önce 4000'li yıllarda başladığı kabul edilen ve yazının kullanılmaya başlandığı 6. yüzyıldan sonra da devam eden sözlü edebiyatta, bu türler çokça kullanılmış ve bu türlerde birçok eser verilmiştir. Hamzanâme de sözlü Türk edebiyatının önemli eserlerinden biridir.

Hız. Hamza'nın kahramanlıklarını ihtiva eden Hamzanâme, 9. yüzyıldan itibaren anlatılmaya başlanmış, On dördüncü asırda Hamzavî tarafından yazıya geçirilmiştir. V. M. Kocatürk, Büyük Türk Edebiyatı Tarihi isimli kitabında Aşık Çelebi, Evliya Çelebi ve Katip Çelebi'ye dayanarak Hamzavî'yi Hamzanâme'nin ilk müellifi kabul eder. (Aksoy, 2015)

Fuat Köprülü, Meddahlar makalesinde Hamzanâme'nin ilk yazılışıyla ilgili Evliya Çelebi'den naklen şu bilgiyi verir: "...Bâdehü Hamza-nâme'yi tanzim ettiler. Hicretin iki yüz altmış bir senesinde, 874 Ebu'l-Me'âlî bu te'lîfe âb-ü tâb verip altmış cilt etti. Meddahân-ı Rûm, bu altmış cildi fihrist ittihâz ederek üç yüz altmış cild Hamza-nâme yapmışlardır." (Köprülü, 1986: 381-Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, C.I, s. 525'ten naklen) Bu ifade, Kocatürk'ün Anadolu'da Hamzanâme'nin ilk defa 9. yüzyıldan itibaren söylenip yazıldığı ifadesine uygundur. (Aksoy, 2015) Bu bilgilerden ve benzer diğer bilgilerden hareketle Hamzanâme'lerin Araplar, Farisiler ve Türkler arasında yaygın olduğunu, halkın öğrenmek, eğlenmek ve manevi yönünü güçlendirmek için bu eserleri dinlediğini ifade edebiliriz. İnsanları etkilemek, onların duygularını coşturmak ve ahlaki-manevi bazı değerleri insanlara kazandırmak için anlatılan Hamzanâme'lerde hikâye-destan-masal tarzı kullanılmış, dikkatleri çekmek için olağanüstülükler yer verilmiştir.

Hamzanâme'nin günümüz Türkçesine çevrilen 51. cildinde de hikâye-destan-masal unsurları çokça kullanılmış, anlatımı çekici kılmak ve dinleyenleri etkilemek için olağanüstü olaylara ve kahramanlara yer vermiştir. Bu tarzın masal ve fantastik roman türleriyle benzerlikler gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Hamzanâme'nin 51. cildinde yer alan anlatım unsurlarını masal ve fantastik roman unsurlarıyla karşılaştırarak 9. yüzyılda anlatılmaya başlanmış bir edebi türün, geleneksel bir anlatım türü olan masal ile modern bir anlatım türü olan fantastik roman arasındaki benzerliklerini ifade etmeye çalışacağız.

Masal ve Unsurları

Çok eski dönemlerden beri hemen hemen her dönemde, her millette ve her toplumda, eğlenceli zaman geçirmek, çocukları eğitmek, insanlara nasihatte bulunmak, toplumsal hafızayı canlı tutmak, insanlar arasında ortak geçmiş oluşturarak birlikteliklerini güçlendirmek, geçmiş bugüne ve geleceğe taşımak için anlatılan, ilginç mekanlarda, olağanüstü kahramanların etrafında yaşanan olağan dışı olayların yer aldığı, sözlü edebiyat ürünlerinden biri olan masalla ilgili, bu alanda çalışma yapan kişilerce birbirinden farklı tanımlamalar yapılmıştır. Birbirinden farklı tanımların yapılması, türü tanımlamayı zorlaştırır da türün her dönemde geçerliliğini koruyan bir özelliktir. Masal alanında çalışma yapan ve bu konuda yetkin olan P. N. Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı (1999) adlı eserinde masalı, "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüyük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı." olarak tanımlar (Oğuz, 2008). Masalların

derlenmesinde, yazıya geçirilmesinde ve türü hakkında teknik bilgilerin ortaya konmasında çalışma yapan, bu konuda birçok araştırması olan S. Sakaoğlu, Gümüşhane Bayburt Masalları (2002) isimli kitabında masalı, “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Oğuz, 2008) tanımıyla anlatmıştır. Bu olanda otorite kabul edilen iki ismin tanımları dikkate alındığında masal türünde; kahramanların ve olayların olağan dışı olması ve mekânın ilgi çekici olması ön plana çıkmaktadır.

Arapça ‘mesel’ kelimesinden dilimize masal olarak geçmiş bu tür için Türkler arasında ‘ertegü, ertek, erteki, çöçak’ ifadeleri kullanılmıştır (Arıcı, 2004). Masalların ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte bu görüşlerin etkili olanı, 1856 yılında Çocuk ve Ev Masalları adlı kitabı yazan Alman Wilhelm Grimm’e aittir. Almanca kitabının öz sözünde masalların kaynağını, Hint dil dairesine giren masallar ve Avrupa dil dairesine giren masallar, (Arıcı, 2004) şeklinde ifade etmiştir. Masalların kaynağı ile ilgili diğer bir görüş Fransız Gedeon Huet’e aittir. Türk uzmanları tarafından da öncelenen bu görüşe göre masalların kaynağı hakkında sınıflandırma ‘mitolojik görüş, Hindolojik görüş ve antropolojik görüş’ (Arıcı, 2004) şeklindedir.

Edebiyatçı, tarihçi, toplum bilimci ve eğitimciler gibi birçok alanda uzmanların farklı amaçlarla araştırdığı, incelediği ve istifade ettiği masalların ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında farklı farklı bilgiler ve yorumlar bulunmaktadır. Yaklaşık 200 yıldır birçok uzmanın incelediği masallar; toplumların tarihi, kültürü, coğrafyası, inançları, günlük hayatları hakkında bilgi vermekte, geçmişle ilgili veriler elde edilmesine imkân sağlamaktadır.

Genel olarak hayvan masalları, asıl masallar, fıkralar şeklinde sınıflandırılan ve dinleyicisinin-okuyucusunun dikkatini çekmek, onlarda etki bırakmak, onların dikkatini uzun süre canlı tutmak için olaylara ve kahramanlarına olağanüstü haller kazandırılan masalları, diğer edebi türlerden farklı kılan ve masalın ön plana çıkmasını sağlayan unsurları şu şekilde ifade edebiliriz. Çoğunlukla toplumun var ettiği olağan dışı kişilerin yaşadığı olağanüstü olayları anlatan sanatsal türdür. Masallar; olaya dayalı, sanatsal metinler olup tekerlemeler ile başlarlar. Zaman ve yer belirsizdir masalda. Olaylar, hayalî mekânlarda ve belirsiz geçmiş zamanda geçer. Kahramanlar genellikle devler, periler, cinler, padişahlar, prensler vb. kişilerdir. Masallar iyi ile kötünün mücadelesini anlatır; masalda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Masallarda yalın, duru bir dil ve anlatım söz konusudur. Masalların başında, ortasında ve sonunda kalıp sözlere yer verilir. Masallarda iyilik, güzellik, doğruluk, yardımseverlik gibi evrensel değerler yer alır; dinî ve millî öğelere yer verilmez. Masalların söyleyeni belli değildir. Halk arasında dilden dile söylenerek gelecek kuşaklara aktarılan masallar, sonradan yazıya geçirilmiştir (Asutay, 2013).

Fantastik Roman ve Unsurları

Tarihin her döneminde ve her toplumda insanlar; duygularını, düşüncelerini, hayallerini, gelecek beklentilerini ifade etmek için pek çok yöntem ve araç kullanmıştır. Bu yöntem ve araçlar insan ve toplumlar üzerindeki etkisine var olmaya devam etmişlerdir. İnsana, mekâna ve doğaya ait birçok şey, zaman içerisinde nasıl değişti ise insanın duygularını, düşüncelerini, hayallerini, beklentilerini yani kendini ifade etme yöntem ve araçları da değişime uğramıştır. İfade yöntemleri arasında geçmişte çok önemli yer tutan masallar, efsaneler, halk hikayeleri, mitler, destanlar, fıkralar, deyimler, atasözleri, şiirler, tiyatrolar, öyküler, denemeler, makaleler, biyografiler ve romanlar zamanla bu değişime uygun olarak içerik ve şekil bakımından kendini güncellemiştir. İfade türlerindeki değişim, içerik ve şekil bakımından olduğu gibi yeni türlerin ortaya çıkması şeklinde de olmuştur. Fantastik roman türü de ifade türlerinde meydana gelen değişimler sonucunda ortaya çıkmış ve zamanla gelişmiş bir edebi türdür.

Çeşitli yönleriyle hikâyeye, destana, efsaneye, masala benzeyen roman, zamanla tüm dünyada yazılan-okunan bağımsız bir edebi tür olmayı başarmıştır. Roman, bir edebi tür olmayı başardığı gibi kendi içerisinde; tarihi, sosyal, natüralist, realist, romantik, tahlil, psikolojik, bilimkurgu, macera, postmodern, polisiye gibi farklı kategorilere de ayrılmıştır. Fantastik roman da roman türlerinden biri olarak son dönemlerde ön plana çıkmış, çok geniş okuyucu kitlesine ulaşmış bir türdür. Fantastik roman, edebiyatın önemli türlerinden biri olan ve modern zamanda tüm dünyada büyük bir okuyucu kitlesine sahip olan romanın bir çeşididir. Edebi bir tür olarak 18. yüzyıldan itibaren Fransa'da gelişen fantastik kavramının anlamı "gerçekte var olmayan, hayali"dir. Fantastik kelimesinin TDK Türkçe Sözlükte anlamı ise "sihirli, büyülü, inanılmaz, olağanüstü öğelerin oluşturduğu şey"dir. Fantastik kavramı ile ilişkili ve fantastik kavramının yerine kullanılan 'olağanüstü' kelimesinin sözlük anlamı ise TDK Türkçe Sözlükte, "alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade, olağanın, alışılmışın dışında"dır. Yüzüklerin Efendisi ve Harry Potter serileriyle tüm dünyada popüler olan fantastik roman, 2000'li yıllardan sonra dünya çapında okuyucu kitlesine sahip olmuş, birçok yazarın bu türde eser yazmasına neden olmuştur. İnsanlara gerçek dünyanın dışında bir dünya sunan ve insanları o gerçek dışı dünyada heyecanlandırabilen, mutlu edebilen ve dünya çapında bir üne kavuşan fantastik romanı, iki türe ayırmak mümkündür;

1. Birinci Tür Fantastik Romanlar: Okuyucuya gerçek olanın, bilinenin dışında coğrafyalar, ırklar, hayatlar vb. sunmayı amaçlayan romanlar.

2. İkinci Tür Fantastik Romanlar: Romanın genelinde gerçek dünyanın içinde gerçeküstü unsurlara yer vererek okuyucuyu şaşırtmayı, tedirgin etmeyi, tereddütte bırakmayı, kararsız kılmayı, kafasını karıştırmayı hatta eğlendirmeyi amaçlayan romanlar (Özlük, 2010).

Fantastik romanı, roman türü özellikleri açısından ele aldığımızda; mekân, zaman, olay ve kahramanlar hakkında şunları ifade edebiliriz. Fantastik romanda mekanlar açık mekanlar, kapalı mekanlar ve kamusal mekanlar şeklinde üçe ayrılır. Açık mekanlar; dünyalar, diyarlar, ülkeler, şehirler, köyler ve adalar şeklindedir. Kapalı mekanlar; evler, kulübeler, saraylar, şatolar, çadırlar, tüneller ve mağaralar şeklindedir. Kamusal mekanlar ise kaleler, tapınaklar, zindanlar, kuleler, federasyon binaları, hanlar ve ternalardır. Fantastik romanda zaman, iç içe geçmiş her an değişebilir şekilde kullanılmıştır. Kronolojik ve gerçek zaman kullanımlarının yanında farklı boyutlarda hızlı veya yavaş akan zaman dilimleri de kullanılmıştır. Bazen geçmiş, şu an ve gelecek zamanın iç içe kullanıldığı durumların yanında olayın tamamının farklı bir boyutta farklı bir zaman diliminde yaşandığı da olmuştur. Mekân ve zamanda görülen farklılık ve çeşitlilik fantastik romandaki olay örgüsünde de karşımıza çıkmaktadır. Büyülü olaylar, astral seyahatler, iksir unsuru etrafında cereyan eden olaylar, madalyon unsuru etrafında cereyan eden olaylar, rüyada cereyan eden olaylar şeklinde olağanüstü haller taşıyan olaylar gerçekleşmektedir. Mekân, zaman ve olayların farklı olduğu fantastik roman türünde kahramanlar da sıradan değildir. Büyücüler, cinler, devler, tanrılar, yarı tanrı insanlar, konuşan hayvanlar, ölümsüz insanlar gibi olağanüstü özelliklere sahip kahramanlar fantastik roman türünün vazgeçilmez unsurlarıdır.

Masal ve fantastik roman, edebi türler arasında, insanların duygu ve hayallerine hitap eden önemli türlerden ikisidir. Geçmişte masal, bugün ise fantastik roman ve masal, çocuk, genç, yetişkin; kadın ve erkek her yaşta ve herkese hitap eden, geniş bir okuyucu kitlesi olan iki türdür. Bu iki tür, dünya çapında geniş okuyucu kitlesine sahip olmakla birlikte okullarda-evde eğitim aracı, sanat dünyasında sinema ve tiyatroya ilham kaynağı olarak da kullanılmaktadır. Günümüzde modern edebiyatın ve sanatın birçok özelliğini taşıyan masal ve fantastik roman türlerinin unsurları, geçmişte yazılı ve sözlü edebi türlerde de bulunmaktaydı. 9. yüzyılda, sözlü edebiyat ürünü olarak ortaya çıkmış olan ve 14. yüzyılda yazıya geçirilen Hamzanâmeler de bu iki türün unsurlarını barındıran bir edebi türdür.

Hamzanâme'nin 51. Cildi

Hamzanâmeler, 14. yüzyılın destanlardan halk hikâyelerine geçişinin ilk örneklerindedir. Aynı zamanda, Eski Anadolu Türkçesinin dil bilgisi ve imla özelliklerini yansıtan önemli bir halk hikâyesidir. Hamzavî'nin bu eseri üzerine yapılan araştırmalara odaklanan Yelten, "Hamzanâme'nin Yeni Ciltleri ve Okunma Mekânları" başlıklı makalesinde henüz bulunmayan 40. ve 42. ciltleri dahil olmak üzere Türkiye'deki kütüphanelerde toplam 72 yazma nüsha olduğunu belirtmektedir (Yelten, 2013).

H. Hamza'nın karakteri etrafında şekillenen hikâyelerinin anlatılmaya başlanması, dokuzuncu asırdan itibaren çoğalmaya başlamış ve XIV. yüzyılda yazıya geçirilmiştir (Kocatürk, 1970).

Dokuzuncu asırdan itibaren yaklaşık beş asır dilden dile anlatılarak nesilden nesile aktarılan, Arap, Farsî ve Türkler arasında çokça sevilen sözlü edebiyat ürünü olan bu eser, yazılı eserlerin etkili olmaya başladığı on dördüncü asırda yazıya aktarılmaya başlanmıştır. Ahmedî'nin kardeşi Hamzavî'nin, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın kişiliği etrafında oluşturduğu ve onun kahramanlıklarını anlattığı Hamzanâme, bu asrın dinî-destânî mahiyetteki mensur eserlerindedir (Kartal, 2011). Cümlede belirtildiği gibi, Peygamber efendimizin süt kardeşi ve amcası olan olan, Müslüman olanlar arasında da ilkler arasında bulunan Hz. Hamza'nın hayatı ve kahramanlıklarını konu alan "Hamzanâme" adlı destânî hikâyeler, Arap kaynaklıdır ve sonrasında Farsîlerin anlatımı aracılığıyla Türk edebiyatına geçmiştir. Hz. Hamza'nın maceralarını anlatan bu eser, Araçlar arasında Sîretü Hamza, Esmârü'l-Hamza; İranlılar'da Kıssa-i Emîr Hamza, Kitâb-ı Rümûz-ı Hamza, Dâstân-ı Emîr Hamza; Türkler arasında ise Hamzanâme olarak bilinmektedir (Yelten, 2013).

Eserin yazıya aktarılmasından evvel, Türk toplumları arasında değer görmesi, dilden dile anlatılan, sevilen, hürmet gösterilen bir eser olması; anlatılan olaylarda geçen baş karakterin Türk milletine ait bir karakter olmamasına rağmen, Anadolu insanının İslam'ın sevgi ve hoşgörü anlayışına büyük saygı beslemesi, hikâyelerin özünde yiğitlik, mertlik ve cihat anlayışının öne çıkması, Türklerin bu eserde kendi benliğini bulması, zamanla yazılı bir metin haline gelmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır (Albayrak, 1997).

Hamzanâmeler, Bektaşîler ve Yeniçeriler arasında; kahvehanelerde, resmî kurumlarda, evlerde, hastanelerde, dükkânlarda kıraat olundu ifadesiyle bu mekânlarda Hamza-nâmelerin okunduğu bilinmektedir (Yelten, 2013).

Hamzanâme'nin (51. Cilt) Nüsha Tanıtımı

Eserin bir örneği İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Nadir Eserler Kütüphanesinde yer almaktadır. Bu çalışmada, 51. cildin 96 varaktan oluşan nüshasını ele aldık. Metin, harekesiz olarak yazılmıştır. Metnin başlangıç bölümünde kaçınıcı cilt olduğu belirtilmektedir ve sonrasında "Râviyân-ı aḥbar ve nâkilân-ı aşâr ve muḥaddişân-ı rüzgâr" sözleriyle devam etmektedir. Hikâyede genel anlamda sade ve anlaşılır bir dil kullanılmasına rağmen, bazı varaklarda ağır ve süslü bir dilin kullanıldığı da gözlemlenmektedir. 96 varaktan oluşan eserin sayfa satır sayıları 17'dir.

Hamzanâme'nin (51. cilt), genellikle olağanüstü yerler ve karakterleri içeren bir yapısı vardır. Hikâye, eserin başkarakteri Hamza'nın yaşadığı olaylar etrafında şekillenmiştir. Bu sebeple, eser Hamzanâme olarak adlandırılmış ve yazarı da Hamzavî olarak bilinmelidir. Eserin çok geniş bir alana yayılmış olması ve birbirinden farklı toplumların anlatımlarında yer alması, eserin içerik olarak çok zengin olduğunu kanıtlar. Müellifin çoğunlukla sade ve anlaşılır bir anlatımı tercih etmesi ve genel olarak Anadolu ağızlarına yer vermesi, eğitilmiş kişilere hitap etme endişesinin

aksine halkın geniş kitlelerinin anlayabileceği bir dilde yazıldığını gösterir. Bu durum, eserin geniş kitlelere ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

Hamzanâme'nin 51. Cildinde Masal ve Fantastik Roman Unsurları

9. yüzyılda sözlü gelenek ürünü olarak ortaya çıkmış ve 14. yüzyılda yazıya geçirilmiş Hamzanameler, kahramanlar, mekanlar, olaylar ve zaman açısından olağanüstü özellikler taşıyan ve bazı yönleriyle masal ve fantastik romanlara benzeyen bir eserdir. Tespit edilen 72 ciltte de benzer özellikler taşıyan Hamzaname'nin 51. cildi, masal ve fantastik romanlarla karşılaştırıldığında bazı yönlerinin ortak olduğunu ifade etmek mümkündür.

Hamzaname'nin 51. cildinde; insan, hayvan, bitki vb. varlıklardan oluşan kahramanlar; cinler, periler, devler, ifritler, konuşan hayvanlar, büyük, güçlü, ölmeyen, tanrısal insanlar, hızlı hareket edebilen, yok olabilen varlıklar şeklinde yer alıyor.

[16b/1-3] ...hedâyâ ve peşkeşleri bālâ-ğadd dıvler Öifritler getirüp (2) cümlesinüñ öñinde äyñne-ten Öifrit Sâhib-ğırân tarafına (3) çekildiler.

[37a/14-15] ...Ähir şeytân azdırup (15) kâfir idüp Tengriliğ daÖvâsın hâşâ sümme hâşâ eyledi.

[37b/9] Toğsan iki eriş ğad çekerdi Liğâ

[38a/5-6] Ol bâğun bir cānibinden bir ejderhā mekān tutmuş idi. (6) Çıqup Zerdeheşt'i yutmaq diledi.

[40a/2-8] Zerdeheşt-i laÖğün birkaç gün halvetine girüp iki cin müsahhar (3) idüp Liğâ'ya taÖğün itdi. "Zinhār bunları şu isimleri (4) okıyup ol iki cin senden ayrılmazlar." didi. Liğâ da gördi ki (5) iki dāne cin žāhir oldi. "Buyur iy Ahter-i Bahter, emriñüz nedür?" (6) didiler. Biri sağında biri solında geçüp turdılar. Güyā (7) sağında olan cin hayra meómür, solında turan cin şerre (8) müteÖallığ işleri bitürmege meómür. İşte Liğâ bir yirden bir ādeme (9) yāhūd bir ğayrı nesneöi getürmek isterse bunuñ birine emr idüp (10) fevrj varup hāzır iderlerdi.

[50a/13-17] (13) Dıvāne bir dırahta sarılup kütür kütür yirinden qoparup (14) ve getürüp Bahtgān'ın üzerine atdı. Eger bir cānibe fırlamaza (15) ğurd u hāşhāş olurdu. Bahtgān hay yabān delüsi (16) bir cānibe atılınca dıraht bir taşa toğınup taş ğurd (17) oldı, pāreleri etrafā sağıldı.

[72b/7-14] śāhrāya geldi gördi bñ-nihāyet ğubbeler var beyāz, birbiri (8) yanına vazÖ olınmış. Birine yapışup ğaldurmak ğābil degül. (9) Ğāyet sengin. Meger bunlar ğuş yumurtaları idi. Ğançer ile veledi (10) gördi. Kimi tāze ve kimi yavru olmış ki her biri ğoyun ğadar (11) var, boğazlayup āteş yağup kebāb itdi ve yedi, (12) istedi ki biraz uyhu uyuya. Hevādan bir Öağim ğavğā qopup (13) "Hay nedür?" diyüp gördi ki ol ğadar ulu ğuşlar žāhir (14) olup eñ küçüğü fiğ ğadar var.

[75a/14-17] Biraz gidüp bir ejderhā (14) žāhir oldı. Üç başlu müħib-süret, server bir oğ (15) gizleyüp gözinden urup ğafāsından çıqup bir tarafa (16) çatıldı. Gördi bir bed-liğā Öacüzedür helāk olmuş, meger ÖAlğame (17) cāzū idi, şükr idüp yolına gitdi.

[75b/12-13] Ğızır Öaleyhi's-selām yitişüp ğapup bir mağāma (13) qoyup gitdi.

[77b/13-17] "Saña bir at (14) vireyim. Şöyle ğuş gibi ber-hevā gidüp mağşūdına irişdürür." (15) diyüp ÖAccel süvār olup bunlara vedāÖ idüp bir gün bir gicede (16) ber-hevā gidüp ikinci gün bir sü kenārına indi. Serveri öte (17) cānibine getürüp rağş yire inüp tırdı.

[77b/13-17] "Saña bir at (14) vireyim. Şöyle ğuş gibi ber-hevā gidüp mağşūdına irişdürür." (15) diyüp ÖAccel süvār olup bunlara vedāÖ idüp bir gün bir gicede (16) ber-hevā gidüp ikinci gün bir sü kenārına indi. Serveri öte (17) cānibine getürüp rağş yire inüp tırdı.

Hamzana'nın 51. cildinde bulunan örnek metinlerde geçen; konuşan hayvan, uçan at, ejderha, olağanüstü güçlere sahip insan, cin, dev, peri, ifrit vb. varlıklar, masal ve fantastik romanda geçen kahramanlarla benzer özellikler göstermektedir.

Hamzaname'nin 51. cildinde yer alan mekanlar özellik bakımından masal ve fantastik romanda yer alan mekanlara benzemektedir.

[10b/9] Beni kapup Kâf cezirelerinden (10) birine bırak.

[46a/1-6] Ve yine şehriñ sağ tarafında bir yirde yedi kat bārū (2) çevirüp içinde bağlar, bağçeler, bostānlar, köşkler, sarāylar, (3) altundan gümüşden havuzlar yapup içine kıum, incü ve cevāhir (4) dökdiler. Dıvārları hālîs gümüşden. Buña ol kadar şim (5) ve zer harç itdi ki hesāba gelmez ve serāyları ve köşklere muraşsa (6) döşekler, dıbālar ile döşeyüp...

[70b/12-15] Bir Őažim şehir (13) vardır. İçi tolu perî ve cinnîdür. Benüm atam ol diyârda şahdur. (14) İsmine Tāmūs-ı Şāh-ı perî dirler, çok Őaskere mâlikdür. Ol şahrâda (15) olan dıraht-ı meyve cennet mişâli, ziyâde hûb vilâyetdür.

[75b/12-13] Hîzır Öaleyhi's-selām yitişüp kapup bir maķāma (13) koyup gitdi.

[76b/1-9] ŐAccel öyle zamāni olunca (2) gidüp bir Őažim mağāreya gelüp kapudan içerü girüp bir zamān (3) gitdi gördi ziyâde vâsiŐdür. Ve hücrelerin nihāyeti yok. Bir kapudan (4) sadā gelür gök gürleri gibi. Server bî-pervā içeri girüp gördi. (5) Orta yirinde bir altın taht üzerinde bir perî mahbûbesi karar eylemiş. (6) Güyâ ki mehtāba beñzer ve karşusunda bir pülād kürsi, üzerinde bir dıv (7) üç başlu, orta başı file beñzer ve biri deve ve biri arslan başına (8) beñzer on iki elli, niçeleriniñ her biri birer hayvān nicesi gibi tırnakları (9) hançer mişâli yüz yetmiş eriş kıadıyla söyledükçe mağāre güm güm öter.

Örnek metinlerde yer alan, olağanüstü mağara, periler şehri, cinler ülkesi, periler ülkesi, büyülü mekanlar, Kaf dağı gibi mekanlar, masallarda ve fantastik romanlarda geçen sıra dışı, olağanüstü, etkileyici mekanlara benzemektedir.

Hikâye, masal ve fantastik roman gibi edebi eserlerin önemli unsurlarından olan olay ve zaman unsurları kahramanlar ve mekanlara bağlı olarak ortaya konulan unsurlar olduğu için Hamzaname'nin 51. cildinde bulunan ve yukarıda kahramanlar ve mekanlar için yazılan örnek metinler, Hamzaname'deki zaman ve olaylar hakkında da bilgi vermektedir. Uzun zaman dilimleri, göz kapatıp açınca kadar kısa sürede gerçekleşen büyük olaylar, uzak kavramını anlamsız kılan hızlı gidiş gelişler, perilerin, cinlerin ve ifritlerin zamanı kullanma biçimleri Hamzaname'de zamanı olağan dışı kılmakta, eseri etkileyici ve olağanüstü kılmaktadır. Bütün bu olağanüstü kahramanlar, olağanüstü mekanlar ve sıra dışı zaman dilimlerinde gerçekleşen olayların normal olması mümkün değildir. Bu nedenle Hamzaname'de geçen olaylar, dinleyicinin ve okuyucunun ilgisini uzun süre çekebilen, okuyucuyu hikâyenin içinde tutan masal ve fantastik romanlardaki olağanüstü olaylarla benzerlik gösteren olaylardır.

SONUÇ

Tarihin belli bir döneminde, Türkler, Farisiler ve Araplar arasında etkili olmuş, ağızdan ağıza anlatılarak çoğalmış ve zamanla toplumların ortak ürünleri olmayı başarmış bir eserdir Hamzanâme. İslam dininin toplumsal hayatta etkili olduğu bu üç toplumda halkın büyük çoğunluğu tarafından beğenilmiş bu eser yoğun olarak İslam dinine ait unsurlar barındırdığı gibi bu toplumların İslam öncesi kültürlerinden de izler taşımaktadır.

Sözlü edebiyat ürünleri içerisinde önemli bir yeri olan Hamzanâme'nin 51. cildi, 96 varaktan oluşmakta olup baştan sona kadar sürükleyici ve etkileyici bir eserdir. İnsanları eğitmek,

toplumsal birlikteliği pekiştirmek, yaşanılanları geleceğe taşımak için ortaya konulan; okuyucuyu hikâyenin içinde tutarak okuyucuda merak duygusunu canlı tutan eser; kahramanlar, mekân, zaman ve olaylar açısından masal ve fantastik romana ile benzer unsurlar taşımaktadır. Büyü, devler, ifritler, cinler, periler, ejderhalar, uçan atlar, konuşan hayvanlar, güçlü-kuvvetli- cüsseli, tanrısal özellikler taşıyan kahramanlar, cinler ülkesi, periler ülkesi, mağaralar, kaleler, dağlar gibi olağan dışı mekanlar, yaşadığımız zaman anlayışından çok farklı zaman unsurları Hamzanâme'yi masal ve fantastik romana benzer kılan unsurlardır. 1100 yıl önce ortaya çıkmış bir eser olan Hamzanâme'nin, insanlık tarihinde önemli bir yer tutan masal ve modern dönemde ortaya çıkmış fakat kısa sürede tüm dünyada ilgiyle okunan ve birçok sinema filmine konu olan fantastik romanla birçok benzer özellikler taşıması, eserin o dönemde ne kadar güçlü bir eser olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ortaya çıktığı dönemde sevilmiş ve hızla geniş bir coğrafyaya yayılmış Hamzanâmeler, zamanla tür olarak ortadan kalksa da türe ait unsurlar farklı edebi türler içerisinde varlığını devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2015). Hamzanâme Örneğinde Uzun Anlatıların Eğitici İşlevi, <https://www.ayk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.10.2023)
- Albayrak, N. (1997). Hamzanâme. TDV İslâm Ansiklopedisi. Cilt 15. İstanbul: Diyanet Yay. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamzaname> (05.08.2023)
- Arıcı, A. F. (2004). Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları, S. 1, A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 159.
- Asutay, H. (2013). Çocuk Yazınının Fantastik Dünyası: Masallar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2013, Ankara-Turkey
- Kocatürk, V. M. (1970). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Kitabevi.
- Oğuz, M. Ö. (2008). Masallar, <https://acikders.ankara.edu.tr> (Erişim Tarihi: 20.09.2023)
- Özlük, N. (2010). Türk Edebiyatında Fantastik Roman, S. 2, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yelten, M. (2013). Hamza-nâme'nin Yeni Ciltleri ve Okuma Mekânları. *Turkish Studies*, 8(9), 151-165 <https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-1cf927c3-0a56.pdf> (05.10.2023)

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2024, 7(4): 326-333.

DOI: [10.26677/TR1010.2024.1395](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1395)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Türk Lehçelerinde Organ Adlarının Karşılaştırılması

Selin MERCİMEK, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, e-posta: selinmrc275@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7067-1895>

Öz

Bu çalışmada *lehçe* kavramı Çağdaş Türk Lehçeleri dersleri adlandırmasındaki anlamıyla kullanılmıştır. Lehçeler arası kurulan ilişkide coğrafi konum, kültürel ve siyasî paylaşımlar etkilidir. Geçmişten günümüze Türklerin mücadelesini sürdürdüğü coğrafyanın büyüklüğü ve etkileşimde oldukları kültürel yapı dillerini de etkilemiştir. Bu etki Türk dünyasında lehçe, ağız ve şiveler oluşması bakımından zengin bir sonuç doğurmuştur. Bir dilin akrabalık ilişkilerini belirlemek ve tasnifini yapabilmek için temel söz varlıklarından yararlanmak önemli bir yoldur. Türk lehçelerinde vücut organlarının adlandırılması bu bakımdan ilgi çekici sonuçlar doğurabilir düşüncesinden hareketle yapılan bu incelemede yer yer köken bilgisi, şekil bilgisi ve ses bilgisiyle ilgili bilgilerden yararlanılmış ve değerli verilerin elde edilebileceği görülmüştür. Bu incelemeler sonucunda elde edilecek verilerin öncelikle bu lehçeleri konuşanların birbirini anlaması kolaylaşacak ve bu lehçelerin akrabalığı tezini de güçlendirecektir. İnsanlar kendilerinin ve hayvanların bedenlerinin birimlerine ve vücut parçalarına çeşitli adlar verir. Türk dilinin lehçelerinde organ adları bazen ortaklık bazen benzerlik bazen ise tamamen değişiklik gösterir. Coğrafi uzaklıkla birlikte farklılıkların ve değişimin arttığı görülür. Bu çalışmada Türk dilinin lehçeleri ile birlikte coğrafi yakınlıktan ve etkileşimden dolayı ele alınan organ adlarının Rusça karşılıkları da hazırlanan tabloda yer alır. Böylece Türkiye Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Tatar Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Rusça organ adlarının mukayesesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dilbilimi, Türkçe söz varlığı, organ adları, Türk Lehçeleri, Türk Lehçeleri Örnekleri

Makale Gönderme Tarihi: 21.02.2024

Makale Kabul Tarihi: 03.04.2024

Önerilen Atıf:

Mercimek, S. (2024). Türk Lehçelerinde Organ Adlarının Karşılaştırılması, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 326-333.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(4): 326-333. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1395](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1395)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Comparison of Organ Names in Turkish Dialects

Selin MERCİMEK, MSc. Student, Kırşehir Ahi Evran University, Institute of Social Sciences, Kırşehir, e-mail: selinmrc275@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7067-1895>

Abstract

Geographical location, cultural and political sharing are effective in the relationship between dialects. It also affects the size of the geography where the Turks have struggled from past to present, and the languages of the cultural structure they interact with. These effects create wealth in the Turkish world. In order to determine the kinship of a language and to classify it, the basic vocabulary of the language is used. By revealing their origins, interests and structures, a comparative analysis of organ names is made with the sound changes determined among Turkish dialects. The basic names and common phonetic features that do not change as a result of these examinations support the kinship between the dialects. These organ names, which are discussed, are the basic terms used to determine the connection and separation between dialects. People give various names to the body parts of animals along with their own bodies. In the dialects of the Turkic language, the names of the organs sometimes show similarity and sometimes completely change. It is seen that differences and change increase with geographical distance. The Russian equivalents of the organ names, which are discussed due to geographical proximity and interaction with the dialects of the Turkish language, are also included in the table given. Turkey Turkish, Bashkir Turkish, Azerbaijan Turkish, Kyrgyz Turkish, Kazakh Turkish, Tatar Turkish, Turkmen Turkish, Uyghur Turkish and Russian organ names are compared.

Keywords: Linguistics, Turkish Vocabulary, Names of Body Parts, Turkish Dialects, Comparative Turkish Dialects, Examples of Turkish Dialects, Dictionary of Turkish Dialects.

Received: 21.02.2024

Accepted: 03.04.2024

Suggested Citation:

Mercimek, S. (2024). Comparison of Organ Names in Turkish Dialects, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 326-333.

GİRİŞ

Lehçe, bir dilin bilinmeyen zamanlarında ayrılmış bölümlerine ya da bir dilin birbirinden uzak bölgelerde farklı sebeplerle değişikliğe uğramış hâline denir. Türk dilinin kollarını ifade ederken lehçe, şive, ağız kavramları kullanılır. Dil lehçelere ayrılarak değişmeye ve dönüşmeye başlar. Dilin lehçeleşmesi için konuşan bir topluluğun coğrafya değiştirip göç etmesi, kültürel bakımdan farklılaşması, canlı bir ağıza sahip olması, topluluğa özgü siyasi-sosyal ilişki ve alfabe gerekir. Bu şartlar birbirini takip eden ve tamamlayan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu değişim ve dönüşüme en fazla direnç gösteren kelimeler temel kelime ve söz varlıklarıdır. Canlı varlıkların organları, temel kelime ve söz varlıkları olduğundan dildeki lehçeleşmeyi gösterebilmek için kullanılan örneklerdir. Cinsel organ adları ise toplumların tercihine göre değişir. Bazı toplumlar bu adları müstahcen olarak düşünür ve başka bir dilden alıntı yapar ya da çocuk dilindeki kullanımını devam ettirir.

Türk dili ve Türk dilinin lehçeleri büyük bir coğrafyayı kapsamaktadır. Coğrafi yakınlıkla birlikte sosyal ve siyasi etkileşim lehçeler arasında birtakım ortaklık oluşturur. Bu belirlenen ortak ses ve temel kelimeler dil akrabalığını göstermekle birlikte bir yandan da lehçeleri birbirinden ayırır. Bu büyük alan Türk dilinin araştırıp, incelenmesi zorlaştırır. Türk dili; tarihi zaman, coğrafi yer, dönem ve lehçelere bölünerek incelenir. Böylece dilin tarihsel gelişimi, coğrafi etkileşim ve lehçeleşme süreci, lehçelerin birbiri ile olan akrabalığı, ses ve yapı benzerlikleri ya da farklılıkları ortaya konur.

Geçmişten günümüze dil ve lehçeler üzerine birçok çalışma ve inceleme bulunmaktadır. Bu çalışmalar ve incelemeler arasında bir dilin lehçeleri arasındaki akrabalığı ya da farklılıkları en iyi lehçeler üzerine yapılmış sözlükler ortaya koyar. Radloff'un "Türk Lehçeler Sözlüğü" bu kapsamda hazırlanan temel sözlüktür. Hüseyin Kazım'ın "Büyük Türk Lügatı" da bu alanda çalışılan farklı bir eserdir. Türk diyalektleri hakkında ilk eser ise Kaşgarlı Mahmud'un "Divanü Lugat-it Türk" adlı sözlük niteliğindeki eseridir. Yapılan bu çalışmalar eski metinlerden ve halk ağzından derlenen kelimelerden oluşur. Bu metinlerin incelenmesi yapılırken dönemlere ayrılarak ve lehçeler arasında mukayese yapılarak ses, söz, kelime, söz varlıkları arasında olan ilişki ortaya konulmaktadır.

Makalede Çağdaş Türk diyalektleri arasında değişmeye ve dönüşmeye en direnç gösteren kelimeler ve söz varlıkları olan organ adları Rusça karşılıklarıyla birlikte mukayese edilecek ve dizini yapılacaktır.

TÜRK DİLİ VE LEHÇE

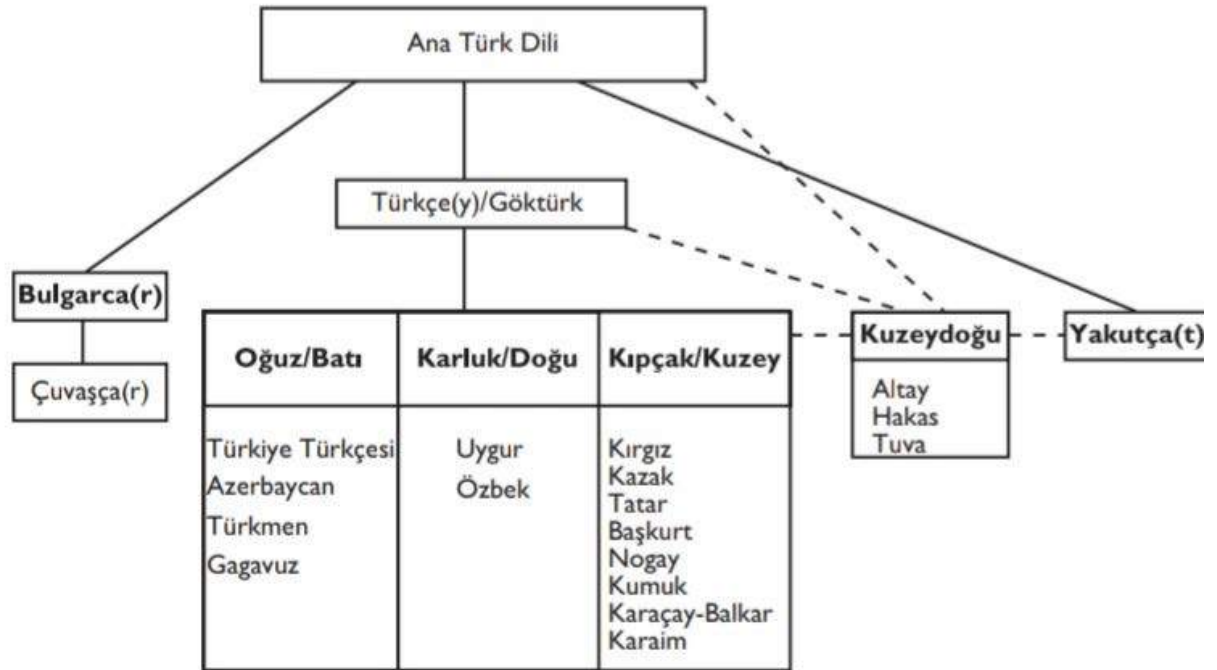
Lehçe, dilin bilinen döneminden önce karanlık ve izlenemeyen döneminde kendisinden ayrılmış olan fonetik (sesbilgisi) ve morfolojik (biçimbilgisi) farklılıklar gösteren kollarına denir. Türk dili sınırı çizilemeyen bir alanda doğar birtakım ilişkiler ile birlikte farklı kollara ayrılır. *"Türk dili tarihi gelişim seyri içinde dilin kendi doğal yapısından kaynaklanan değişmeler yanında çeşitli coğrafi değişmeler farklı sosyal kültürel çevrelerle ilişki gibi dış faktörlerle bütün dillerde olduğu gibi bir yanda değişmiş, bir yandan da kollara ve diyalektlere ayrılmıştır"* (Barutçu 1992: 47). Türk milletinin yaşamış olduğu geniş coğrafya, siyasi ve kültürel etkileşim Türk dilinin kollara ayrılmasına neden olmaktadır. Ekonomik ilişkiler ve yerleşim yerlerinde yaptıkları değişimler konuştukları dilde etkisini göstermektedir. Yaşanılan bu ilişki var olan dili değiştirip birtakım farklılıklar ortaya koymaktadır.

Türk dili dünya dilleri arasında geniş bir coğrafi alanı kapsayan ana dillerden bir tanesidir. *"Türk dilinin kavram alanı ve başlangıcından bugüne yaptığı işlev göz önüne alınırsa, bu kullanımın sakıncaları açıkça görülecektir. Nitekim diğer Türk cumhuriyetleri boy veya coğrafi adla anılırken, Anadolu*

Türklerin Türk adıyla anılması, Türk ve Türkçe kelimelerinde bir anlam daralması yaratmıştır. Böylece Türk adı Türkiye Türkleri, Türkçe de Türkiye Türkçesi ile sınırlandırılmıştır. Günümüzde Türkçe sözü yavaş yavaş gerçek ve genel anlamıyla kullanılmakta ise de, dünya da bu ad yaygın biçimde Türkiye Türkçesi karşılığında kullanılmaktadır. Aslında Türkiye’de konuşulan dil, sadece Türkçenin bir lehçesidir ve özel adı Türkiye Türkçesidir. Türkçe dar anlamda Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmi dili, geniş anlamda ise dünya üzerindeki bütün Türk soylu halkların değişik coğrafyalarda, çeşitli lehçeler halinde konuştukları dilin adıdır” (Buran 2013: 30). Türkçe sadece Türkiye Cumhuriyetinde konuşulan bir dil değildir. Kökeni çağlar öncesine dayanmaktadır. Türk dili, Göktürk Yazıtları’ndan Ali Şir Nevai’ye kadar ulaşan farklı bölgelere dağılan, gelişen ve günümüze kadar canlılık göstererek süregelen bir dildir. Bu geniş coğrafya, tarih ile ilişkilendirildiği zaman Türk dilinin lehçelere ayrılmasına sebep olmaktadır. Farklı lehçelere dair ilk bilgiler Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde yer almaktadır.

Türk lehçelerinin ayrımı yapılırken gramer (dilbilgisi) bakımından detaylı incelenmesi, lehçelerin ve lehçelerde kullanılan temel kelimelerin karşılaştırılması, ortak ya da farklı özelliklerin belirlenmesi, lehçelerdeki dil özelliklerinin o lehçeyi konuşan topluma ait olup olmadığının belirlenip tarihi ve etnolojik incelemesi, lehçelerin eski ya da yeni buluşlarının karşılaştırılması ve lehçelerin tarihi gelişimi ve yöneliminin belirlenmesi gerekir.

Lehçelerin ses ve şekil bilgisel ortaklıkları ve farklılıkları belirlendikten sonra Türk dilinin tarihi, coğrafi, topluluk adlarına ve dil özelliklerine göre gruplandırılır. Ahmet Buran, Türk dili ve lehçelerinin gelişimini ve tasnifini genel hatlarıyla şöyle bir tablo ile gösterir:

Şekil 1: Buran ve Tulum (2018: 28).

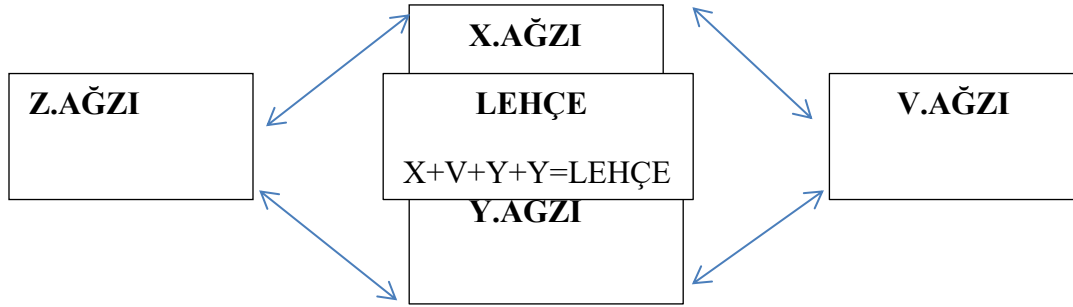
Türk dili kollara ayrıldıktan sonra lehçeler o Türk boylarının adı ya da coğrafi bölgenin adı ile ilişkilendirilerek nitelendirilir. Bu adlandırma Türk lehçelerinin tasnifine kaynaklık etmektedir.

“Her çalışma kendinden önceki çalışmaların eksik yönlerini yanlışlarını ve tasniflerde ele alınmayan noktalarını aydınlığa kavuşturmayı hedeflemiştir. Fakat yine de Türk lehçelerinin esaslı ve nihai bir sınıflandırması yapılmış sayılmaz. Çünkü geniş coğrafyaya yayılmış ve binlerce yıllık bir tarihe sahip,

üstelik tarihi dönemlere ait yazılı belgeleri sınırlı olan bu dilin sınıflandırılmasında her lehçenin ayırt edici yönü ve diğer lehçelerle farklılıklarını tespit etmek güçtür” (Akar, 2005: 50). Bu geniş saha Türk dilinin incelenip araştırılmasını zorlaştırmaktadır bu sebeple birçok Türkolog Türk dilini şekil, ses, çekim ve yer-yön özelliklerine göre gruplandırmaktadır. Batı devletlerinde yapılan çalışmaları bir yana bırakırsak, Türk lehçelerinin araştırılıp sınıflandırılması yakın bir dönemi göstermektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte Türk devletlerinin bazılarının da özgürlüğünü kazanması bazılarının da rahat seviyesinin artması iletişim ve etkileşiminin artması araştırmacılar tarafından araştırıp incelenmesini kolaylaştırmaktadır.

LEHÇELEŞME

Bir dilin lehçeleşmesi için belirli ağızların birleşmesi ilk aşama olarak kabul edilmektedir. Bir kavmin coğrafi ve kültürel gerekçelere bağlı olarak çok sayıda lehçesi olabilir. Bu lehçelerin her biri siyasi bir kuvvetin karar vermesi ile yazı dili haline gelmektedir.

Bu aşamalar gerçekleşirken dil her an değişir ve gelişir. Türk dilini konuşanları coğrafi, kültürel, sosyal şartları değiştikçe kendi içerisinde ağız farklılıkları artmaya devam eder. Bu değişim ve farklılıklar ilk olarak ses, fonetik ve ekler olmak üzere üç başlık altında karşımıza çıkar. Bu değişimlere en fazla direnç gösteren kelimeler temel sözcük varlıklarıdır.

Dilin lehçeleşmesi için bir kavmin içinde bulunan topluluğun konuşanlarının yaşadıkları coğrafyadan çeşitli nedenler ile ayrılması, göç etmesi gerekmektedir. Coğrafi farklılık siyasi ve kültürel farklılığı da beraberinde getirmektedir. Dilin kendi içerisinde bulunduğu değişim ve devinim farklı bir coğrafyada daha da hızlanmaktadır. Toplumsal ve kültürel farklılaşmanın canlı bir şekilde görüldüğü alan dil ve edebiyattır. Bu yaşanan aktarım ve dil farklılaşmasına dil ve edebiyat geçmişten günümüze köprü olmaktadır. Dilin canlı bir şekilde değişip dönüşerek ilerlemesinin, coğrafi değişimin, siyasi, ekonomik, kültürel şartların sağlanmasının yanı sıra siyasi bir kuvvet tarafından benimsenip, destek verilmesi beylik ve devletler arasında yazı dili, yazışma dili olarak kabul görmesi gerekmektedir.

“Devlet; parayı, orduyu, hukuk ve eğitim sistemlerini bağımsızlığının sembolü olarak görür. Bu alandaki işlerin yürütülmesini ise bürokrasi sayesinde yapar. Bürokrasi esas olarak bir yazışma dili üzerinde yürür. Bunun için devletin mutlaka yazı diline ihtiyacı vardır. Bu bağlamda tarihte kurulmuş Türk devletlerinin de kendilerine mahsus bağımsız birer yazı dilleri olmuştur” (Tekin, 1974: 66). Bir dilin farklı kollara ayrılan lehçelerinin siyasi olarak desteklenmesi ve yazı dili olarak yazışmalarda kullanılması gerekmektedir. Kullanılan bu yazı dili bağımsızlığın bir simgesidir.

Tablo 1. Organ Adlarının Karşılaştırılması

	T.T	Az.T	Bş.T	Kz.T	Kr.T	Öz.T	Ttr.T	Tr.T	U.T	Rusça
1	ağız	ağız	avız	avız	öz	ağız	avız	ağız	eğiz	rot
2	akciğer	ağciyâr	üpkâ	ökpe	öpkö	öpkâ	üpkâ	öyken	öpkâ	lëgkoe
3	avuç	avuç	us töbö	uvıs alakan	üç	havuç kısım kâift	uç tâbi	ovuç	aç avuç sükim	ladon
4	ayak	ayaq	ayak	ayak	ayak but	âyâk	ayak tâpi	ayak	ayak put	stupnyâ
5	bacak	bacag	ayak bot	ayak	but	âyâk	ayak bot	büt	put ayak	naga lapa
6	bağırsak	bağırsag	isäk	işek	içegi	içäk	içäk	içeğe	üçây	kişka
7	baş	baş	baş	bas	baş	bâş	baş	baş	baş	glava
8	beyin	beyin	baş miyihî	muy	mé	miyâ	mi,cilik	beyni	muñâ miyâ	mözg
9	biyik	biğ	miyik	miyik murt	murut mayk	maylöv	miyik	murt	burut moylov	usı
10	boğaz	boğaz	boğaz tamak	tamak alkım sağak öreş	tamak	hâlkum tòmâk	bugaz tamak	boğaz	boğaz tamak	görlo
11	boy	boy	buy	boy	boy	boy	buy	boy	boy	róst
12	boyun	boyun	muyın ünâs	moyın	moyun	boyün	muyın	boyun	boyun	şeya
13	böbrek	böyräk	böyör	büyreğ	böyrök	büyräk	böyir	böyrek	böräk	pâç ka
14	böğür	böyür	yan kabırğa	büyir	kaptal	yan	kabırğa yan	böyür bıkın	yan bıkın	bók
15	ciğer	ciyâr	bavır	bavır	bâr	bağır cigâr	bavır	ciğer bağır	Beğir cigâr	peçen
16	çehre	çöhrâ üz	yöz bit kiyâfât	pişin bet jüz	cüz bet	çehrâ bet	bit yöz kiyâfât	yüz	bet çâhrâ yüz	litsâ fizianómiya
17	çene	çânâ	iyäk	iyek	èk	iyäk	iyäk	eñek	iñäk sakak	podboródok
18	dalak	dalag	talak	talak kök bavır	kök bâr	täläk	talak	dälak	tal	selezänka
19	damak	damag	añkav	toñday	toñday	tängläy	añkav	kentlevük	tañlay	nöba
20	dil	dil	til tilmâr daklad	til	til	til	til nâtk daklad	dil	til	yazık reç'
21	diş	diş	tiş	tis	tiş	tiş	tiş	diş	tiş çiş	zub
22	diz	diz	tiz	tize	tize	tizzâ	tiz	diz	tiz	koléno
23	döş	düş	tiş kükräk	tös kökirek	töş	töş	tiş kükräk	düş	tüş	qrud'
24	dudak	dodag	irin	erin	erin	lâb	irin	dâdak	kalpuk lâv	gubâ
25	el	âl	kul	kol	kol	kol	kul	el	âl	ruka
26	gırtlak	gırtlag	tamak töbö	kâmey	kekirtek	hikldak	tamak töbi	boğaz	gekirtäk	gortan'
27	göbek	göbäk	kindik	kindik	kindik	kindik	kindik	gâbek	kindik	pupäk
28	göğüs	köks	kükräk tüş	tös kökirek kevde	kökürök	kökräk	kükräk	gâvüs kükrek	kâksâ	grud
29	göz	göz	köz	köz	köz	köz	küz	göz	köz	glaz óka
30	kalça	omba	bot yanbaş	san	san	sân	bot yanbaş	bıkın yânbaş	yañpaş	bedro
31	kalp	ğalb	yöräk	jürek dil	cürök	kalb yüräk	yöräk	kalp yürek	kâlb	serdtse
32	kara ciğer	gara ciyâr	bavır	bavır	bör	cigâr	bavır	bağır	beğır	Peçen'
33	karın	garın	karın korhak	karın askazan	karın askazan	kârin	karın korsak	garın	kerin	jivot çrevo
34	kasık	gasıg	kasık	şap	çat çap	çât	kasık	gâsık	çat çap	lozhka
35	kaş	gaş	kaş	kas	kaş	kâş	kaş	gâş	kaş	brov
36	kirpik	kirpik	kirpik	kirpik	kirpik	kiprik	kirtik	kirpik	kirpik	resnitsa
37	mide	mädâ	aşkazon karın	askozan	aşkazon	medâ aşkâzan	aşkazon karın	aşgâzon	aşkazon	jeludok
38	omurga	onurğa	umurtka umurtkalık	omirtka	omurtka	umurtka	umirtka	onurga	omurtka	spimoy hrebet
39	omuz	çiyin omuz	kulbaş iñbaş yavrin yilkâ	ıyık	iyin	yelkâ omiz	cilkâ iñbaş kulbaş	omuz çiğın	omuz mürâ	pleço
40	saç	saç	säs	şaş	çaç	sâç	çâç	saç	saç çaç	volas
41	sakal	saggal	hakal	sakal	sakal	sakâl	sakal	sakal	sakal	boroda
42	sırt	sirt	arka hurt	arka art	beliarka	ârka	arka sirt	arka	arka	spina
43	topuk	topug	tubık üksâ	tobık	sağonçok	topık tãvan	tubık ükçâ	topuk öke	topuk tapan	kabluk
44	vücut	vücut	tân gâvdâ bädân	dene tãn	dene beden	vucud	tân gâvdâ bädân	beden	bädân vucut	telo
45	yanak	yanag	yañak	jak	çäk	yânäk	yañak	yañak	yañak mäñiz yüz	şçeka

Ercilasun'un çalışmaları doğrultusunda hazırlanan bu tablo da Türk dilinin tarihsel gelişimi dikkate alındığında, coğrafi yakınlığın dile ortak bir tekâmül kazandırdığı görülmektedir. Bu yakınlığın meydana getirdiği benzerlikler Türk dilinin temel sözcüklerinde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil, birçok temel sözcüğü bünyesinde barındırmasına rağmen anlam gücü sebebi belli bir bölgeye bağlı olmadan insanların ortak olan ifadeleri gösterilmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi kullanımdan düşme oranı düşük kelimeler tercih edilip farklılaşmanın da bu doğrultuda benzerliklerinin fazla olduğu görülmektedir. Dilin söz varlığında bazı sözcükler, zaman, dil gelişimi, kültür farkı, coğrafya gibi rey veren değişik kullanımlar gösterilmekle birlikte tüm bu farklılara rağmen ortak kullanımların oranının fazla olduğu örneklerde görülmektedir.

SONUÇ

Çağdaş Türk Lehçeleri arasındaki mukayesede en farklılıklar siyasi sınırlar neticesi ile meydana gelmektedir. Ortak ses yapıları konuşulan lehçenin akrabalık derecesinin kuvvetlendirmektir. Türk boyları ve devletleri arasında konuşulan Türkçenin ses ve şekil bilgisi özellikleri de dikkate alınarak karşılaştırmalı, lehçe ve şivelerin tam özellikleri ortaya konulmaktadır.

Var olan bilgilerle ve siyasi, bilimsel anlamda bu lehçelere dil veya lehçedir diye kesin bir yargıda bulunmak oldukça zordur. Çağdaş Türk Lehçeleri arasındaki farklılıkların en belirgin nedenlerinden biri farklı siyasi sınırlarda yaşıyor olmalarıdır. Diğer bir neden ise geniş bir coğrafi alan ve uzun bir tarihi süreçtir. Tablodaki organ adları göz önüne alındığında bu kelimeleri tek bir dilin lehçesi olarak kabul etmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu dil ise Türk Dili olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi lehçeler farklı bir grupta bulunmasına rağmen buldukları coğrafya aradaki komşuluk bağı Türk dili etkileşimini kuvvetlendirir niteliktedir.

Oğuz grubunda yer alan Türkiye Türkçesiyle Karluk grubunda yer alan Türkmen Türkçesinin benzeşme yönünü kuvvetlendirir. Kıpçak grubunda yer alan Kazak Türkçesi ile Karluk grubunda yer alan Özbek Türkçesindeki benzeşme yönünü kuvvetlendirir. Karluk grubunda yer alan Özbek Türkçesi ile Kıpçak grubunda yer alan Kırgız Türkçesinin dil akrabalığını kuvvetlendirir niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Barutçu Özönder, S. (2002). *Eski Türklerde Dil ve Edebiyat-Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Barutçu Özönder, S. (1992). Türk Lehçeleri arasında müşterek bir yazı dili teşekkülü için neler yapılabilir? Adana: IV. Milli Eğitim Sempozyumu.
- Buran, A. (2018). *Çağdaş Yazı Dilleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Buran, A.(2019). *Kurşunlanan Türkoloji*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.(1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A.(1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü Cilt II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A. (2012) *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, Ş. (1974). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tulum, M. (2018). *Çağdaş Yazı Dilleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.